

20 lat NA RZECZ EKOROZWOJU

odnawialne źródło finansowania

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
1989-2009

Komitet Honorowy obchodów Jubileuszu 20-lecia Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w 2009 roku

Maciej Nowicki	<i>Minister Środowiska, Przewodniczący Komitetu Honorowego</i>
Waldemar Pawlak	<i>Wicepremier, Minister Gospodarki</i>
Jan Vincent-Rostowski	<i>Minister Finansów</i>
Elżbieta Bieńkowska	<i>Minister Rozwoju Regionalnego</i>
Marek Sawicki	<i>Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi</i>

w kolejności alfabetycznej:

Jerzy Chrościkowski	<i>Przewodniczący Senackiej Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi</i>
Bogusław Fiedor	<i>Rektor Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu</i>
Stanisław Gawłowski	<i>Sekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska, Przewodniczący Rady Nadzorczej NFOŚiGW</i>
Przemysław Gonera	<i>Przewodniczący Konwentu Prezesów Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Prezes WFOŚiGW w Poznaniu</i>
Andrzej Jagusiewicz	<i>Główny Inspektor Ochrony Środowiska</i>
Ks. Biskup Edward Janiak	<i>Delegat Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Pracowników Leśnych, Parków Narodowych i Ochrony Środowiska</i>
Leszek Karwowski	<i>Prezes Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej</i>
Mariusz Klimczak	<i>Prezes Zarządu Banku Ochrony Środowiska S.A.</i>
Marek Kuchciński	<i>Przewodniczący Sejmowej Komisji Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa</i>
Marian Pigan	<i>Dyrektor Generalny Lasów Państwowych</i>
Joanna Pijanowska	<i>Przewodnicząca Państwowej Rady Ochrony Przyrody</i>
Zdzisław Stanisław Pupa	<i>Przewodniczący Senackiej Komisji Środowiska</i>
Stanisław Sitnicki	<i>Prezes Zarządu Fundacji EkoFundusz</i>
Alojzy Szymański	<i>Rektor Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego</i>
Tomasz Winnicki	<i>Przewodniczący Państwowej Rady Ochrony Środowiska</i>
Tomasz Żylicz	<i>Dziekan Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warszawskiego</i>

Prof. dr hab. inż. Maciej Nowicki
Minister Środowiska

Szanowni Państwo,

Mało kto dziś pamięta, że jeszcze 20 lat temu Polska była jednym z najbardziej zanieczyszczonych państw Europy. Aż 30% mieszkańców kraju żyło na obszarach ekologicznego zagrożenia, na których permanentnie przekraczane były normy zanieczyszczenia środowiska. Niemal połowa miast w Polsce, w tym wszystkie największe miasta, w ogóle nie posiadała oczyszczalni ścieków. W przemyśle i energetyce nie pracowała ani jedna instalacja do redukcji emisji dwutlenku siarki czy tlenków azotu, a stężenia zanieczyszczeń atmosfery znacznie przekraczały dopuszczalne normy we wszystkich aglomeracjach miejsko-przemysłowych, powodując znaczne straty zdrowotne i materialne. Wielkość strat spowodowanych zanieczyszczeniem środowiska szacowana była na 5-10% dochodu narodowego, podczas gdy wydatki na ochronę środowiska wynosiły zaledwie 0,2-0,5% PKB, a więc kilka razy mniej niż w krajach OECD.

Po zmianie ustroju politycznego i gospodarczego w 1989 roku zaistniały podstawowe warunki do nadrobienia tych wieloletnich zaległości. Zreformowane zostało prawo ochrony środowiska i utworzony został sprawny system kontroli jego przestrzegania. Niezbędne było przeznaczenie ogromnych środków finansowych na budowę tysięcy instalacji dla redukcji emisji zanieczyszczeń. Szczęśliwie się stało, że już w 1989 roku utworzony został system opłat i kar za korzystanie ze środowiska, a środki z tego źródła przeznaczone zostały w całości na przedsięwzięcia proekologiczne. Zarządzanie tymi funduszami powierzono Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz funduszom wojewódzkim. W ten sposób utworzono największy, unikatowy na świecie system funduszy ekologicznych, będący znakomitą dźwignią rzeczywistego i szybkiego postępu w ochronie środowiska w naszym kraju. W systemie tym wiodącą rolę odgrywa Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Znaczenie jego polega nie tylko na tym, że rocznie przeznaczona on 1,5-1,8 mld zł na działania proekologiczne, ale też na wyznaczeniu standardów dotyczących selekcji wniosków i priorytetów krajowych, wymagających dofinansowania. Fundusz ten stanowi też najważniejszy mechanizm finansowy dla Ministra Środowiska, pozwalający skutecznie realizować politykę ekologiczną państwa. Fundusz stymulował i nadal stymuluje tysiące inwestycji w całym kraju – dzięki częściowemu finansowaniu wyzwała inicjatywę do poszukiwania innych, uzupełniających źródeł finansowania i otwarcie na mechanizmy rynkowe.

Obecnie, jeżdżąc po Polsce, łatwo zwrócić uwagę na fakt, że nie ma gminy, niemal nie ma instalacji służącej ochronie środowiska, która nie uzyskała wsparcia finansowego ze strony NFOŚiGW. Najczęściej jest to znaczące dofinansowanie w formie nisko oprocentowanej pożyczki lub nawet dotacji. Bez takiego wsparcia realizacja tysięcy ważnych przedsięwzięć byłaby niemożliwa, gdyż inwestycje proekologiczne rzadko tylko przynoszą zyski inwestorowi, a więc są nieopłacalne w sensie mikroekonomicznym. Dopiero z perspektywy państwa lub chociaż regionu widać, jak ważne są one dla zdrowia społeczeństwa i dobrobytu kraju. Stworzony wraz z Narodowym Funduszem regionalny system ochrony środowiska działa w całym kraju przyczyniając się do zrównoważonego rozwoju i realizując kompleksowe działania również w zakresie ochrony przyrody i szeroko pojętej edukacji ekologicznej.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej przez całe 20 lat dobrze wypełniał swą misję, dla której został powołany, stając się jedną z najbardziej znaczących instytucji finansowych w Polsce. Zdobyl w tym czasie wielkie doświadczenie i renomę również w skali międzynarodowej. Jest to zasługa zarówno kierownictwa Funduszu, jak i wszystkich współpracowników. Z okazji 20-tej rocznicy jego powstania, życzę, aby przez kolejne lata pełnił swoją ważną funkcję jako stymulator rozwoju zrównoważonego kraju, zapewniającego wzrost gospodarczy, odbywający się z pełnym poszanowaniem zasad ochrony środowiska.

Maciej Nowicki
Minister Środowiska

Stanisław Gawłowski
Przewodniczący Rady Nadzorczej NFOŚiGW

Szanowni Państwo,

Z prawdziwą przyjemnością przedstawiam Państwu publikację „Odnawialne źródło finansowania – 20 lat na rzecz ekorozwoju. NFOŚiGW 1989-2009”. Przedstawia ona dokonania Narodowego Funduszu w przeciągu jego istnienia od 1989 roku. Historia Narodowego Funduszu odzwierciedla w pewien sposób wielkie zmiany, jakie zaszły w tym samym okresie w naszym społeczeństwie, a w szczególności wzrost świadomości oraz standardów ekologicznych w naszym kraju.

Wszelkie postawy i działania prośrodowiskowe mają pewną wspólną cechę, trzeba je finansować. To zadanie powierzono Narodowemu Funduszowi i z tego zadania wywiązuje się znakomicie, zarówno jeśli chodzi o dysponowanie środkami krajowymi, jak i środkami pochodzącymi z szeroko pojętych funduszy europejskich. Wszelkie szczegółowe informacje na ten temat odnajdziecie Państwo w niniejszej publikacji.

Niezależnie od dokonań w przeszłości oraz bieżącej działalności, przed Narodowym Funduszem stoją też nowe wyzwania, z czego – jako Przewodniczący Rady Nadzorczej Narodowego Funduszu – zdaję sobie doskonale sprawę. Aby łatwiej było stawić im czoła ważne jest, by opinia publiczna знаła rolę Narodowego Funduszu i była życzliwa dla jego misji. Dlatego gorąco zachęcam Państwa do lektury.

Stanisław Gawłowski
Sekretarz stanu w Ministerstwie Środowiska
Przewodniczący Rady Nadzorczej NFOŚiGW

→ fot. Irena Ryczkowska

dr Jan Rączka
Prezes Zarządu NFOŚiGW

Szanowni Państwo,

Z przyjemnością i satysfakcją przekazujemy Państwu tekst okolicznościowej publikacji pt. „Odnawialne źródło finansowania. Dwadzieścia lat na rzecz ekorozwoju”, która w przystępny sposób, nieco odmienny od statystyczno-sprawozdawczej formuły, prezentuje bilans dokonań Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej za 20 lat istnienia naszej instytucji. Kilka kart z historii oraz prezentacja naszego dorobku w poszczególnych dziedzinach ochrony środowiska i gospodarki wodnej skłania mnie do stwierdzenia – i jestem przekonany, że po lekturze tej książki podzielicie Państwo moją ocenę – iż z powodzeniem wypełniamy misję, jaką nam powierzono: finansowe wspieranie przedsięwzięć służących ochronie środowiska i poszanowaniu jego wartości w oparciu o konstytucyjną zasadę zrównoważonego rozwoju. Realizacji tak zdefiniowanej misji Narodowego Funduszu oraz wynikającego z ustawy Prawo ochrony środowiska obowiązku „prowadzenia gospodarki finansowej w sposób zapewniający pełne wykorzystanie środków pochodzących z Unii Europejskiej” podporządkowana jest działalność Funduszu w ostatnich latach.

W dwudziestoletniej historii Narodowego Funduszu każdy rok był ważny i przynosił nowe rozwiązania, które doskonaliły i kształtowały wysoki poziom działania naszej instytucji. Dziś, dzięki umiejętności dostosowania się do nowych wyzwań, Narodowy Fundusz to instytucja spełniająca najwyższe standardy, jakich oczekuje się od partnerów ściśle współpracujących z krajowym sektorem ochrony środowiska oraz z instytucjami zagranicznymi, zwłaszcza we Wspólnocie Europejskiej. Ale naszą największą wartością są ludzie. Podziękowania za włożony wkład w rozwój Narodowego Funduszu należą się zwłaszcza inicjatorom, założycielom i pierwszym pracownikom Funduszu, kolejnym prezesom i członkom Zarządów i Rad Nadzorczych.

W roku jubileuszowym szczególne słowa podziękowania pragnę – w imieniu własnym i Zarządu Narodowego Funduszu – skierować do pracowników Narodowego Funduszu, których profesjonalizm, szeroka wiedza, wypracowane przez lata doświadczenie oraz odpowiedzialny i rzetelny stosunek do wykonywanych obowiązków przyczyniły się do ukształtowania tej nowoczesnej i sprawnej instytucji publicznej, jednej z najlepszych w Polsce. Mam także osobistą satysfakcję, że inicjuję i uczestniczę w procesie zmian, jakie dokonują się w ostatnim czasie w funkcjonowaniu Narodowego Funduszu. My nie jesteśmy prostą instytucją finansową – tylko dawcą kapitału. Fundusz jest też swoistym „center of excellence” w dziedzinie wdrażania unijnych inwestycji na rzecz środowiska, inicjuje ważne procesy społeczno-ekonomiczne, na przykład na rynku oszczędzania energii i wykorzystania jej odnawialnych źródeł, czy też uczestniczy w kształtowaniu opinii publicznej w dziedzinie ekologii.

Dwie dekady Narodowego Funduszu, to są także dwie dekady nowej Polski, krystalizującej się w trudnym czasie transformacji ustrojowej i wtapiania się w struktury unijne. Jako kraj i jako instytucja stajemy się coraz bardziej nowoczesni i europejscy. Wyjątkowe znaczenie w historii Narodowego Funduszu ma rok 2008, w którym przyjęliśmy, wspólnie z wojewódzkimi Funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej, strategiczne kierunki działania na pierwsze lata kolejnej dekady. Rok miniony przeszedł też do historii jako rekordowy pod względem skali finansowania ochrony środowiska w Polsce. W 2008 roku Narodowy Fundusz tylko ze środków własnych wydatkował na finansowanie ochrony środowiska największą w historii swojej działalności kwotę ponad 1,9 mld zł. Biorąc również pod uwagę, przechodzący przez rachunki obsługiwane przez Narodowy Fundusz, transfer środków zagranicznych – przedsięwzięcia ochrony środowiska i gospodarki wodnej zostały zasilone w 2008 roku rekordową kwotą ponad 4,6 mld złotych.

Jeśli jesteście Państwo zainteresowani szczegółowymi informacjami na temat poszczególnych programów priorytetowych, a nawet konkretnych przedsięwzięć, którymi zajmuje się Narodowy Fundusz, zapraszamy na naszą witrynę internetową oraz bezpośrednio do siedziby Funduszu. Udzielimy Państwu wszelkich potrzebnych informacji. Bezpośrednia współpraca z naszymi partnerami, kontrahentami i beneficjentami jest jedną z zasad naszego codziennego działania. W tym miejscu pragnę serdecznie podziękować wszystkim naszym partnerom i sympatykom za 20-letnią doskonałą współpracę. Efektywne i z sukcesem realizowane działania na rzecz poprawy stanu środowiska w naszym kraju, realizacja zobowiązań akcesyjnych i sprawne wykorzystanie unijnej pomocy finansowej, to przecież nie tylko zasługa Narodowego Funduszu, lecz wszystkich ogniw systemu finansowania i zarządzania w ochronie środowiska w Polsce.

Jan Rączka
Prezes Zarządu

Minęło dwadzieścia lat...

- **27 kwietnia 1989 r.** – powołanie Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) na podstawie nowelizacji Ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska z 1980 r.
- **15 lipca 1989 r.** – początek działalności NFOŚiGW zgodnie z zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa

Utworzenie Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w 1989 roku oraz nadanie nieco później, w 1993 r. osobowości prawnej wojewódzkim funduszom ochrony środowiska i gospodarki wodnej, było w pewnym sensie wynikiem obrad „Okrągłego Stołu” wiosną 1989 r. Jak na owe burzliwe czasy transformacji ustrojowej był to dowód nowoczesnego myślenia o sprawach ochrony środowiska uznającego konieczność racjonalnego wykorzystania bogactw naturalnych i ochrony środowiska przyrodniczego jako ponadpokoleniowych wartości. Realizację zadań z tym związanych wspierać miały fundusze ochrony środowiska finansujące przedsięwzięcia o charakterze proekologicznym, ze środków pobieranych z opłat za korzystanie ze środowiska i kar za nieprzestrzeganie norm emisji zanieczyszczeń.

Pionierzy z dwudziestolecia

Sam pomysł finansowania ochrony środowiska ze środków pozyskanych z tytułu opłat i kar za nieprzestrzeganie norm ochrony środowiska nie był nowy. Pionierskich rozwiązań prawnych sankcjonujących zasadę „zanieczyszczający płaci” i nakładających kary za naruszenia norm gospodarowania środowiskiem doszukać się można już w ustawie wodnej z 19 września 1922 r., która zapewniała przekazywanie środków do „funduszy samorządów wojewódzkich na cele popierania budowli wodnych”. Kolejne zmiany koncentrowały się na rozszerzeniu katalogów obszarów objętych ochroną (m.in. ustawa o ochronie powietrza atmosferycznego z 1966 roku) zagrożonych sankcjami karnymi za nieprzestrzeganie norm określonych w przepisach. W połowie lat 70-tych na Śląsku, gdzie degradacja środowiska była szczególnie dotkliwa, powstał Instytut Ochrony Środowiska (dziś z siedzibą w Warszawie). Jednak coraz liczniejsze głosy nawołujące do radykalnych zmian na rzecz ratowania niszczonego środowiska skutecznie uciszane były przez cenzurę i ówczesnie rządzących PRL-em. W wielu rejonach kraju doszło – w wyniku nieracjonalnej, rabunkowej

↑ fot. Andrzej Muter

i niszczyielskiej działalności przemysłowej lat 60-tych i 70-tych ubiegłego stulecia – do katastrofy ekologicznej. Odosobnionym sukcesem środowisk proekologicznych (z Polskim Klubem Ekologicznym na czele) było zamknięcie w 1981 roku huty aluminium w Skawinie pod Krakowem. W latach 80-tych postulaty ochrony środowiska trafiły już na stałe do pakietu żądań politycznych i ekonomicznych wysuwanych przez opozycję wobec kół rządzących.

„Koncepcja tworzenia Narodowego Funduszu dojrzała w drugiej połowie lat 80-tych jeszcze przed decyzjami Okrągłego Stołu – wspomina ówczesny Minister Środowiska (od lipca 1987 r.) prof. Waldemar Michna. Wtedy to sporządzono wieloletni Narodowy Program Ochrony Środowiska Przyrodniczego do 2010 r. Wykazał on, że w wydatkach na ochronę środowiska duży udział stanowią będą środki publiczne. Kwota wydawała się wręcz szokująca. Każdy, kto miał doświadczenie w pracy parlamentarnej, zdawał sobie sprawę, że ten program nie może być zrealizowany z rocznych dochodów budżetu państwa. Musi mieć inne stabilne źródło finansowania. To był punkt wyjścia do dalszych działań, gdy zostałem ministrem. Wniosłem do Rady Ministrów projekt nowelizacji Ustawy o ochronie środowiska, a także nowelizacji Prawa Wodnego. Te dwa dokumenty przewidywały powołanie NFOŚiGW. Niestety, projekt nowelizacji Ustawy o ochronie środowiska był zbyt kosztowny i dlatego musiał długo czekać na rozpatrzenie w Sejmie. Gdy stał się przedmiotem debaty sejmowej, Ministrem Środowiska był już dr Józef Kozioł (od października 1988 r. – przyp. red). Zgodził się na różne organizacyjne zmiany związane z działalnością NFOŚiGW i obronił główne założenie wynikające z tezy, że fundusz będzie głównym instrumentem państwa do realizacji narodowego programu ochrony środowiska”.

Ekologiczny „Czarny Trójkąt”

W latach 70-tych i 80-tych Polska była jednym z najbardziej zanieczyszczonych krajów Europy. Oficjalnie uznane za „obszary ekologicznego zagrożenia” (27 regionów w Polsce) zajmowały ponad 11% powierzchni kraju i zamieszkałe były przez ponad 35% ludności. O wyznaczeniu obszaru ekologicznego zagrożenia decydowała silna koncentracja największych i najbardziej uciążliwych źródeł zanieczyszczeń środowiska ściekami, pyłami, gazami i odpadami. Jedynie 4% polskich rzek posiadało wodę czystą, a na 35% ich długości woda nie nadawała się nawet do celów przemysłowych. We wszystkich aglomeracjach miejsko-przemysłowych zanieczyszczenie atmosfery znacznie przekraczało dopuszczalne normy. Wszystkie odpady (także niebezpieczne) trafiały bezpośrednio na wysypiska. W prasie zagranicznej (krajowa była pod ścisłą kontrolą cenzury) publikowano mapy ze strumieniami „kwaśnych deszczy”, zwłaszcza z pogranicza ówczesnej Czechosłowacji, NRD i Polski, niosącymi zanieczyszczenia daleko poza nasze granice. Tę część Europy Środkowo-Wschodniej nazwano później „Czarnym Trójkątem”.

Taka sytuacja wymagała zdecydowanych działań systemowych, także w sferze ekonomicznej. Znaczącym impulsem w tworzeniu systemu finansowania ochrony środowiska w latach 80-tych było uzupełnienie mechanizmu kar za naruszenie przepisów ochrony środowiska odpłatnością za korzystanie z zasobów środowiska. Ustawą z 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, która wprowadziła opłaty za gospodarcze korzystanie ze środowiska i za wprowadzanie w nim zmian, ustanowiono Fundusz Ochrony Środowiska w postaci wydzielonych kont bankowych, centralnego i terenowych. Fundusz ten stanowił źródło finansowania działalności związanej z ochroną środowiska.

Do 1989 r. funkcjonowały dwa pozabudżetowe fundusze celowe: fundusz ochrony środowiska i fundusz gospodarki wodnej – wspomina dr Józef Kozioł, jeden z tych, którzy wnieśli największy wkład w podwaliny i dzisiejszy kształt systemu finansowania ochrony środowiska – źródłem ich tworzenia były opłaty za korzystanie ze środowiska oraz kary za przekraczanie dopuszczalnych norm. Fundusze te nie posiadały osobowości prawnej, co sprzyjało subiektywnym decyzjom w ich zagospodarowaniu. Natomiast kary i opłaty, których wysokość nie była dostatecznie dotkliwa dla użytkowników, ze względu na szybką ich dewaluację z powodu inflacji, były anemicznym instrumentem oddziaływania na aktywność inwestycyjną w ekologii. Słabości tego systemu były nie tylko z całą ostrością identyfikowane przez ówczesne kierownictwo systemu zarządzania środowiskiem, ale stały się także silnym dopingiem do radykalnej zmiany tego stanu.

Środki pieniężne spływające na rachunek Funduszu Ochrony Środowiska dzielone były w formie dotacji przez wojewodów (fundusze terenowe) oraz Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska (fundusz centralny). Wpływy z tytułu opłat za szczególne korzystanie z wód trafiały do oddzielnie utworzonego Funduszu Gospodarki Wodnej, który był w gestii Ministra Rolnictwa. Przy ograniczonych środkach finansowych, wobec znaczącego stopnia zanieczyszczenia środowiska, dotacyjne finansowanie przedsięwzięć okazało się dalece niewystarczające. Pojawiły się zastrzeżenia co do sposobu wykorzystania dotacji. Wpłynęło to na rozpoczęcie prac nad systemem umożliwiającym zwielokrotnienie nakładów na ochronę środowiska bez nadmiernego obciążania podmiotów gospodarczych przez wzrost stawek opłat. Konieczne też było wzmocnienie systemu kontroli wykorzystania udostępnionych środków. Prace nad takim systemem prowadzono od 1983 r. po utworzeniu Urzędu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i kontynuowano po 1985 r. już pod egidą Ministerstwa Ochrony Środowiska i Zasobów Naturalnych.

Spośród kilku przesłanek, które legły u podstaw utworzenia NFOŚiGW chcę zwrócić uwagę na dwie, moim zdaniem zasadnicze: ogromne potrzeby w zakresie inwestycji, które zahamowałyby dalszą degradację środowiska w naszym kraju oraz powszechną, społeczną wolę stworzenia trwałych, wolnych od politycznych, subiektywnych decyzji, źródeł ich finansowania – tak okres tworzenia naszej instytucji wspomina dr Józef Kozioł, wówczas Wicepremier i Minister Ochrony Środowiska w 1988 r. Bardzo wymownymi, powszechnie znanymi faktami, które obrazowały stan środowiska w Polsce w połowie lat 80-tych były m.in.: nadmierna emisja dwutlenku siarki do atmosfery w ilości ok. 4,5 mln ton rocznie, degradacja cieków wodnych, z których większość uznano za wody pozaklasowe, a tylko ok. 4% zaliczono do wód pierwszej klasy oraz – co chyba najbardziej trąfiło do wyobraźni społeczeństwa – duża ilość zdewastowanych przyrodniczo obszarów, które zamieszkiwało ok. 1/3 ludności całej Polski. W tych warunkach narastała świadomość, a tym samym społeczna presja na zmianę tego stanu. Dodajmy, że wówczas również powstawały, chociaż nie bez trudności, nowe proekologiczne organizacje, będące dodatkowym czynnikiem pobudzania tych zmian. Świadomość społeczna o stanie środowiska wzrastała systematycznie. Niestety, potrzebom w tym zakresie nie odpowiadały możliwości finansowe państwa, a także system motywacji dla użytkowników środowiska, który zmuszałby ich do intensyfikacji nakładów na jego ochronę. Środki budżetów centralnego i terenowych były – jak zwykle – szczupłe, natomiast przedsiębiorstwa nie miały dostatecznej motywacji do angażowania się w tego typu nakłady.

Początki były skromne

Ustalenia „Okrągłego Stołu” znalazły wyraz w nowelizacji Ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska już w kwietniu 1989 r. Na mocy tej ustawy oraz zarządzenia nr 11 MOŚZ/NIŁ 15 lipca 1989 r. rozpoczął funkcjonowanie – jako samodzielna jednostka organizacyjna – Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz nieposiadające jeszcze osobowości prawnej wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Potwierdzeniem sukcesu organizacyjnego systemu finansowania ochrony środowiska, opartego na funduszach ochrony środowiska było nadanie w połowie 1993 r. osobowości prawnej wojewódzkim funduszom oraz utworzenie gminnych funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej. System ten został w 1999 r. uzupełniony o powiatowe fundusze ochrony środowiska. Mówiąc o systemie finansowania ochrony środowiska nie można pominąć ważnej roli, jaką odgrywają w nim: utworzony we wrześniu 1990 r. Bank Ochrony Środowiska S.A. (rozpoczął działalność operacyjną w 1991 r.) oraz powołana w sierpniu 1992 r. Fundacja EkoFundusz.

↑ fot. Janusz Topolski

Debata „Okrągłego Stołu”

Kolejną zmianę w polityce ochrony środowiska, w zarządzaniu i finansowaniu w tej dziedzinie gospodarki, przyniosły obrady „Okrągłego Stołu”. W wyniku ustaleń „podstolika ekologicznego”, w ramach obrad „Okrągłego Stołu” uzgodniono konieczność zorganizowania systemu ochrony środowiska, z wyodrębnieniem samodzielnego pod względem prawnym i organizacyjnym podmiotu, dysponującego środkami na szczeblu centralnym oraz podmiotów na szczeblu wojewódzkim, podlegających strukturom samorządowym. Łącznie przyjęto 28 postulatów tworzących program doraźnych działań, które powinny być zrealizowane w latach 1989-1990. W punkcie 11. zapisano: „Znowelizowanie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających ochronie środowiska w kierunku stworzenia preferencji dla przedsięwzięć proekologicznych oraz zaostrzenia i egzekwowania sankcji za naruszenie przepisów o ochronie środowiska. W Narodowym Funduszu Ochrony Środowiska należy wprowadzić kontrolę społeczną. Powinna się ona wyrażać w formie uczestniczenia w Radzie Nadzorczej Funduszu przedstawicieli ruchów ekologicznych. Posiadane środki Fundusz powinien przeznaczać wyłącznie na cele proekologiczne. W celu: koncentracji środków finansowych przeznaczonych na cele proekologiczne z różnych źródeł, kredytowania i finansowania przedsięwzięć proekologicznych, promowania i finansowania działalności gospodarczej na rzecz ochrony środowiska proponuje się utworzenie Banku Ekologicznego S.A. Przewiduje się nadzór społeczny nad działalnością Banku Ekologicznego”.

Z zarysami koncepcji utworzenia NFOŚiGW zapoznał mnie ówczesny Minister Środowiska Waldemar Michna – wspomina pierwszy prezes (ściślej – pełniący obowiązki prezesa) Lesław Puczniewski. Ostateczna decyzja o zreformowaniu funduszy celowych zrodziła się podczas obrad podstolika ekologicznego Okrągłego Stołu. Strona rządowa optowała za koncepcją powstania Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, opozycja lansowała koncepcję Banku Ochrony Środowiska. W rezultacie przyjęto rozwiązanie kompromisowe. Ustalono, że powstanie Narodowy Fundusz, który z czasem przekształci się w Bank Ochrony Środowiska. Później okazało się, że takie rozwiązanie nie jest możliwe ze względów prawnych i powstały obie instytucje.

Niezwykle owocna była dyskusja „podstolika ekologicznego” Okrągłego Stołu – potwierdza dr Józef Koziół. Koncepcja była prosta: jeden fundusz, posiadający osobowość prawną, podlegający kontroli NIK z pluralistyczną radą nadzorczą, która desygnuje kandydata na prezesa zarządu NFOŚiGW. W ciągu kilku tygodni po Okrągłym Stole, została powołana Rada Funduszu, w której zasiedli między innymi przedstawiciele ówczesnych związków zawodowych, organizacji proekologicznych oraz eksperci.

↑ fot. Janusz Topolski

Pierwsze miesiące i lata działalności funduszy były bardzo skromne: w 1989 r. zawarto 33 umowy o dofinansowaniu, najwięcej w ochronie wód. W 1990 r. na konto Narodowego Funduszu wpłynęło 11,6 mln zł, a wydatki na ochronę środowiska wynosiły 9,2 mln zł. Podstawową formą finansowania na początku były pożyczki, których w 1990 r. udzielono na kwotę 6,2 mln zł. Wzrost wpływów z tytułu opłat i kar wraz ze zwrotem rat udzielanych wcześniej pożyczek prowadził z czasem do corocznego zwiększenia stanu środków pieniężnych, którymi dysponowały fundusze: narodowy i wojewódzkie. W 1995 r. wpływy z opłat i kar do funduszy: Narodowego, wojewódzkich i gminnych wynosiły 1 mld 433 mln zł i były już mniejsze niż wydatki ponoszone przez te fundusze na ochronę środowiska, które wyniosły 1 mld 781 mln zł. Było to możliwe głównie dzięki rewolwingowemu charakterowi działalności Narodowego i wojewódzkich funduszy. Od 2001 roku wpływy do Narodowego i wojewódzkich funduszy ze zwrotu rat pożyczek przekroczyły wpływy z tytułu opłat i kar i stały się podstawowym źródłem zasilania finansowego tych funduszy.

Imponujący bilans

System funduszy: Narodowego, wojewódzkich, powiatowych i gminnych sprawdził się w dwudziestolecie 1989-2009 jako skuteczne narzędzie finansowania ochrony środowiska w Polsce. Według Głównego Urzędu Statystycznego¹ w latach 1990-2007 (dane za rok 2008 nie zostały jeszcze przez GUS zbilansowane) wydatki na ochronę środowiska w Polsce wyniosły prawie 88.989 mln zł, a na gospodarkę wodną prawie 24.863 mln zł. W sumie nakłady na środki trwałe służące obu tym dziedzinom gospodarki w okresie 1990-2007 wyniosły niemal 114 mld zł. Według szacunków GUS połowa tej kwoty pochodzi ze środków własnych inwestorów, a udział Narodowego Funduszu i funduszy wojewódzkich wyniósł w tym okresie ok. 35 mld zł, czyli nieco ponad 30%. W ostatnich latach, głównie z uwagi na napływ kapitału zagranicznego, w tym środków pomocowych z Unii Europejskiej, udział funduszy ekologicznych w bilansie ogólnych wydatków naszego kraju na ochronę środowiska i gospodarkę wodną utrzymuje się na średnim poziomie ok. 20%.

Dorobek Narodowego Funduszu jest imponujący. W latach 1989-2008 Narodowy Fundusz zawarł ponad 14 tysięcy umów (głównie na dotacje, pożyczki i kredyty udzielane za pośrednictwem Banku Ochrony Środowiska) przeznaczając na finansowanie przedsięwzięć ekologicznych prawie 21,4 mld zł. Koszt przedsięwzięć dofinansowanych w tym czasie środkami Narodowego Funduszu przekracza 76,5 mld złotych.

↑ fot. Paweł Bachnacki

Sprawny i efektywny system

W ciągu dwudziestu lat działalności Narodowy Fundusz spełnił rolę nie tylko jako źródło finansowania ochrony środowiska w Polsce, ale był także i jest nadal elementem zarządzania w tej dziedzinie gospodarki. Całe polskie prawo dotyczące zagadnień ekologicznych, ale także systemu finansów publicznych, a od kilku lat również legislacja związana z członkostwem Polski w strukturach Unii Europejskiej, ma swego rodzaju „ślad” Narodowego Funduszu. Wiele aktów prawnych i rozwiązań praktycznych znalazło w historii naszego 20-lecia zastosowanie w praktyce, m.in. dzięki inicjatywom wyspecjalizowanej kadry Narodowego i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Cykliczne spotkania Konwentu Prezesów Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, kierownictwa NFOŚiGW oraz zarządów Banku Ochrony Środowiska S.A. i Fundacji EkoFundusz z kierownictwem resortu ochrony środowiska były i są elementem nowoczesnego zarządzania. Lata współpracy, mimo kilkukrotnych prób zniszczenia tego systemu, głównie przez polityków, doprowadziły do konsolidacji tego środowiska, do ukształtowania się silnego, sprawnego i efektywnego systemu finansowania ochrony środowiska w Polsce.

¹ Ochrona środowiska 2008, GUS

Od transformacji do akcesji

Przegląd historyczny, zaprezentowany w poprzednim rozdziale, opisuje w zarysie powstawanie koncepcji finansowania ochrony środowiska w Polsce, zarówno próby jeszcze przedwojenne, jak i pierwsze elementy systemu, chociaż nieskuteczne, ale jednak pojawiające się w czasach PRL. W latach poprzedzających okres transformacji ustrojowej i gospodarczej nie było jednak w Polsce skutecznych mechanizmów finansowania ochrony środowiska. Rozwój energetyki, hutnictwa i górnictwa (zwłaszcza węglowego, siarkowego i miedziowego), a także przemysłu chemicznego niszczył bezpowrotnie środowisko naturalne i walory przyrodnicze naszego kraju. Polityczne dążenie do propagandowego „sukcesu” realizowane było przez lobby przemysłowe. W wielu miastach i gminach gospodarka komunalna powodowała katastrofalną degradację przyrody. Nie było pieniędzy w budżecie państwa na zapobieganie degradacji ani na ochronę zdewastowanego środowiska. Doraźny system dotowania nielicznych inwestycji w zakresie porządkowania gospodarki wodno-ściekowej, odpadowej i ochrony powietrza nie zdawał egzaminu. Z czasem – także pod wpływem nacisków środowisk społecznych i naukowych oraz opozycyjnych – zaczęto poszukiwać skutecznych sposobów na rozwiązanie tego problemu. Po dokonaniu w 1989 r. przełomu politycznym i ustrojowym zmieniły się realia oraz podejście do ekologii. Wydzielono wtedy środki publiczne na wyraźnie sprecyzowane cele związane z ochroną środowiska. Na mocy znowej ustawy z 27 kwietnia 1989 r., która wprowadzała zmiany do obowiązującej Ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska z 31 stycznia 1980 roku, powołano Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Dekada transformacji ustrojowej

Misją Narodowego Funduszu towarzyszącą działalności w pierwszej dekadzie funkcjonowania (1989-1999) było wsparcie działań na rzecz poprawy stanu środowiska naturalnego, jego ochrony i racjonalnego wykorzystywania zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju oraz zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego. Podstawowe cele dotyczące dofinansowania zadań o charakterze ogólnokrajowym lub ponadregionalnym oraz dużych programów krajowych i międzynarodowych służących likwidacji szkodliwych źródeł zanieczyszczeń powietrza, wody i gleby, wynikały z polityki ekologicznej państwa, a ściślej z dokumentów określających programy wykonawcze do tej polityki. Znalazły one odzwierciedlenie w programach

Nowy etap rozwoju

Szczególnie ważny w dwudziestolecie Narodowego Funduszu był rok 2008, w którym przyjęto Strategię NFOŚiGW na lata 2009-2012 i Wspólną Strategię Działania NFOŚiGW i WFOŚiGW na lata 2009-2012. Rozpoczęła się także najgłębsza w historii NFOŚiGW reorganizacja struktur instytucjonalnych Narodowego Funduszu, wypracowano nowe dokumenty prawne i nowoczesne wzory umów finansowych zawieranych z beneficjentami. Przeniesiono także kompetencje decyzyjne na niższe struktury organizacyjne. Zasadnicza zmiana objęła m.in. obsługę prawną Narodowego Funduszu oraz reorganizację dotychczasowych departamentów, zajmujących się realizacją projektów unijnych „starej perspektywy” i przygotowaniem oraz oceną projektów nowych. Reforma instytucji sektora finansów publicznych, jaką jest Narodowy Fundusz, jest także wprowadzeniem do praktyki menedżerskiej teorii zarządzania. Podniesienie poziomu odpowiedzialności zarówno indywidualnej, jak i zespołowej, prowadzi do lepszej jakości w obsłudze beneficjentów oraz nadzorze w realizacji projektów. Celem nadrzędnym jest maksymalne wykorzystanie ogromnego potencjału wiedzy i doświadczenia, jaki tkwi w kadrze Narodowego Funduszu.

Po dwudziestu latach działania Narodowy Fundusz znajduje się w okresie przededefiniowania celów. W latach 90-tych miały one prosty, cywilizacyjny wymiar związany z negatywnym oddziaływaniem na środowisko. Na przełomie dekad cele ekologiczne Narodowego Funduszu zaczęły ewoluować w kierunku jak najlepszego wykorzystania środków pochodzących z Unii Europejskiej. Pod koniec pierwszej dekady XXI wieku Narodowy Fundusz coraz bardziej angażuje się w skuteczną politykę oszczędzania energii i w rozwijanie potencjału odnawialnych źródeł energii.

W wyniku tych zmian Narodowy Fundusz z początkiem 2009 roku wkroczył w nowy etap rozwoju. Zgodnie z obowiązującymi od 1 stycznia 2009 roku „Zasadami udzielania dofinansowania ze środków NFOŚiGW” podstawą do przyjmowania i rozpatrywania wniosków o dofinansowanie są Programy Priorytetowe. Na podstawie zatwierdzonej „Listy priorytetowych programów NFOŚiGW, planowanych do dofinansowania w roku 2009”, opracowywane są poszczególne Programy Priorytetowe, obejmujące m.in. szczegółowe, właściwe dla danego programu zasady udzielania dofinansowania oraz kryteria wyboru przedsięwzięć. Ponadto każdy Program Priorytetowy zawiera formularze wniosków, których wypełnienie i złożenie w NFOŚiGW rozpoczyna procedurę ubiegania się o dofinansowanie. Opracowane Programy Priorytetowe oraz informacje o terminach przyjmowania wniosków o dofinansowanie, publikowane są na stronie internetowej NFOŚiGW.

Podstawy prawne działalności

Kształtowanie właściwych relacji pomiędzy działalnością człowieka, a środowiskiem naturalnym, w którym żyje, jest nierozdzielnie związane z jego adaptacją i eksploatacją dla różnorodnych celów, potrzeb i działań. Stąd też ustalenie zasad, szczególnego zakresu i sposobu funkcjonowania Narodowego Funduszu określono w licznych aktach prawnych. Do najważniejszych ustaw należą:

- Prawo ochrony środowiska
- Prawo wodne
- Prawo geologiczne i górnicze
- Ustawa o odpadach
- Prawo bankowe
- Ustawa o finansach publicznych
- Ustawa o zamówieniach publicznych

Prawne i finansowe podstawy działalności NFOŚiGW wyznacza ustawa Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008 r., nr 25, poz. 150 z późn. zm.), Ustawa o finansach publicznych (Dz. U. z 2005 r., nr 249, poz. 2104 z późn. zm.) oraz rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 20 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej (Dz. U. z 2002 r., nr 230, poz. 1934).

↑ fot. Jerzy Chaber

priorytetowych, zatwierdzanych corocznie przez Radę Nadzorczą NFOŚiGW. Do celów strategicznych Narodowego Funduszu należało natomiast stymulowanie związanej z ochroną środowiska aktywności inwestycyjnej wśród samorządów i podmiotów gospodarczych. W latach 90-tych ukształtowane zostały zasady udzielania dofinansowania i kryteria wyboru przedsięwzięć (corocznie aktualizowane), rozpoczęła się ścisła współpraca z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej (wspólne finansowanie przedsięwzięć), a rozbudowywany w terenie Bank Ochrony Środowiska stawał się partnerem finansowym Narodowego Funduszu, początkowo w dużych przedsięwzięciach, wymagających wsparcia konsorcjalnego, potem także w obsłudze linii kredytowych dla mniejszych inwestorów.

Przed i po akcesji

Pod koniec lat 90-tych i na początku nowego stulecia poważnym zadaniem organizacyjnym i finansowym było włączenie się Narodowego Funduszu do realizacji polskiego stanowiska negocjacyjnego w obszarze „środowisko”, na długo przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Wykorzystane zostało wieloletnie doświadczenie kadry Narodowego Funduszu w obsłudze zagranicznych środków pomocowych, w tym bilateralnych i PHARE. Znaczącym impulsem rozwojowym w pierwszej dekadzie funkcjonowania Narodowego Funduszu było przyjęcie w 1994 r. w struktury NFOŚiGW, funkcjonującego uprzednio w Ministerstwie Ochrony Środowiska, Biura Programu Strategia Zarządzania Środowiskiem. Wraz z kadrą przekazano Narodowemu Funduszowi także poważne obowiązki obsługi i gospodarowania coraz większymi zagranicznymi środkami pomocowymi. Były to początki funduszu ISPA i departamentów obsługujących, już w drugiej dekadzie istnienia, olbrzymie środki Funduszu Spójności. Ważnym elementem działania Narodowego Funduszu w kontekście przystąpienia do konkurencyjnego wolnego rynku było wspieranie krajowego potencjału wytwórczego i wykonawczego, jako ważnego elementu stabilizacji gospodarczej i ochrony miejsc pracy.

Nabyte doświadczenie w okresie przedakcesyjnym i wysoka ocena instytucji zagranicznych w odniesieniu do Narodowego Funduszu, jako koordynatora inwestycji finansowanych z ISPA, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, a także pomyślnie zakończone audyty ze strony zagranicznych i krajowych instytucji kontrolnych, docenione zostały w kolejnej perspektywie finansowej Unii Europejskiej. Narodowy Fundusz stał się największą Instytucją Wdrażającą projekty współfinansowane przez Komisję Europejską w okresie 2007-2013. Połączenie i przenikanie się nowych i dotychczasowych zadań Narodowego Funduszu spowodowało duże zmiany organizacyjne wewnątrz instytucji (zwłaszcza w latach 2005-2008) i przyspieszenie w realizacji wielu inwestycji koordynowanych przez Narodowy Fundusz, a dotowanych ze środków Unii Europejskiej.

→ fot. Andrzeja Muter

Artykuł 405 ust. 1 ustawy Prawo ochrony środowiska stanowi, że środki NFOŚiGW „przeznacza się na finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej w celu realizacji zasady zrównoważonego rozwoju i polityki ekologicznej państwa oraz na współfinansowanie projektów inwestycyjnych, kosztów operacyjnych i działań realizowanych z udziałem środków pochodzących z Unii Europejskiej niepodlegających zwrotowi”. W aspekcie finansowym ustawa w art. 400 ust. 4. wskazuje na podstawę działalności NFOŚiGW: „Narodowy Fundusz i wojewódzkie fundusze prowadzą gospodarkę finansową w sposób zapewniający pełne wykorzystanie środków pochodzących z Unii Europejskiej niepodlegających zwrotowi przeznaczonych na ochronę środowiska i gospodarkę wodną”.

Część zadań bieżących Narodowego Funduszu wynika z faktu pełnienia przez Ministra Środowiska funkcji nadzoru nad jego działalnością i służy realizacji celów resortu. Realizacja zobowiązań ustawowych stanowi myśl przewodnią Strategii NFOŚiGW na lata 2009-2012. Podstawowy dokument strategiczny Narodowego Funduszu, wyznaczający obecne kierunki działania, opracowany został z uwzględnieniem postanowień zawartych w następujących dokumentach:

- Ustawa Prawo ochrony środowiska,
- Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2007-2010 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2011-2014,
- Traktat o przystąpieniu Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej (Traktat Akcesyjny),
- Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015,
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013,
- Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 (Narodowa Strategia Spójności),
- Wspólna Strategia Działania Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2009-2012,
- Krajowa Strategia Ochrony i Umiarkowanego Użytkowania Różnorodności Biologicznej,
- Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych,
- Krajowy Plan Gospodarki Odpadami,
- Program usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest stosowanych na terytorium Polski,
- Krajowy Program Wzrostu Lesistości.

Struktura organizacyjna Narodowego Funduszu

Sposób funkcjonowania i dysponowania środkami finansowymi, a także strukturę organizacyjną Narodowego Funduszu określa Prawo ochrony środowiska i statut nadany przez Ministra Środowiska. Pracami Narodowego Funduszu kieruje Zarząd (zgodnie z Prawem ochrony środowiska: 4- lub 5-osobowy), który reprezentuje Fundusz na zewnątrz, podejmuje decyzje o dofinansowaniu przedsięwzięć ekologicznych, przygotowuje listę programów priorytetowych i nadzoruje wykorzystanie pieniędzy zagranicznych obsługiwanych przez NFOŚiGW. Zarząd koordynuje również współpracę z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Nadzór nad jego działalnością sprawuje dziesięcioosobowa Rada Nadzorcza, powołana przez Ministra Środowiska, która określa kierunki rozwoju Narodowego Funduszu, ustala zasady udzielania dofinansowania, zatwierdza programy priorytetowe i kryteria wyboru projektów, przyjmuje sprawozdania z działalności, zatwierdza budżet i dofinansowanie zadań przekraczających równowartość 1 mln euro w przypadku pożyczek i 500 tys. euro w przypadku dotacji.

Skład Rady Nadzorczej i Zarządu (stan na 15 maja 2009 r.)

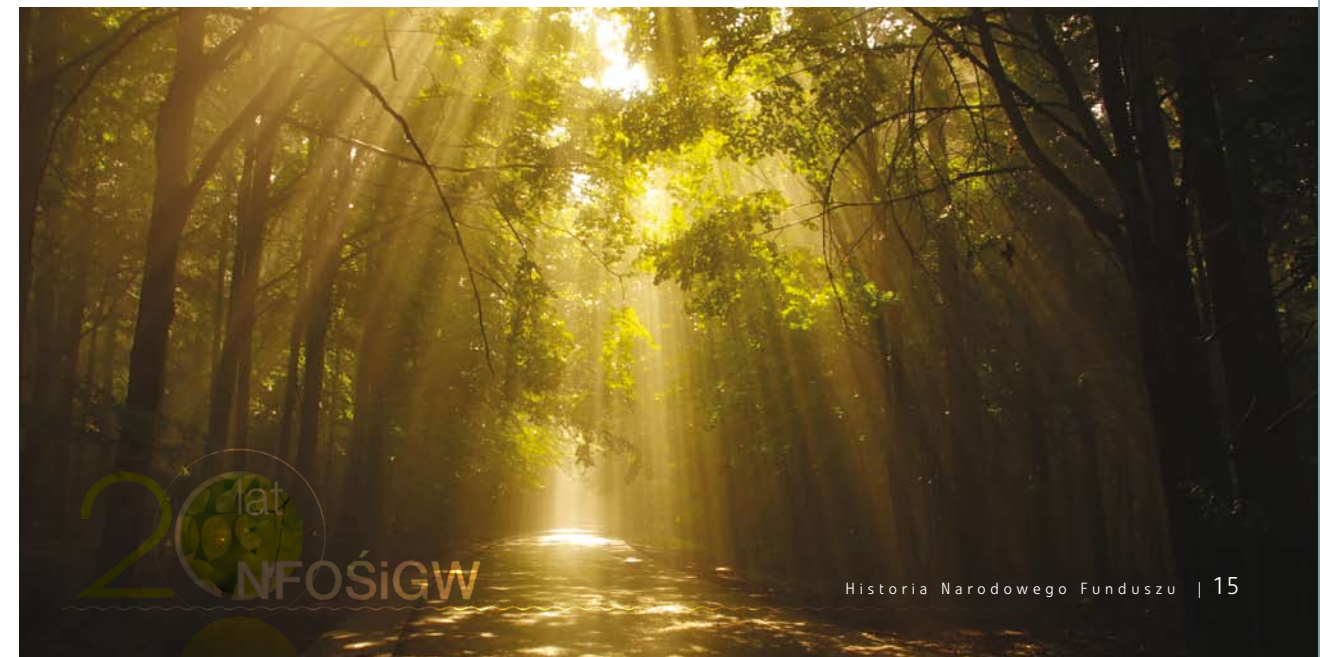
Rada Nadzorcza:

Stanisław Gawłowski – przewodniczący
 Józef Koziol – wiceprzewodniczący
 Andrzej Kraszewski – członek
 Jerzy Ignaszak – członek
 Kinga Flaga-Gieruszyńska – członek
 Marek Gromiec – członek
 Stanisław Sitnicki – członek
 Ryszard Grobelny – członek, przedstawiciel strony samorządowej Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego
 Mariusz Poznański – członek, przedstawiciel strony samorządowej Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego
 Krzysztof Masiuk – członek, przedstawiciel organizacji ekologicznych

Zarząd:

Jan Rączka – Prezes Zarządu
 Władysław Jan Majka – Zastępca Prezesa Zarządu
 Małgorzata Skucha – Zastępca Prezesa Zarządu
 Jan Wiater – Zastępca Prezesa Zarządu

→ fot. Katarzyna Słomska

Ludzie Funduszu

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej po dwudziestu latach funkcjonowania to nowoczesna instytucja wyposażona w narzędzia, procedury, sprzęt, środki komunikacji. Ale największą wartością Narodowego Funduszu jest kadra. W pierwszej, pionierskiej dekadzie działalności, Narodowy Fundusz stawał się stopniowo instytucją nowoczesną, tylko czas i standardy były inne. Starsi stażem pracownicy z nostalgią wspominają atmosferę w starym gmachu „środowiska ekologów” przy ulicy Wawelskiej (pierwsza siedziba NFOŚiGW w latach 1989-1994), gdzie wszyscy się znali, blisko współpracowali w małym zespole, żyli na co dzień sprawami całego Funduszu. Starsi pracownicy wspominają wręcz rodzinną atmosferę: „Stanowiliśmy zgrany zespół, dla którego praca w Narodowym Funduszu znaczyła więcej niż tylko intratna posada”; „Mieliśmy szczęście do wspaniałych ludzi”; „Wiele spraw załatwiała się na korytarzu, bez pisania i organizowana narad. Sądzę, że coś z tego zatraciliśmy” – to tylko wybrane fragmenty wspomnień z pionierskich lat.

Każdy postęp ma swoją cenę. Zmiana siedziby Narodowego Funduszu i objęcie kolejno trzech adaptowanych budynków biurowych przy ul. Konstruktorskiej na warszawskim Służewcu wpłynęło na organizację i sposób pracy, nie wyłączając także stosunków międzyludzkich. Od początku istnienia Narodowego Funduszu wszyscy, którzy tu pracowali wiedzieli, że tworzą coś naprawdę znaczącego dla ochrony środowiska i dla Polski. Wielu z tych, którzy kładli podwaliny pod naszą instytucję, pracuje do dziś w Narodowym Funduszu. Niektórzy odeszli, awansowali, odpoczywają na emeryturze, ale byli i tacy, którzy pracowali wśród nas do końca swego życia. Pamiętamy o nieżyjących, z szacunkiem odnosimy się do twórców Narodowego Funduszu i z satysfakcją odbieramy sygnały o wysokiej ocenie kadry, która dziś stanowi naszą największą wartość.

Szczególnym szacunkiem i uznaniem cieszą się ludzie, którzy tworzyli naszą instytucję. Właśnie ich praca od samego początku miała istotny wpływ na powodzenie całego przedsięwzięcia. Czy można mówić, że były to prace pionierskie i aktualny system finansowania ochrony środowiska w Polsce dużo im zawdzięcza? Z pewnością tak. I tak jest do dziś, bowiem nie tylko profesjonalizm rozwiązań instytucjonalnych, sprawdzone i doskonalone procedury, ale także ludzie tworzą współczesne oblicze nowoczesnego Funduszu.

→ fot. Mariusz Zega

Wysoki poziom zawodowy, doświadczenie w obsłudze środków finansowych i przedsięwzięć inwestycyjnych oraz projektów nieinwestycyjnych były od początku istnienia Narodowego Funduszu wyznacznikiem decydującym w polityce kadrowej naszej instytucji. Każdy kolejny rok i przejmowanie przez Narodowy Fundusz nowych obowiązków podnosiły poprzeczkę dla osób starających się o pracę w największej instytucji zajmującej się finansowaniem przedsięwzięć proekologicznych. Pozyskanie wysokiej klasy specjalistów z różnych dziedzin ochrony środowiska, ekonomii, inżynierii, finansów, zamówień publicznych itd. stało się nieodzowne, zwłaszcza w procesie przygotowania i realizacji zadań związanych z wdrażaniem funduszy Unii Europejskiej. O wysokim poziomie zawodowym kadry Narodowego Funduszu świadczą liczne audyty i certyfikaty, zarówno instytucji krajowych jak i zagranicznych, w wyniku których powierzono nam odpowiedzialność za wykorzystanie kilkunastu miliardów euro z budżetów Unii Europejskiej, postawionych naszemu krajowi do dyspozycji w „starej” i obecnej perspektywie budżetowej. Ponad 43% pracowników NFOŚiGW zaangażowanych jest bezpośrednio w obsługę środków zagranicznych.

Ogółem w Narodowym Funduszu pracuje obecnie ponad pięćset osób, w zdecydowanej większości (87%) legitymujących się wyższym wykształceniem i znajomością przynajmniej jednego języka obcego. Prawie jedna trzecia kadry z wyższym wykształceniem ukończyła także studia podyplomowe. Kilkanaście osób uzyskało tytuł doktora, a 10% pracowników posiada dodatkowe specjalistyczne uprawnienia zawodowe, np. biegłego w zakresie sporządzania ocen oddziaływania na środowisko, certyfikaty budowlane, tytuły audytorskie, inżynierskie uprawnienia specjalistyczne w zakresie infrastruktury technicznej czy ochrony środowiska, ukończone egzaminem aplikacje: administracyjne, sędziowskie, radcowskie, adwokackie, kursy MBA. Nie sposób wymienić wszystkich zdobytych przez naszych pracowników zawodowych uprawnień. Jest to bowiem proces, który trwa („Narodowy Fundusz – organizacją uczącą się”), a system szkoleń prowadzonych zarówno wewnątrz instytucji, jak i z wykorzystaniem specjalistycznych ośrodków szkolenia i doradztwa jest stale rozbudowywany.

Zatrudnieni w Funduszu ludzie żyją nie tylko pracą zawodową. Wiele osób pełni różne funkcje społeczne, są radnymi działającymi w strukturach samorządowych, działaczami sportowymi, są także dziennikarzami, żeglarzami, pszczelarzami... Jak w każdym środowisku zawodowym mamy pasjonatów muzyki, malarstwa, fotografii. O zdolnościach naszych kolegów w tej ostatniej dziedzinie najlepiej świadczy dorobek konkursu fotograficznego „Oblicza Natury”, który towarzyszy obchodom tegorocznego Jubileuszu

↑ fot. Mariusz Żega

20-lecie NFOŚiGW i jest ilustracją wykorzystaną w tej publikacji. W Funduszu z powodzeniem funkcjonują związki zawodowe, komisja socjalna, a nasi nieco starsi koledzy spotykają się w Kole Rencistów i Emerytów NFOŚiGW. Do tradycji weszły też wyjazdy i spotkania integracyjne, a udział naszych pracowników w akcjach i kampaniach organizowanych przez organizacje ekologiczne jest na porządku dziennym. Angażujemy się w ochronę środowiska nie tylko jako fachowcy od finansowania i realizacji przedsięwzięć. Uczestniczymy np. w imprezach „Dnia Ziemi”, „Sprzątaniu Świata” albo „Dniu bez samochodu” nie tylko z zawodowego obowiązku, ale także z racji własnych przekonań, że ekorozwój zależy od nas wszystkich. Jednym słowem: jesteśmy proekologiczni. Pewnie też dlatego zamontowaliśmy na dachu jednego z naszych biurów klatki lęgowe dla ptaków gniazdujących w mieście...

Ale „ludzie Funduszu” to nie tylko nasza kadra. Nowoczesne organizacje budowane są na zaufaniu, zarówno wśród instytucji współpracujących i podmiotów korzystających z udzielanego przez nas wsparcia, jak również wśród samych pracowników i społeczności lokalnych. Budowa pozytywnego wizerunku naszej instytucji to także pozyskiwanie do współpracy nowych ludzi oraz rozszerzanie kręgu przyjaciół i sojuszników Narodowego Funduszu. Mamy w tej dziedzinie nowe propozycje i nowe rozwiązania, m.in. Kodeks Etyki a także Klub NFOŚiGW, jako miejsce do nieskrępowanej dyskusji na tematy, które w XXI wieku dotyczą już nie tylko ochrony środowiska, ale naszego współistnienia ze środowiskiem.

Największy program szkoleniowy

Narodowy Fundusz, wspomagany przez fundusze wojewódzkie, nie jest wyłącznie administratorem krajowych lub zagranicznych pieniędzy przeznaczonych na ochronę środowiska. Fundusz aktywnie pomaga w przygotowywaniu projektów od strony merytorycznej, technicznej, koncepcyjnej i realizacyjnej. W ostatnich latach Narodowy Fundusz współpracujący tu ściśle z Ministerstwem Środowiska i wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska, uczestniczy aktywnie w szkoleniach poświęconych wdrażaniu programów operacyjnych Unii Europejskiej. Wystarczy jeden przykład: ponad osiem tysięcy osób z obszaru całej Polski wzięło udział w szkoleniach organizowanych przez Narodowy Fundusz od października 2006 r. do końca grudnia 2007 r., poświęconych wdrażaniu Funduszu Spójności w ochronie środowiska. Był to największy program szkoleniowy w historii nie tylko Narodowego Funduszu, ale wszystkich instytucji zaangażowanych w sprawną, terminową i efektywną realizację projektów wykonywanych i przygotowywanych do realizacji w sektorze ochrony środowiska. Program szkoleniowy, związany z aplikowaniem o nowe środki z perspektywy budżetowej Unii Europejskiej 2007-2013, jest nadal kontynuowany.

System finansowania ochrony środowiska

Dokonane w Polsce korzystne zmiany w poprawie stanu środowiska naturalnego są w dużej mierze efektem skutecznego systemu finansowania przedsięwzięć. Funkcjonujący w Polsce system funduszy ekologicznych, z dominującą pozycją NFOŚiGW, stanowi podstawowe źródło finansowania zadań w ochronie środowiska i gospodarce wodnej. Świadczy o tym wielkość zaangażowania finansowego, która umożliwia realizację największych, najtrudniejszych, kosztownych i czasochłonnych przedsięwzięć.

Główne ogniwa systemu finansowania ochrony środowiska

Fundusze ekologiczne

System funduszy ochrony środowiska stanowi unikalny w skali światowej mechanizm, zarówno pod względem rozmiarów, jak i form działania. Krajowy system finansowania ochrony środowiska, oparty na funduszach ekologicznych, zyskał międzynarodowe uznanie, w tym Komisji Europejskiej, Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oraz Banku Światowego. Polski system stawiany jest za wzór dla rozwijających się gospodarek i krajów, które znajdują się w okresie przekształceń ustrojowych.

- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej jest instytucją wiodącą w systemie finansowania ochrony środowiska w Polsce. W latach 2000-2008 średnio 20% nakładów przeznaczonych na przedsięwzięcia służące poprawie stanu środowiska naturalnego naszego kraju pochodziło z Narodowego Funduszu. W ostatnich latach przeciętne roczne nakłady NFOŚiGW wynosiły ponad 1,5 mld zł, w całym okresie działalności osiągnęły kwotę ponad 21 mld 365 mln zł, a wartość dofinansowanych przedsięwzięć przekroczyła 76,5 mld złotych.
- Wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej (WFOŚiGW) mają zbliżone cele statutowe jak NFOŚiGW, z tym, że ich działalność obejmuje głównie przedsięwzięcia na szczeblu regionalnym. WFOŚiGW posiadają osobowość prawną, a także własne organy

↑ fot. Kajetan Zielkowski

zarządzające i nadzorujące, lecz ich budżety są poza kontrolą parlamentu. Fundusze wojewódzkie prowadzą autonomiczną politykę finansową, stosując własne zasady i kryteria wyboru przedsięwzięć do finansowania. W ciągu 20 lat działalności nakłady finansowe wojewódzkich funduszy na zadania w ochronie środowiska sięgały prawie 17 mld złotych. W ostatnich latach wydatki 16 wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na przedsięwzięcia ekologiczne w skali kraju systematycznie rosły, przekraczając w 2007 roku 1,9 mld złotych.

Podobnie jak Narodowy Fundusz, wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej utworzone zostały w 1989 r., na mocy nowelizacji ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska, ale jako instytucje publiczne posiadające osobowość prawną, która pozwala na samodzielne finansowanie przedsięwzięć, działają od 1993 r. Początkowo wojewódzkie fundusze działały w układzie 49 województw. Po wprowadzeniu reformy administracyjnej w styczniu 1999 r. liczba wojewódzkich funduszy została zmniejszona do 16. Swą działalnością WFOŚiGW objęły obszar nowo utworzonych województw, przejęły także część kompetencji Narodowego Funduszu dotyczącą finansowania inwestycji lokalnych.

Wojewódzkie fundusze odgrywają wielką rolę w absorpcji środków pomocowych z Unii Europejskiej, szczególnie w okresie przedakcesyjnym i jako wsparcie finansowe dla programów „starej” perspektywy finansowej z budżetu Unii Europejskiej na lata 2004-2006. Według szacunków WFOŚiGW łączne dofinansowanie z wojewódzkich funduszy dla ponad 1,6 tys. zdań wspieranych przez UE z programów PHARE, SAPARD, ISPA, ZPORR i Funduszu Spójności wyniosło w latach 2004-2006 prawie 2 mld zł. Na mocy porozumienia z Ministrem Środowiska wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej są Instytucjami Wdrażającymi projekty o wartości poniżej 25 mln euro w dwóch priorytetach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko: I – dotyczącym gospodarki wodno-ściekowej i II – gospodarki odpadami i ochrony powierzchni ziemi.

- Powiatowe fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej (PFOŚiGW) działają od 1 stycznia 1999 roku, lecz nie posiadają osobowości prawnej. Przejęły one część zadań funduszy wojewódzkich i gminnych, zwłaszcza związanych ze składowaniem i unieszkodliwianiem odpadów. Roczne wydatki powiatowych funduszy na zadania w ochronie środowiska w skali kraju w ostatnich latach kształtowały się na poziomie ok. 140 mln zł. Powiatowe fundusze mogą stosować finansowanie wyłącznie w formie bezzwrotnej.
- Gminne fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej (GFOŚiGW) istnieją od połowy 1993 r. i podobnie jak powiatowe fundusze ochrony środowiska nie posiadają osobowości prawnej. Wspierają działania chroniące środowisko na szczeblu lokalnym, udzielając

dofinansowania tylko w formie bezzwrotnej. Wydatki gminnych funduszy na ochronę środowiska oscylowały w ostatnich latach na poziomie ok. 470 mln zł rocznie.

Zgodnie z planowaną reformą systemu finansów publicznych z początkiem 2010 r. fundusze gminne i powiatowe przejęte zostaną bezpośrednio przez budżety poszczególnych jednostek samorządowych.

W pierwszych latach funkcjonowania ekologiczne fundusze celowe miały znaczny, bo ponad 50-procentowy udział w finansowaniu przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska. Mimo, że stopniowo ich udział maleje (według GUS środki funduszy w roku 1998 stanowiły 16% w finansowaniu nakładów inwestycyjnych, w 2007 roku – ok. 21%), to pełniona przez nie rola pozostaje znacząca, zwłaszcza dlatego, że stymulują one kierunek wydatkowania środków finansowych.

Fundacja EkoFundusz

EkoFundusz jest niezależną fundacją powołaną w 1992 r. przez Ministra Finansów. Celem Fundacji jest efektywne zarządzanie środkami, które pochodzą z zamiany części polskiego zadłużenia na finansowanie przedsięwzięć w ochronie środowiska, tzw. ekokonwersji. Podstawowym źródłem przychodów EkoFun-

→ fot. Mariusz Zega

duszu są wpływy z ekokonwersji polskiego długu, wynikające z umów Polski ze Stanami Zjednoczonymi, Francją, Szwajcarią, Włochami i Norwegią. W latach 1992-2007 łączne przychody z tytułu ekokonwersji polskiego długu wyniosły około 500 mln USD, co stanowi około 87% całości kwoty, jaką EkoFundusz ma otrzymać w okresie 1992-2009. W latach 1992-2007 EkoFundusz wydatkował łącznie około 1,7 mld zł na dofinansowanie około 1500 projektów w pięciu sektorach priorytetowych obejmujących: ochronę powietrza poprzez zapobieganie transgranicznym zanieczyszczeniom atmosfery, ochronę Bałtyku poprzez ograniczenie dopływu zanieczyszczeń do Morza Bałtyckiego, ochronę klimatu poprzez redukcję emisji gazów powodujących zmiany klimatu na kuli ziemskiej, ochronę przyrody i różnorodności biologicznej oraz zagospodarowanie odpadów i rekultywację gleb. Niestety, w połowie 2008 roku ta znacząca dla finansowania projektów ekologicznych instytucja ogłosiła zakończenie przyjmowania nowych wniosków. Związane jest to ze zbliżającym się zakończeniem programu zamiany polskiego zadłużenia na inwestycje w ochronie środowiska (1992-2009) i bilansowaniem środków finansowych pochodzących z ekokonwersji.

Środki pomocy zagranicznej

Fundusze i zagraniczne środki pomocowe na ochronę środowiska w Polsce, które – z upoważnienia Ministra Środowiska – prowadzi Narodowy Fundusz, koncentrują się na następujących działaniach:

- realizacja programów i projektów współfinansowanych przez Unię Europejską (PHARE), Bank Światowy, rządy poszczególnych krajów w ramach umów dwustronnych oraz z innych środków bezzwrotnej pomocy zagranicznej; (wysokość pomocy bilateralnej jedenastu krajów w latach 1990-2008 wyniosła ogółem 263,4 mln USD);
- działania związane z przygotowaniem i realizacją projektów współfinansowanych przez Unię Europejską w ramach Funduszu ISPA, Funduszu Spójności i Funduszy Strukturalnych;
- koordynacja 90 projektów (w tym 88 inwestycyjnych), które w latach 2000-2006 w ramach funduszu przedakcesyjnego ISPA i Funduszu Spójności otrzymały pomoc finansową Komisji Europejskiej. Suma kosztów kwalifikowanych wszystkich projektów wynosi 4,287 mld euro, w tym dotacja z Funduszu Spójności/ISPA wynosi 2,850 mld euro;
- koordynacja przez NFOŚiGW 251 przedsięwzięć realizowanych w przedsiębiorstwach, które w latach 2004-2006 uzyskały finansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (148 mln euro) i dofinansowanie ze środków NFOŚiGW w wysokości 50 mln euro;
- zarządzanie powierzonymi zagranicznymi funduszami partnerskimi takimi jak: Ekologiczny Fundusz Partnerski PHARE, DEPA (Duńska Agencja Ochrony Środowiska);
- efektywne wykorzystanie środków (133 mln euro) przekazanych Polsce w ramach priorytetów środowiskowych z Norweskiego Mechanizmu Finansowego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego;
- podjęcie obowiązków Krajowej Instytucji Wdrażającej Instrument Finansowy LIFE+ w Polsce i funkcji Krajowego Punktu Kontaktowego dla wszystkich komponentów LIFE+ (budżet dla Polski 10 mln euro w 2008 r. i 12 mln euro w 2009 r.).

Najistotniejsze pod względem rozmiaru finansowego i członkostwa Polski w Unii Europejskiej jest pełnienie przez Narodowy Fundusz roli Instytucji Wdrażającej dla I, II, III, IV i częściowo IX osi priorytetowej Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (POLiŚ) w latach 2007-2013. NFOŚiGW (i wojewódzkie fundusze, które są Instytucjami Wdrażającymi dla projektów poniżej 25 mln euro) odpowiedzialny jest za absorpcję 5,035 mld euro.

Narodowy Fundusz zapewnia także współfinansowanie projektów w ramach V priorytetu POLiŚ, dla którego funkcję Instytucji Wdrażającej pełni Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych. Budżet unijny V priorytetu obejmuje 89,9 mln euro z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Liczące się uzupełnienie zagranicznych źródeł finansowania projektów ekologicznych stanowiły też fundacje z udziałem kapitału zagranicznego (m.in. Fundacja Wspomagania Wsi, Fundusz Współpracy, Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej (Counterpart Fund), a także fundusz GEF (Global Environment Facility) jako mechanizm finansowy zarządzany przez 3 agendy ONZ: Bank Światowy, UNEP oraz UNDP (ponad 65 mln USD przeznaczonych na projekty ekologiczne w Polsce). W 2008 roku zakończył działalność Fundusz Małych Dotacji SGP/GEF, który od 1994 r. udzielił dotacji 385 projektom na kwotę 6,7 mln USD, wspierając działalność zwłaszcza społecznych organizacji ekologicznych.

→ fot. Bartłomiej Maliszewski

Bank Ochrony Środowiska S.A.

Bank Ochrony Środowiska S.A. (BOŚ S.A.) powstał w 1991 r. Jest bankiem uniwersalnym, zapewniającym najwyższą jakość obsługi i oferującym konkurencyjne produkty dedykowane zarówno klientom indywidualnym, jak i instytucjonalnym (ze szczególnym uwzględnieniem jednostek samorządu terytorialnego oraz spółek komunalnych). Bardzo ważną częścią działalności Banku jest finansowe wspieranie działań na rzecz ochrony środowiska.

Główną rolę przy tworzeniu BOŚ S.A. odegrał Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW), który był także jego pierwszym akcjonariuszem. NFOŚiGW jest nadal strategicznym akcjonariuszem Banku: należy do niego większościowy pakiet 77,27% akcji.

BOŚ S.A. jako jedyny spośród działających w Polsce banków komercyjnych posiada w swojej strukturze Departament Projektów Ekologicznych. Związane jest to z prowadzeniem rozbudowanej i dynamicznej polityki kredytowej ukierunkowanej na inwestycje proekologiczne. W ciągu 18 lat działalności BOŚ S.A. na realizację tego typu projektów przeznaczył 8,5 mld zł. W tym okresie dzięki wsparciu Banku zrealizowano 29 tys. inwestycji proekologicznych o wartości niemal 30 mld zł. Największy udział mają tu przedsięwzięcia dotyczące ochrony atmosfery (łącznie wartość inwestycji, które wspierał BOŚ S.A. w tym sektorze wynosi ok. 21 mld zł). Drugie miejsce zajmuje ochrona wód i gospodarka wodna (6 mld zł), kolejne są przedsięwzięcia związane z ochroną powierzchni ziemi (1,5 mld zł).

Głównymi partnerami BOŚ S.A. w finansowaniu inwestycji proekologicznych są: polskie instytucje finansowe (przede wszystkim fundusze ochrony środowiska: Narodowy i wojewódzkie), a także Bank Gospodarstwa Krajowego, zagraniczne instytucje finansowe (Europejski Bank Inwestycyjny, Bank Rozwoju Rady Europy, Kreditanstalt für Wiederaufbau), jak również Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej „Counterpart Fund” oraz producenci i dystrybutorzy wyrobów służących ochronie środowiska.

BOŚ S.A. świadczy swoje usługi za pośrednictwem 112 placówek i należy do dwudziestki największych banków w Polsce. Od 3 lutego 1997 r. jego akcje są notowane na rynku podstawowym Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie.

→ Fot. Bartłomiej Maliszewski

Inne źródła finansowania ochrony środowiska

System finansowania ochrony środowiska uzupełniają środki własne inwestorów, środki pochodzące z budżetu centralnego i budżetów lokalnych oraz z kredytów udzielanych przez banki. Finansowanie działań w ochronie środowiska podlega ciągłej ewolucji. Powstają nowe fundacje, a kolejne banki i fundusze inwestycyjne kredytują działania proekologiczne. Dzięki temu zwiększa się udział sektora prywatnego w finansowaniu inwestycji ekologicznych. Poza wyspecjalizowanym i doświadczonym w tej dziedzinie Bankiem Ochrony Środowiska także inne podmioty sektora bankowego wkraczają coraz energiczniej na rynek ochrony środowiska oferując m.in. linie kredytowe we współpracy z zagranicznymi partnerami. Wsparcie dla inwestycji proekologicznych oferuje m.in. Bank Gospodarstwa Krajowego. Do dyspozycji sektora inwestycyjnego w ochronie środowiska są także międzynarodowe instytucje finansowe, zwłaszcza Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, Europejski Bank Inwestycyjny, Bank Światowy, NEFCO (Nordic Environment Finance Corporation). Część środków na przedsięwzięcia inwestycyjne i nieinwestycyjne w ochronie środowiska znalazła się także w przedakcesyjnym instrumencie finansowym SAPARD adresowanym do rolnictwa, w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich, w Zintegrowanym Programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego ZPORR, w Regionalnych Programach Operacyjnych w perspektywie finansowej 2007-2013, a także w nowym instrumencie pomocy finansowej uruchomionym w 2008 r. przez Konfederację Szwajcarską. Ponad 127,5 mln franków szwajcarskich w ramach Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy przeznaczonych będzie na finansowanie projektów w obszarze tematycznym dotyczącym środowiska i infrastruktury.

Struktura i formy finansowania

System zarządzania i finansowania ochrony środowiska w Polsce określony został w obowiązującej obecnie ustawie Prawo ochrony środowiska z 27 kwietnia 2001 r. (Dz.U. z 2008 r., Nr 25, poz. 150 z późn. zm.), która zastąpiła ustawę O ochronie i kształtowaniu środowiska z 1980 r. Ustawa precyzuje (art. 400), że: „Narodowy Fundusz i wojewódzkie fundusze mają osobowość prawną i w rozumieniu ustawy o finansach publicznych są odpowiednio państwowym funduszem celowym oraz wojewódzkimi funduszami celowymi. Narodowy Fundusz i wojewódzkie fundusze prowadzą samodzielną gospodarkę finansową, pokrywając z posiadanych środków i uzyskiwanych wpływów wydatki na finansowanie zadań określonych w ustawie oraz kosztów działalności. Narodowy Fundusz i wojewódzkie fundusze prowadzą gospodarkę finansową w sposób zapewniający pełne wykorzystanie środków pochodzących z Unii Europejskiej niepodlegających zwrotowi przeznaczonych na ochronę środowiska i gospodarkę wodną”.

Ustawa określa również podstawowe ramy organizacyjne Narodowego Funduszu, zasady jego gospodarki finansowej, a także strategiczne kierunki z zakresu ochrony środowiska, w których finansowanie Fundusz powinien się angażować. Środki finansowe, którymi dysponuje Narodowy Fundusz, są środkami publicznymi w rozumieniu Ustawy o finansach publicznych, w związku z czym przyznawanie dofinansowania przez NFOŚiGW musi odbywać się z uwzględnieniem zasad zawartych w tej ustawie.

Oplaty za korzystanie ze środowiska

Na mocy Prawa ochrony środowiska system finansowania (fundusze: Narodowy, wojewódzkie, powiatowe i gminne) zasilany jest zewnętrznie wpływami z tytułu opłat za korzystanie ze środowiska i administracyjnych kar pieniężnych pobieranych za naruszenie wymagań ochrony środowiska. Opłaty pobierane są m.in. za: odprowadzanie ścieków, zanieczyszczanie powietrza atmosferycznego, składowanie odpadów, wydobywanie kopalin, wycinanie drzew i krzewów, przeznaczanie na inne cele gruntów rolnych i leśnych.

Wysokość opłat i kar ustala w drodze rozporządzeń Minister Środowiska. Opłaty wnoszone są przez podmioty do urzędów marszałkowskich i przekazywane do funduszy. Kary nakładane w drodze decyzji

wpływają na rachunek wojewódzkich inspektoratów ochrony środowiska i redystrybuowane są na rzecz wszystkich funduszy oraz Głównego Inspektora Ochrony Środowiska. Dodatkowym źródłem dochodów Narodowego Funduszu są, wpływające bezpośrednio do niego, opłaty eksploatacyjne i koncesyjne pobierane na mocy ustawy Prawo geologiczne i górnicze. Wpływy te rejestrowane są na osobnym koncie tworząc subfundusz, z którego mogą być finansowane jedynie przedsięwzięcia z zakresu geologii i górnictwa.

Subfundusze w NFOŚiGW

Pozostałe źródła wpływów trafiających do Narodowego Funduszu precyzuje Prawo ochrony środowiska. Dochodem Narodowego Funduszu są m.in. wpływy pobierane na mocy ustawy o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz o opłacie produktowej i opłacie depozytowej. Przychodami Narodowego Funduszu są także wpływy z opłat zastępczych i kar wynikających z Prawa Energetycznego. Przedsiębiorstwa energetyczne, które nie wywiązują się z obowiązku podaży określonej ilości energii elektrycznej otrzymanej z odnawialnych źródeł energii ustalonej przez Urząd Regulacji Energetyki (URE), uiszczają opłaty zastępcze lub kary w Narodowym Funduszu Ochrony Środowiska na wyodrębnionym subfunduszu. Przychody z tego tytułu przeznacza się jedynie na wspieranie odnawialnych źródeł energii lub wysokosprawnej kogeneracji.

Przychodami Narodowego Funduszu są także wpływy gromadzone na subfunduszu opłat wynikających z ustawy o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji. Ustawa Prawo ochrony środowiska wyznaczyła Narodowy Fundusz do obsługi środków pochodzących z opłat w zakresie recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji. Rada Ministrów określiła zasady podziału tych środków oraz terminy przyjmowania wniosków o dofinansowanie recyklingu pojazdów.

Gromadzenie środków w Narodowym Funduszu na wyodrębnionych subfunduszach jest wynikiem wprowadzenia przepisów prawnych, w których określone zostały zasady gospodarowania wpływami z określonych tytułów, wskazując, kto ma być odbiorcą dofinansowania i na jakich zasadach dofinansowanie ma być udzielone. Przepisy wykonawcze do ustaw ściśle określają sposób, a niektóre także narzucają termin wydatkowania środków (m.in. dotyczy to ustawy o recyklingu pojazdów wycofanych – wpływy w 2007 r., a wydatki w 2008 r.). Gromadzenie środków na wyodrębnionych subfunduszach do wypłaty w kolejnych latach spowodowało utrzymywanie się stanu środków pieniężnych na wysokim poziomie przy ograniczonych możliwościach pożyczkowego finansowania innych przedsięwzięć, niezwiązanych ze ściśle określonymi (w ustawie Prawo ochrony środowiska) celami subfunduszy. Na koniec 2007 r. na kontach

→ fot. Katarzyna Słomska

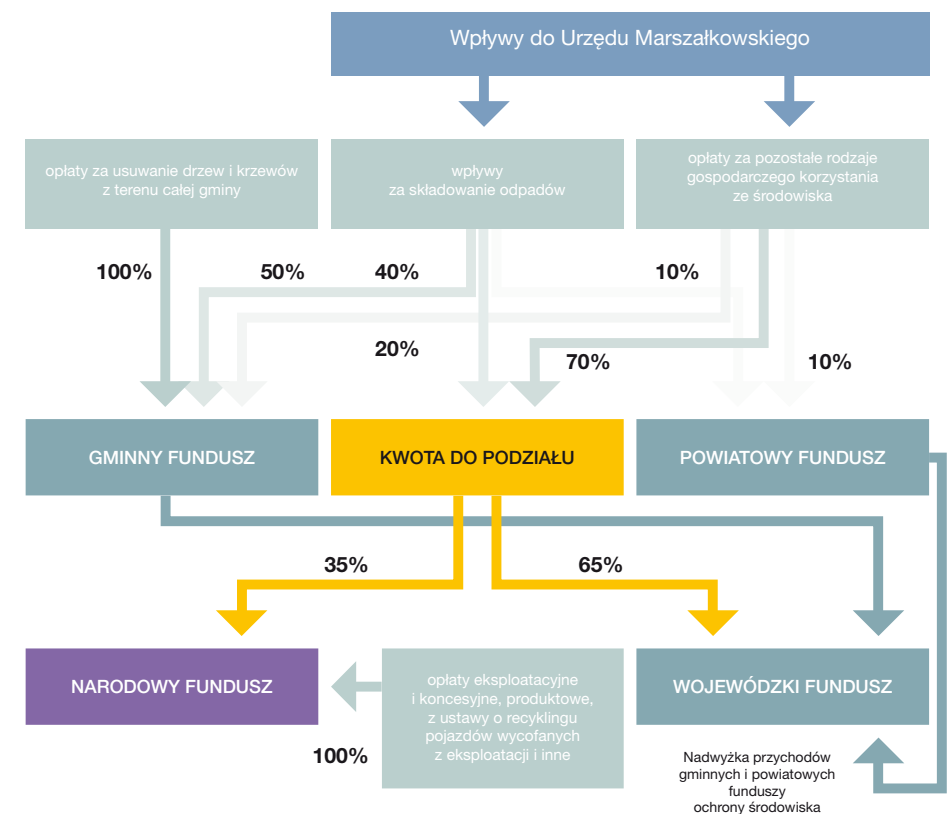
11 subfunduszy (przy czym jeden z nich ma jeszcze wydzielonych sześć subkont) było ponad 1,3 mld zł. Między innymi w wyniku inicjatywy Narodowego Funduszu w 2008 r. doszło do nowelizacji Prawa ochrony środowiska i środki z tzw. funduszu recyklingowego mogą być przeznaczane także na inne cele niezwiązane z recyklingiem wycofanych z eksploatacji pojazdów.

Na wniosek Narodowego Funduszu oraz w wyniku nowelizacji ustawy Prawo ochrony środowiska, Minister Środowiska wyraził zgodę na dofinansowanie w wysokości 950 mln zł przedsięwzięć Funduszu Spójności, perspektywy finansowej 2000-2006 ze środków zgromadzonych na subfunduszu opłat wynikających z ustawy o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji, z przeznaczeniem na:

- pożyczki inwestycyjne – dla przedsięwzięć, które uzyskały decyzje o dofinansowaniu, ale umowa pożyczki nie została jeszcze zawarta;
- pożyczki na zachowanie płynności finansowej – odnowienie lub przyznanie nowego limitu pożyczek;
- pożyczki w ramach „Programu pomocy finansowej dla projektów z przekroczeniami kosztów, realizowanych w ramach Funduszu Spójności (ISPA/FS) – perspektywa finansowa 2000-2006”.

Podział wpływów na rzecz funduszy

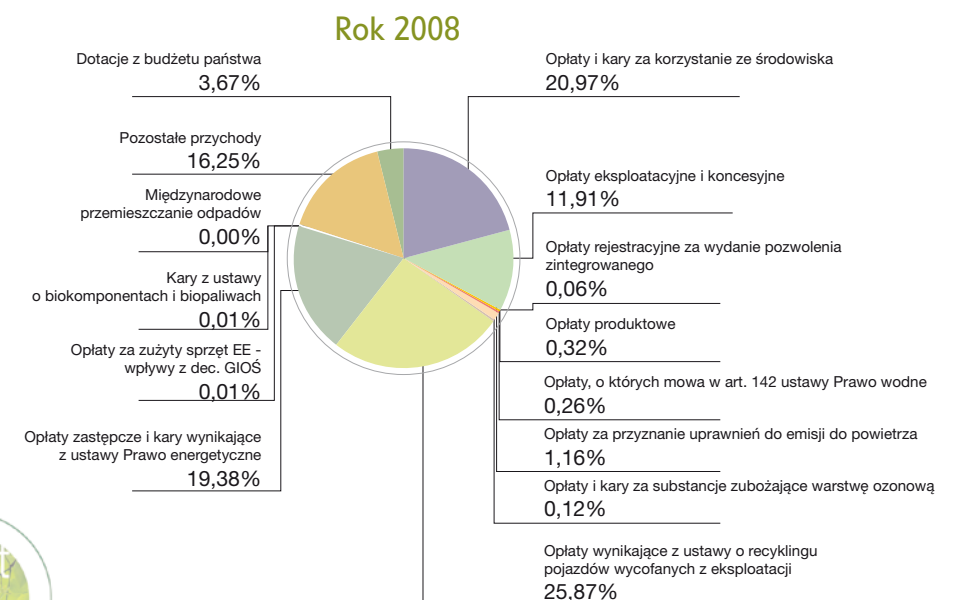
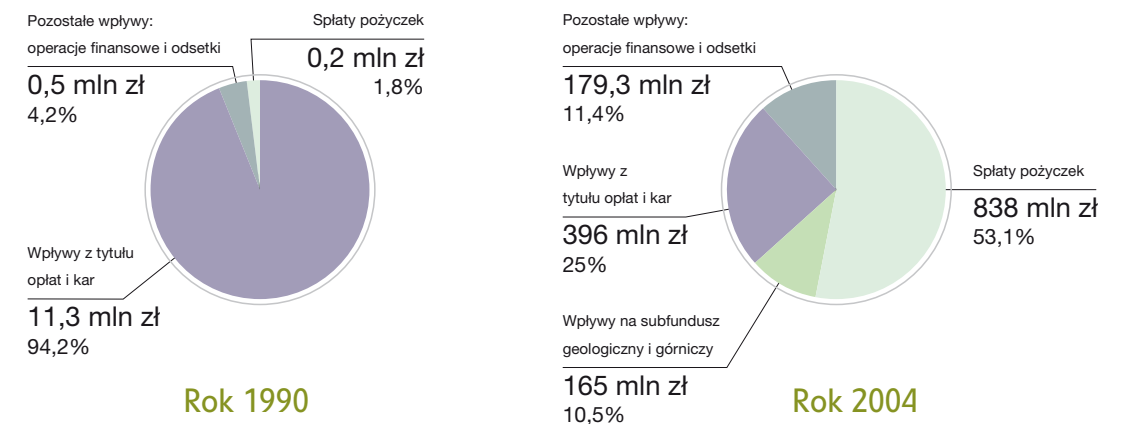
Schemat podziału środków, które wpływają do Urzędu Marszałkowskiego (opłaty ekologiczne) lub bezpośrednio do gminy i Narodowego Funduszu, przedstawia poniższy rysunek.

Struktura wpływów Narodowego Funduszu

Wpływy środków pieniężnych zasilających Narodowy Fundusz można podzielić na dwie kategorie. Dochody, czyli wpływy zwiększające majątek Funduszu, do których należą, oprócz omówionych wcześniej opłat, także dochody z oprocentowania pożyczek, dochody z operacji finansowych (głównie z oprocentowania lokat przejściowo wolnych środków) oraz dywidendy z posiadanych akcji i udziałów w spółkach. Drugą kategorią wpływów są wpływy nie zwiększające majątku Funduszu. Na przestrzeni 20 lat działania Narodowego Funduszu struktura wpływów ulegała zasadniczym zmianom, czego ilustracją jest porównanie poniższych wykresów dla lat: 1990, 2004 i 2008 (z wyłączeniem środków pochodzących z pomocy zagranicznej).

Porównanie struktury wpływów NFOŚiGW w latach 1990, 2004 i 2008

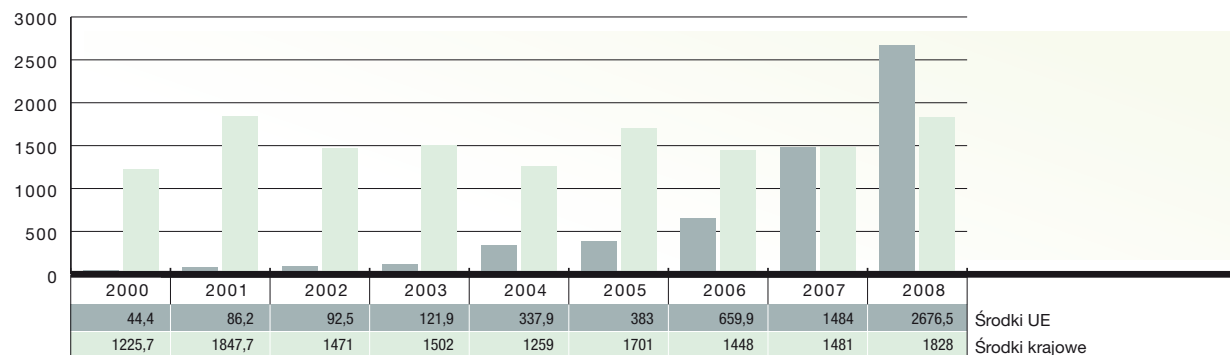

W 2008 r. do urzędów marszałkowskich wpłynęło ponad 1.788,5 mln zł z tytułu opłat za korzystanie ze środowiska, przy czym najwięcej (ponad 817 mln zł) to opłaty za ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu. Wpływy z tytułu opłat za gospodarkę odpadami wyniosły w 2008 r. ponad 522 mln zł, a za gospodarkę ściekową i ochronę wód prawie 450 mln zł. W 2008 roku z ogólnej kwoty wpływów z tytułu opłat do urzędów marszałkowskich, po podziale dla poszczególnych kategorii funduszy najwięcej uzyskały fundusze wojewódzkie (ponad 711 mln zł) i fundusze gminne (prawie 515 mln zł). Do Narodowego Funduszu przekazano z urzędów marszałkowskich ponad 383 mln zł, a na fundusze powiatowe przypadło prawie 180 mln zł.

Narodowy i wojewódzkie fundusze działają w formule funduszy odnawialnych tzw. rewolwingowych. Podstawową formą dofinansowania udzielanego przez te fundusze na przedsięwzięcia służące ochronie środowiska są pożyczki udzielane na preferencyjnych, w stosunku do rynkowych, warunkach. Pożyczki mogą być również częściowo umarżane. Przy spełnieniu warunku, że roczne dochody funduszu są większe niż udzielona w tym czasie pomoc bezzwrotna, prowadzi to do systematycznego zwiększenia majątku funduszu, a tym samym rocznego zwiększenia możliwości udzielania pomocy. Zwrot rat wcześniej udzielonych pożyczek wraz z oprocentowaniem powoduje, iż fundusz dysponuje rocznie większą kwotą, niż wynikałoby to z jego dochodów.

W pierwszej dekadzie funkcjonowania Narodowego Funduszu, wspomaganego funduszami wojewódzkimi, a później także funduszami gminnymi i powiatowymi, udział środków krajowych w strukturze wydatków na ochronę środowiska w Polsce zdecydowanie przewyższał poziom dofinansowania ze źródeł zagranicznych. Od 2000 roku systematycznie rósł poziom finansowania początkowo z funduszy przedakcesyjnych, a od 2004 r. z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności Unii Europejskiej. Tendencję tę ilustruje poniższy wykres:

Porównanie finansowania ochrony środowiska ze środków krajowych przez Narodowy Fundusz ze środkami UE w latach 2000-2008

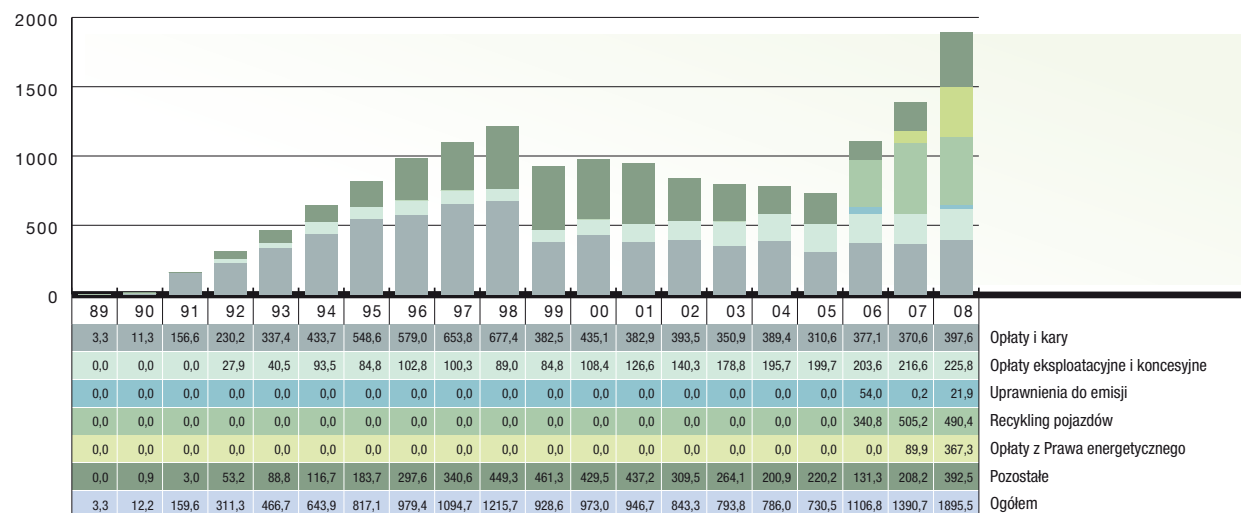

→ fot. Monika Dunalewicz

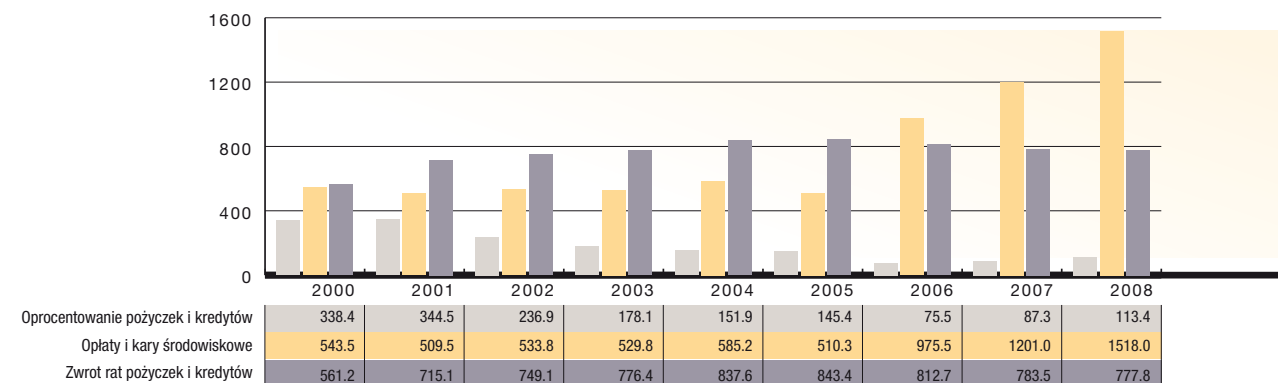
W 1990 roku, pierwszym pełnym roku działalności Narodowego Funduszu, wpływy wynosiły 12 mln zł, a ich głównym źródłem były opłaty i kary stanowiące 94,2%. W 2004 r. wpływy wynosiły 1.565 mln zł, zaś z uwzględnieniem środków zagranicznych 1.578 mln zł. Największe wpływy uzyskano ze zwrotu rat pożyczek w kwocie 838 mln zł, co stanowiło 53% całości wpływów. Wpływy z opłat i kar łącznie z opłatami eksploatacyjnymi i koncesyjnymi wyniosły 561 mln zł – 35,5% całości wpływów. Dla porównania, w 2007 roku największy udział w strukturze wpływów finansowych do Narodowego Funduszu miały opłaty wynikające z ustawy o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji (stanowiły ponad 36%). Opłaty i kary za korzystanie ze środowiska stanowiły w tym zestawieniu ponad 26%, a opłaty eksploatacyjne i koncesyjne – ponad 15%. W 2008 roku opłaty wynikające z ustawy o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji stanowiły 26%, opłaty i kary za korzystanie ze środowiska 21%, natomiast opłaty zastępcze i kary wynikające z ustawy Prawo energetyczne 20% wpływów ogółem.

Wpływy własne Narodowego Funduszu w latach 1989-2008 (mln zł)

Do roku 1998 wpływy z opłat ekologicznych, eksploatacyjnych i koncesyjnych systematycznie rosły osiągając 766,4 mln zł. W 1999 r. nowelizacja ustawy Prawo ochrony środowiska zmieniła podział wpływów pomiędzy fundusze, zmniejszając wpływy do Narodowego Funduszu na rzecz pozostałych funduszy. Od 2006 r. w strukturze przychodów własnych NFOŚiGW pojawiły się wpływy z opłaty recyklingowej, a od 2007 r. opłaty wynikające z Prawa energetycznego. Od tego momentu podstawowym źródłem wpływów stały się zwroty rat pożyczek i ich oprocentowanie. Wpływy ze zwrotu rat pożyczek systematycznie rosną, chociaż tempo wzrostu, począwszy od 2002 r., uległo zahamowaniu. W 2001 r. wpływy z tego tytułu wyniosły 715,1 mln zł, a w 2007 r. – 783,5 mln zł. W 2008 r. wpływy z tytułu zwrotów rat pożyczek i kredytów były niższe niż w 2007 r. i wyniosły 777,8 mln zł. W latach 2001-2007 następował spadek wpływów z oprocentowania pożyczek. W 2001 r. wyniosły one 344,5 mln zł, w roku 2004 – 145 mln zł, a w 2007 r. już tylko 87,3 mln zł. W 2008 r. wpływy z tego tytułu wyniosły 113,4 mln zł i były wyższe niż w 2007 r. o 26,1 mln zł.

Źródła wpływów własnych do Narodowego Funduszu w latach 2000-2008 (mln zł)

→ fot. Konrad Miłoszewski

Programy priorytetowe

W 2008 i 2009 roku przyjęty i wdrażany jest nowy, bardziej przejrzysty i przyjazny dla potencjalnych beneficjentów, sposób działania Narodowego Funduszu, sprecyzowany także w trzech podstawowych dokumentach: „Liście priorytetowych programów Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej planowanych do finansowania w roku 2009”, „Zasadach udzielania dofinansowania ze środków NFOŚiGW” oraz „Kryteriach wyboru przedsięwzięć finansowanych ze środków NFOŚiGW”. Zgodnie z obowiązującymi od 1 stycznia 2009 roku „Zasadami udzielania dofinansowania ze środków NFOŚiGW” podstawą do przyjmowania i rozpatrywania wniosków o dofinansowanie są programy priorytetowe. Na podstawie zatwierdzonej „Listy priorytetowych programów NFOŚiGW planowanych do finansowania w roku 2009” poszczególne programy priorytetowe obejmują szczegółowe, właściwe dla danego programu, zasady udzielania dofinansowania oraz kryteria wyboru przedsięwzięć do dofinansowania. Ponadto, każdy program priorytetowy zawiera formularze wniosków, których wypełnienie i złożenie w Narodowym Funduszu rozpoczyna procedurę ubiegania się o dofinansowanie. Opracowane programy priorytetowe oraz informacje o terminach przyjmowania wniosków o dofinansowanie są publikowane na stronie internetowej Narodowego Funduszu.

Kryteria wyboru przedsięwzięć

W 2009 roku w Narodowym Funduszu stosowane są dwie podstawowe procedury wyboru przedsięwzięć do dofinansowania: nabór ciągły oraz konkurs. W naborze konkursowym (jest stosowany, gdy oceniane przedsięwzięcia są porównywane między sobą) konstruowana jest lista rankingowa, a wnioski o dofinansowanie oceniane są przez komisję/grupę roboczą. Przy zastosowaniu naboru ciągłego, gdy oceniane przedsięwzięcia nie są porównywane między sobą, o udzieleniu dofinansowania decyduje kolejność złożenia kompletnego wniosku o dofinansowanie w ramach przyjętego limitu środków. Każdy program priorytetowy ma określony budżet i po jego wyczerpaniu wnioski nie będą przyjmowane. W niektórych przypadkach stosowana jest dwuetapowa procedura wyboru wniosków. W takim przypadku wnioskodawca składa wstępny wniosek o dofinansowanie, a po jego pozytywnym rozpatrzeniu, wypełnia i składa wniosek właściwy. Dla przedsięwzięć, gdzie wnioskowane dofinansowanie stanowi pomoc publiczną, dopiero pozytywne rozpatrzenie wniosku wstępnego pozwala na rozpoczęcie przedsięwzięcia.

Istotną rolę w kryteriach wyboru przedsięwzięć pełni efektywność kosztowa, do obliczenia której NFOŚiGW wykorzystuje wskaźniki DGC lub WK. Ten pierwszy pokazuje, jaki jest techniczny koszt uzyskania jednostki efektu ekologicznego, a drugi – nawiązuje do metodyki analizy efektywności kosztowej oraz analizy kosztów i korzyści społecznych z realizowanego przedsięwzięcia.

↑ fot. Andrzej Muter

Formy finansowania

Ustawa Prawo ochrony środowiska precyzuje kierunki finansowania, na które Narodowy Fundusz może przeznaczać gromadzone środki. Tam również określono, w jakiej formie może odbywać się udzielanie wsparcia finansowego. Szczegółowe warunki udzielania zwrotnej i bezzwrotnej pomocy określone są w „Zasadach udzielania dofinansowania ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej”. Dokument ten uchwalany jest co roku przez Radę Nadzorczą i publikowany na stronie internetowej Narodowego Funduszu. Dofinansowanie ze środków Narodowego Funduszu może być przeznaczone na cele i zadania określone w Prawie ochrony środowiska. Narodowy Fundusz stosuje następujące formy dofinansowania:

- udzielanie oprocentowanych pożyczek;
- udostępnianie środków finansowych bankom z przeznaczeniem na udzielanie kredytów na wskazane przez Narodowy Fundusz programy i przedsięwzięcia;
- przyznawanie dotacji;
- dokonywanie dopłat do oprocentowania preferencyjnych kredytów bankowych i pożyczek;
- poręczenie spłaty kredytów oraz zwrotu środków przyznanych przez rządy państw obcych i organizacje międzynarodowe, przeznaczonych na realizację zadań ochrony środowiska i gospodarki wodnej;
- przekazywanie środków jednostkom budżetowym;
- nagrody za działalność na rzecz ochrony środowiska i gospodarki wodnej, niezwiązaną z wykonywaniem obowiązków pracowników administracji rządowej i samorządowej.

→ fot. Janusz Topolski

Narodowy Fundusz jako akcjonariusz

Ustawa Prawo ochrony środowiska przewiduje wspieranie projektów poprzez obejmowanie przez Narodowy Fundusz udziałów lub akcji w spółkach prawa handlowego, zwłaszcza jeżeli statutowym lub ustawowym przedmiotem ich działalności jest ochrona środowiska i gospodarka wodna. Szczególnie w pierwszej dekadzie swojego rozwoju Narodowy Fundusz uczestniczył w inwestycjach kapitałowych polegających na tworzeniu spółek związanych z ochroną środowiska oraz nabywaniu i zbywaniu w nich akcji i udziałów. W obrębie grupy spółek w portfelu Narodowego Funduszu można dokonać podziału na:

- tzw. spółki „ekologiczne” – których działalność ma na celu osiągnięcie znaczących efektów ekologicznych (do tej grupy należy większość spółek),
- tzw. spółki narzędziowe – których celem statutowym jest finansowe wspieranie działalności i przedsięwzięć ekologicznych realizowanych przez inne podmioty (do grupy tej należy Bank Ochrony Środowiska S.A., KAPE S.A.),
- inne – spółki, których działalność statutowa nie jest bezpośrednio ukierunkowana na efekt ekologiczny (do tej grupy należy Stalexport Autostrady S.A. i Centrozap S.A.).

Narodowy Fundusz posiada obecnie akcje lub udziały w 57 spółkach. W 43 przypadkach (tzw. pakiet resztkowy) Fundusz został zobowiązany do ich obligacyjnego przejęcia w trybie Ustawy o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków lub Ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji. Akcje i udziały stały się własnością Narodowego Funduszu w drodze zmiany wierzytelności powstałych z tytułu zadłużeń wobec Funduszu za uchylenie się od wnoszenia opłat ekologicznych. Udział NFOŚiGW w kapitale tych spółek nie przekracza kilku procent. W wyniku konwersji wierzytelności z zawartych umów przejęte zostały także akcje spółek notowanych na GPW takich jak: Stalexport Autostrady S.A. i Centrozap S.A. W „portfelu podstawowym” Narodowego Funduszu jest obecnie 14 spółek, m.in.: Bank Ochrony Środowiska S.A., PEC Geotermia Podhalańska S.A., Geotermia Pyrzyce Sp. z o.o., PWiK WODKAN S.A. w Ostrowie Wielkopolskim (spółka notowana na rynku CeTO), MPEC S.A. w Tarnowie (ciepłownictwo), Kemipol Sp. z o.o. w Policach (koagulanty w technologii oczyszczania ścieków i uzdatniania wody), FUH Eko-Top Sp. z o.o. w Rzeszowie (utyliczacja odpadów przemysłowych, sanitarnych i niebezpiecznych).

Strategia wobec BOŚ S.A.

Szczególne miejsce w działalności kapitałowej Narodowego Funduszu w ciągu 20 lat zajmuje Bank Ochrony Środowiska S.A., którego Fundusz jest współzałożycielem i głównym akcjonariuszem. Obecnie udział NFOŚiGW w kapitale zakładowym BOŚ S.A. wynosi 77,27%. Misją banku jest świadczenie kompleksowych usług finansowych dla podmiotów realizujących projekty na rzecz ochrony środowiska naturalnego oraz umacnianie w tym zakresie pozycji lidera wśród banków komercyjnych. Naczelną misją BOŚ S.A. jest wspieranie – poprzez świadczenie wyspecjalizowanych usług bankowych – działań służących rozwojowi przemysłu i usług w zakresie ochrony środowiska, a także rozwojowi rynku produktów i usług związanych z ekologią. Bank Ochrony Środowiska S.A., wypełniając swoją misję, posiada ponad 60% udziału w rynku komercyjnego finansowania przedsięwzięć ekologicznych.

Zgodnie z przyjętą „Strategią właścicielską Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej wobec Banku Ochrony Środowiska S.A. na lata 2006-2010” Zarząd Funduszu zdecydował, że kwestią strategiczną jest utrzymanie dominującej pozycji w Banku Ochrony Środowiska S.A. Główne cele strategii właścicielskiej NFOŚiGW wobec BOŚ S.A. to:

- wypracowanie i wdrożenie działań mających na celu zwiększenie i rozwój form współpracy NFOŚiGW (WFOŚiGW) z BOŚ S.A. w finansowaniu ochrony środowiska,
- zwiększenie do 15% liczby akcji BOŚ S.A. w wolnym obrocie giełdowym ogólnej liczby akcji Banku,
- udział w dokapitalizowaniu w wysokości niezbędnej do realizacji Strategii rozwoju BOŚ S.A. lub ewentualna prywatyzacja Banku.

Celem strategii NFOŚiGW wobec BOŚ S.A. jest także wzmocnienie/rozbudowa instrumentów wspierania systemu działań na rzecz ochrony środowiska poprzez zwiększenie zaangażowania w Banku Ochrony Środowiska S.A. Realizacja tego ma zapewnić udział spółek narzędziowych (BOŚ S.A.) w wykonywaniu działań statutowych Narodowego Funduszu. Wykorzystanie środków UE w dużym stopniu zależy od stworzonych mechanizmów ich absorpcji. Narodowy Fundusz będący instytucją wdrażającą, poprzez działania spółek narzędziowych, może takie mechanizmy udoskonalić lub stworzyć. Będzie to realizowane m.in. poprzez dokapitalizowanie Banku Ochrony Środowiska S.A. w formie wniesienia udziałów/akcji spółek posiadanych przez NFOŚiGW. Utrzymanie przez NFOŚiGW kontrolnego pakietu akcji zapewni, w dalszym ciągu, udział BOŚ w systemie finansowania ochrony środowiska. Ponadto dokapitalizowanie BOŚ S.A. wpłynie na jego konkurencyjność na rynku bankowym.

Dotychczasowa współpraca NFOŚiGW z Bankiem Ochrony Środowiska S.A. obejmowała m.in.:

- Umowy kredytowe NF obsługiwane przez BOŚ
W latach 1994-2004 zawarto 898 umów kredytowych obsługiwanych przez BOŚ na kwotę ponad 1,1 mld zł, a wartość kosztorysowa przedsięwzięć przekraczała 3,3 mld zł.
- Dopłaty NF do oprocentowania preferencyjnego
W latach 1991-2003 zawarto 895 umów z dopłatami NF do oprocentowania preferencyjnego na kwotę prawie 650 mln zł, wartość kosztorysowa przedsięwzięć wynosiła bez mała 2,1 mld zł.
- Umowy konsorcjum z BOŚ
W latach 1995-2008 zawarto 28 umów konsorcjum na kwotę prawie 1,5 mld zł, wartość kosztorysowa tych przedsięwzięć wynosiła ponad 8,4 mld zł.
- Małe linie kredytowe
W latach 1994-2005 uruchomiono 36 tematycznych linii kredytowych (adresowanych do mniejszych inwestorów, np. osób fizycznych), z których wypłacono prawie 820 mln zł ze środków NF. BOŚ S.A., wybrany w przetargu, był bankiem obsługującym tzw. małe linie kredytowe.

Linie kredytowe dotyczyły m.in. takich zadań jak:

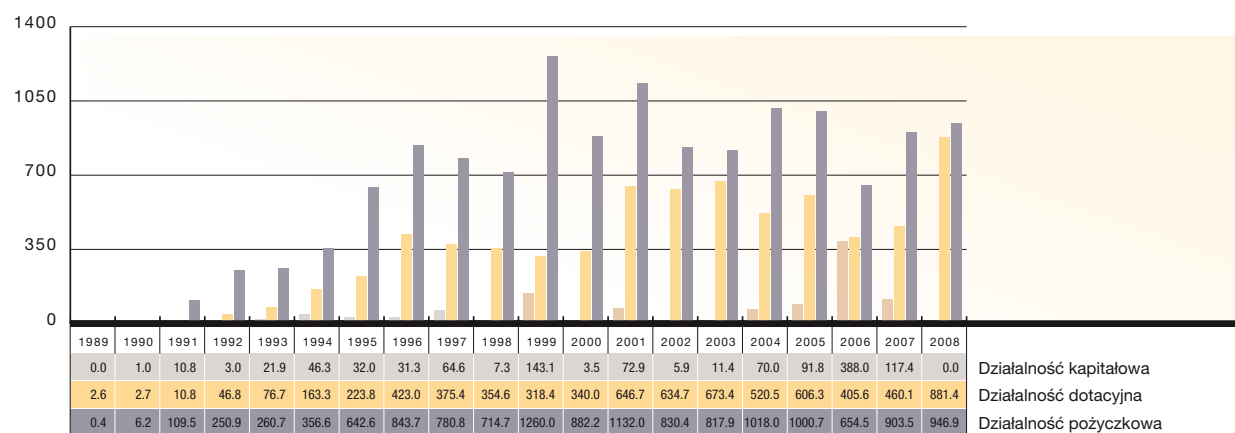
- budowa małych oraz przydomowych oczyszczalni ścieków,
- budowa kanalizacji sanitarnej,
- zagospodarowanie odpadów,
- ograniczenie emisji spalin poprzez dostosowanie silników wysokoprężnych do paliwa gazowego lub wymiany silników na mniej emisyjne w komunikacji zbiorowej,
- inwestycje w zakresie odnawialnych źródeł energii,
- usuwanie wyrobów zawierających azbest,
- budowa ścieżek rowerowych,
- termomodernizacja,
- uszczelnianie i hermetyzacja przeladunku i dystrybucji paliw,
- inwestycje służące ograniczeniu zużycia energii elektrycznej,
- systemy ciepłownicze,
- budowa lub modernizacja stacji uzdatniania wody.

Struktura wydatków Narodowego Funduszu

O formie i wysokości dofinansowania decyduje Zarząd Narodowego Funduszu biorąc pod uwagę plan finansowy, zgodność przedsięwzięcia z listą priorytetowych programów, bezpieczeństwo wykorzystania środków zgodnie z przeznaczeniem oraz zabezpieczenie ich zwrotu. W imieniu Ministra Środowiska kontrolę i nadzór nad działalnością i decyzjami Zarządu NF sprawuje Rada Nadzorcza NFOŚiGW.

W roku 1990 wydatki na finansowanie ochrony środowiska wynosiły zaledwie ok. 10 mln zł, a sześć lat później już znacznie przekroczyły miliard złotych, osiągając w 1996 r. prawie 1,3 mld zł. Od połowy lat dziewięćdziesiątych poziom finansowania ochrony środowiska ze środków Narodowego Funduszu utrzymywał się w granicach średnio 1,4-1,6 mld zł rocznie. W roku 2004 Narodowy Fundusz wydatkował na ochronę środowiska ponad 1.608 mln zł, w 2007 roku 1.481 mln zł, a w 2008 roku ponad 1.828 mln zł. Finansowanie ochrony środowiska środkami Narodowego Funduszu w latach 1989-2008 ilustruje poniższy rysunek.

Finansowanie ochrony środowiska w latach 1989-2008 (mln zł)

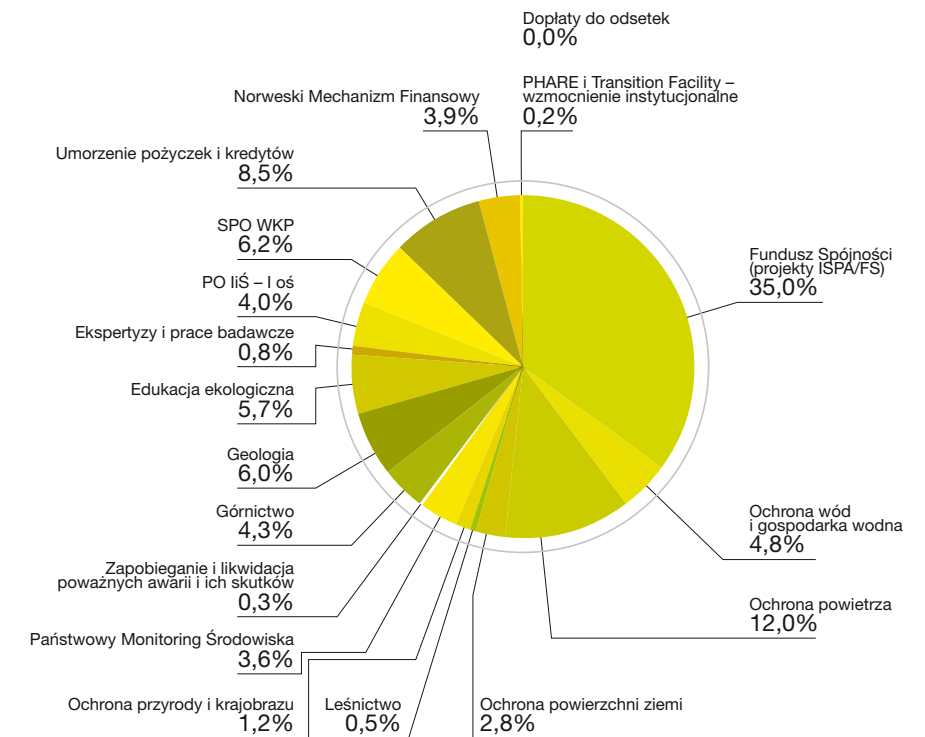
Przez wszystkie lata działalności dominującą formą finansowania ochrony środowiska stosowaną w Narodowym Funduszu było udzielanie pożyczek. W 2007 roku pożyczki stanowiły ponad 903 mln zł. W 2008 roku finansowanie pożyczkowe wyniosło 946,9 mln zł. Drugą pod względem wielkości pozycją wydatków są środki przeznaczone na bezzwrotne finansowanie ochrony środowiska, które jednakże ze względu na swój wpływ na zmniejszanie majątku funduszu i na utrzymanie rewolwingowego charakteru Funduszu nie mają głównego udziału w finansowaniu. W 2007 roku udzielono dofinansowania w formie dotacji w wysokości ponad 460 mln zł. W 2008 roku odnotowano wzrost finansowania bezzwrotnego do kwoty 881,4 mln zł tj. o 421,4 mln zł.

W ramach realizowanych przedsięwzięć współfinansowanych ze środków zagranicznych, Narodowy Fundusz wydatkował w 2008 roku:

• pozabilansowo:	
– Fundusz Spójności	2.349,0 mln zł
– SPO WKP	327,5 mln zł
• bilansowo (EFP PHARE, SIDA, Me013)	13,5 mln zł
• w ramach dotacji z budżetu państwa (NMF i MFE0G)	69,6 mln zł

W układzie dziedzinowym finansowania ochrony środowiska ze środków krajowych w dyspozycji NFOŚiGW nie odnotowuje się w ostatnich latach istotnych zmian. Największy udział w dofinansowaniu mają przedsięwzięcia z zakresu ochrony powietrza oraz ochrony wód i gospodarki wodnej. W 2008 roku w strukturze finansowania ochrony środowiska, według podziału dziedzinowego, największą pozycję zajmowały przedsięwzięcia Funduszu Spójności, perspektywy finansowej 2000-2006 oraz ochrony powietrza.

Finansowanie ochrony środowiska wg dziedzin w 2008 r.

→ fot. Łukasz Korporowicz

Finansowanie zadań budżetowych

Od kilku lat Narodowy Fundusz przejął obowiązki finansowania przedsięwzięć, które wcześniej dotowane były przez budżet państwa. Do wydatków odciążających budżet państwa należą między innymi:

- finansowanie budowy wielkich zbiorników retencyjnych oraz przeciwpowodziowych, stopni wodnych i innych budowli hydrotechnicznych,
- finansowanie procesu likwidacji górnictwa siarkowego,
- dofinansowanie państwowej służby hydrometeorologicznej,
- rekultywacja terenów zdegradowanych przez wojska Federacji Rosyjskiej,
- finansowanie inwestycji w parkach narodowych.

Do wydatków ponoszonych przez Narodowy Fundusz odciążających budżet państwa doliczyć należy także:

- utrzymanie systemu Państwowego Monitoringu Środowiska,
- finansowanie inwestycji i działalności nieinwestycyjnej w parkach narodowych,
- nakłady na edukację ekologiczną,
- dotacje z subfunduszu geologicznego i górniczego, które są podstawowym źródłem środków dla krajowej służby geologicznej oraz rekultywacji terenów zdegradowanych w wyniku działalności górnictwa,
- środki przeznaczone na przeciwdziałanie nadzwyczajnym zagrożeniom środowiska (obecnie: zapobieganie klęskom żywiołowym i awariom oraz usuwanie ich skutków).

Gospodarka wodna

Polska jest krajem ubogim w wodę i nakazem chwili jest jej oszczędzanie i retencjonowanie. Małe zasoby i duże wahania rocznego odpływu powodują występowanie zagrożenia powodziowego oraz pojawianie się okresów suszy hydrologicznej jako wyniku głębokiego niedoboru wody gruntowej oraz przyspieszenia odpływu wód powierzchniowych ze zlewni. Niedobór wody w Polsce staje się jedną z ważniejszych barier rozwoju gospodarczego we wszystkich sektorach gospodarki narodowej, a zjawisko deficytu wody występuje na wielu obszarach kraju.

Według Narodowej Strategii Gospodarowania Wodami 2030 „budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury gospodarki wodnej (bez uwzględnienia gospodarki wodno-ściekowej) przez regionalne zarządy gospodarki wodnej, urzędy marszałkowskie, parki narodowe, urzędy morskie niemal w całości finansowana jest z budżetu państwa”. Ale są to środki zdecydowanie niewystarczające. Jak wynika z szacunkowych ocen, budżet państwa pokrywa tylko ok. 20% (dotyczy regionalnych zarządów gospodarki wodnej – RZGW) zgłaszanych potrzeb w zakresie finansowania bieżących zadań w gospodarce wodnej.

→ fot. Kajetan Zielkowski

↑ fot. Konrad Miłoszewski

Zbiorniki, poldery, jazy, stopnie wodne

Narodowy Fundusz od początku swojego istnienia był jednym z głównych źródeł finansowania dużych inwestycji z zakresu gospodarki wodnej: zbiorników retencyjnych, polderów, jazów i stopni wodnych. Lista już zakończonych a finansowanych przez Narodowy Fundusz dużych zbiorników wodnych, realizowanych przez RZGW, obejmuje następujące zbiorniki: Wióry na Świślinie, Sosnówka na potoku Czerwonka, Klimkówka na rzece Ropie oraz Kozielno i Topola na Nysie Kłodzkiej. Łączna wartość dofinansowania tych obiektów przekroczyła 206 mln zł. W trakcie budowy jest zbiornik Świnna Poręba, finansowany przez Narodowy Fundusz w latach 2000-2005 (od 2006 r. finansowanie jego budowy przejął budżet państwa). Kwota dofinansowania udzielonego na budowę Świnnej Poręby przekroczyła 192 mln zł. W latach 1994-2006 Narodowy Fundusz dofinansował także budowę zbiornika Nielisz na Wieprzu, a w 1992 r. – zbiornika Cieszanowice w dawnym województwie piotrkowskim (były to zbiorniki realizowane przez Wojewódzkie Zarządy Melioracji i Użytków Wodnych). Łączna kwota dotacji udzielonych przez Narodowy Fundusz na budowę dużych wielozadaniowych zbiorników wodnych wyniosła prawie 410 mln zł. Pojemność dużych zbiorników wybudowanych z finansowym udziałem Narodowego Funduszu pozwoliła na uzyskanie retencji ponad 150 mln m³, a po zakończeniu budowy Świnnej Poręby wielkość ta wzrosła o kolejne 161 mln m³ wody.

Na liście dużych inwestycji dofinansowanych przez Narodowy Fundusz i realizowanych przez RZGW są także stopnie wodne: Dwory i Smolice na Wiśle oraz jaz Lipki na Odrze. W budowie jest natomiast stopień wodny Malczyce na Odrze. Narodowy Fundusz, który od 2000 roku jest głównym źródłem pokrywania kosztów budowy tego stopnia, przekazał już na ten cel ponad 227 mln zł dotacji. Listę zakończonych inwestycji, dotowanych przez Narodowy Fundusz, należy też uzupełnić o polder Buków na Odrze. Fundusz dotował też realizację prac wstępnych poprzedzających budowę wielkiego polderu Racibórz na Odrze.

W początkach swojej działalności Narodowy Fundusz dofinansowywał inwestycje wieloletnie z dziedziny gospodarki wodnej w wysokości równej środkom budżetowym. W latach 2000-2001 środki NFOŚiGW stanowiły jedyne źródło finansowania 6 dużych inwestycji z dziedziny gospodarki wodnej, natomiast obecnie – z uwagi na zakończenie kilku ważnych przedsięwzięć oraz przejście finansowania budowy zbiornika Świnna Poręba przez budżet państwa, dotacje NF są głównym źródłem pokrywania kosztów budowy stopnia Malczyce. Ponadto, w latach 2004-2008 Narodowy Fundusz finansował remont granicznego odcinka Kanału Augustowskiego przeznaczając na to ponad 19 mln zł. W 2009 roku kontynuowane będą prace remontowe kilku innych obiektów Kanału Augustowskiego, co ma związek z modernizacją i dostosowaniem dla ruchu turystycznego tej wspaniałej, zabytkowej, transgranicznej drogi wodnej.

Od 1991 r. Narodowy Fundusz finansował szereg innych, równie ważnych, choć mniejszych inwestycji, realizowanych przez RZGW. Były to m.in. remonty obiektów hydrotechnicznych, prace regulacyjne, usuwanie i naprawa szkód powodziowych. Lista tych mniejszych zadań obejmuje 52 pozycje, a wartość

przekazanych dotacji wynosi prawie 75 mln zł. Drugą grupę inwestycji z dziedziny gospodarki wodnej stanowi 106 przedsięwzięć realizowanych przez WZMiUW, na co Narodowy Fundusz przeznaczył prawie 96 mln zł. Do 1996 r. były to głównie zadania z zakresu zabezpieczenia przed powodzią, m.in. odbudowa wałów przeciwpowodziowych i budowa pompowni oraz zadania małej retencji. Ważną pozycję stanowiły środki na usuwanie szkód powodziowych w obiektach hydrotechnicznych w wysokości przekraczającej 74 mln zł (dofinansowanie dla RZGW, WZMiUW i samorządów).

Beneficjentami pomocy finansowej udzielanej w gospodarce wodnej przez Narodowy Fundusz są przede wszystkim Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej i Wojewódzkie Zarządy Melioracji i Urządzeń Wodnych, a także jednostki samorządu terytorialnego. W sumie, w latach 1989-2008, w sektorze gospodarki wodnej Narodowy Fundusz zawarł 464 umowy (łącznie z kredytami udzielanymi za pośrednictwem Banku Ochrony Środowiska S.A.) wypłacając na ten cel prawie 1,1 mld zł, w większości w formie dotacji. Koszt tych przedsięwzięć przekroczył 3,3 mld złotych.

Retencja mała i wielka

Poprawa ilościowa i jakościowa zasobów wód w Polsce (zaliczanych do najniższych w Europie) jest jednym z najważniejszych zadań gospodarki wodnej. Narodowy Fundusz od początku swojego istnienia finansował przedsięwzięcia wspierające zwiększanie zasobów wodnych. Efektem dotychczasowego działania NF – przy znaczącym współudziale wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej – jest dofinansowanie przedsięwzięć zlokalizowanych na terenie 12 województw, zawarcie ponad 45 umów na dofinansowanie budowy lub modernizacji ok. 130 obiektów, wśród których większość stanowiły zbiorniki retencyjne:

- duże, o pojemności powyżej 1,0 mln m³: Radziny, Michalice, Mielimąka, Jezewo, Murowaniec, Majdan Zahorodny, Kraśnik, Stare Miasto;
- średnie, o pojemności powyżej 500 tys. m³: Zadębie, Ryczeń, Słupsko, Dębowy Las, Joachimów-Ziemiary, Kryńka;
- oraz znacznie mniejsze, o pojemnościach 50-300 tys. m³: Siennica Różana, Stańków, Sitawka, Jasionówka, Zarzeczany, Stradomia Wierzchnia, Czarnocin, Nieznamierowice, Borki, Topornia, Próba (ponad 30 zbiorników).

Na dofinansowanie przedsięwzięć z zakresu małej retencji w latach 1992-1997 Narodowy Fundusz przeznaczył prawie 14 mln zł (15 odrębnych zadań), natomiast w latach 1998-2008 na kompleksowe finansowanie wojewódzkich programów małej retencji (w ramach odrębnego programu) Narodowy Fundusz udzielił dotacji w wysokości prawie 43 mln zł. Efektem tych inwestycji jest retencjonowanie ponad 35 mln m³ wody (retencja powierzchniowa).

Trzeci priorytet w PO IiŚ

Na lata 2007-2013, a w praktyce także w nieco dalszej perspektywie (rozliczanie inwestycji trwać będzie do 2015 roku) gospodarka wodna uzyskała jeszcze jedno, dodatkowe źródło finansowania, także obsługiwane przez NFOŚiGW: III priorytet – zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska – w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ). Ze środków Unii Europejskiej finansowane będą projekty dotyczące retencjonowania wody i zapewnienia bezpieczeństwa przeciwpowodziowego (działanie 3.1). Instytucją wdrażającą dla III priorytetu POIiŚ jest Narodowy Fundusz. Celem tego działania jest m.in.: zwiększenie ilości zasobów dyspozycyjnych niezbędnych dla ludności i gospodarki kraju, zwiększenie stopnia bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, przeciwdziałanie skutkom suszy, zwiększenie naturalnej retencji dolin rzecznych, ale z zachowaniem dobrego stanu ekologicznego.

→ Fot. Andrzej Muter

Pół miliarda euro z Brukseli

Warunkiem realizacji tych przedsięwzięć jest ich zgodność z postanowieniami Ramowej Dyrektywy Wodnej Unii Europejskiej. Część przedsięwzięć, które w zasadzie mają zagwarantowane finansowanie z Funduszu Spójności, znajduje się już na tzw. liście projektów indywidualnych, która powstała w lutym br. i jest cyklicznie aktualizowana. Obecnie na liście znajdują się projekty: trwałego zabezpieczenia stopnia wodnego we Włocławku, umożliwiającego lepszą ochronę doliny Wisły przed powodzią, kompleksowego zabezpieczenia przeciwpowodziowego Żuław oraz budowy zbiornika przeciwpowodziowego Racibórz. Są na tej liście także dwa projekty obejmujące znaczne obszary kraju: pierwszy dotyczy zwiększenia możliwości retencyjnych ekosystemów leśnych oraz przeciwdziałania przyczynom suszy w ekosystemach leśnych na terenach nizinnych, a drugi przeciwdziałania erozji wodnej na terenach górskich związanych ze splotem wód opadowych.

W sumie na lata 2007-2013 do dyspozycji na gospodarkę wodną w działaniu 3.1 III priorytetu jest 607 mln euro, w tym ze środków Funduszu Spójności pochodzi 516 mln euro. Dla projektów dofinansowywanych z osi priorytetowej III działanie 3.1 minimalną wartość projektu określono na 40 mln euro. Maksymalny poziom dofinansowania jest różny i wynosi 85% lub 100% wydatków kwalifikowanych w zależności od beneficjenta. Stuprocentowe dofinansowanie obejmuje Regionalne i Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej, a niższy poziom dofinansowania przeznaczony jest dla Wojewódzkich Zarządów Melioracji i Urzędzeń Wodnych, jednostek samorządu terytorialnego i ich związków, podmiotów świadczących usługi w zakresie zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego oraz PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne.

Woda dobrej jakości

Ochrona i poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych stała się jednym z najważniejszych zadań Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej od chwili jego powstania. Celem finansowania tej dziedziny przez Narodowy Fundusz było wybudowanie jak największej ilości oczyszczalni ścieków i systemów kanalizacyjnych oraz uzyskanie, w możliwie krótkim czasie, jak największego efektu ekologicznego. Zapóźnienia cywilizacyjne w tej dziedzinie i niedoinwestowanie gospodarki wodno-ściekowej w poprzednim systemie ustrojowym były katastrofalne. Brak oczyszczalni z pełnym cyklem technologicznym w większości polskich aglomeracji, a także stare układy odprowadzania ścieków (nieraz do rzek, jezior i Bałtyku) skutkowało m.in. postępującą eutrofizacją zbiorników wodnych i Bałtyku, a uzdatniana woda pitna nie odpowiadała normom europejskim.

Ponad 8 mld zł na ochronę wód

Budowa, rozbudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków oraz systemów kanalizacyjnych, w aglomeracjach i najbardziej uciążliwych dla środowiska zakładach przemysłowych, wiąże się z likwidacją miejsc zrzutu ogromnego ładunku ścieków do wód powierzchniowych. Polska zobowiązała się przed wielu laty do takich działań, ratyfikując międzynarodowe umowy związane z ochroną wód Morza Bałtyckiego. Ścieki komunalne i przemysłowe odprowadzane do Bałtyku zachwiały równowagę ekologiczną środowiska morskiego. Duże aglomeracje i zakłady przemysłowe, usytuowane w pobliżu linii brzegowej oraz w sąsiedztwie rzek wpadających bezpośrednio do morza, są głównym źródłem zanieczyszczenia wód Bałtyku. Dopytywanie znacznej ilości związków biogenych tj. azotu i fosforu, pochodzących ze ścieków komunalnych i działalności rolniczej oraz hodowli zwierzęcej stanowi poważne zagrożenie dla życia biologicznego w środowisku morskim.

W ostatnich latach osiągnięty został wyraźny postęp w ograniczaniu ładunków zanieczyszczeń odprowadzanych do wód powierzchniowych. Podjęte na szeroką skalę działania inwestycyjne przyniosły wzrost liczby oddawanych do użytku oczyszczalni ścieków oraz poprawę jakości odprowadzanych wód i skuteczności oczyszczalni już istniejących. Wiele z tych działań finansował Narodowy Fundusz, który w latach 1989-2008 w dziedzinie „ochrona wód” zawarł 2848 umów na kwotę ponad 8,1 mld zł, a wartość

↑ Fot. Beata Wójtik-Napiórkowska

dofinansowanych przedsięwzięć wodno-kanalizacyjnych przekroczyła 31,3 mld zł. Podstawowym celem pomocy finansowej Narodowego Funduszu w ochronie wód (ale także w gospodarce wodnej, która omówiona została w poprzednim rozdziale) było uzyskanie optymalnego efektu ekologicznego, wyrażającego się poprawą jakości wód powierzchniowych i podziemnych oraz zwiększeniem zasobów wody.

Wymierny efekt ekologiczny

W ochronie wód podstawowe efekty ekologiczne określane są na podstawie: przepustowości oczyszczalni ścieków wyrażonej w m³/d, tj. stworzenie warunków do oczyszczenia ścieków do wartości zgodnych z obowiązującymi wymogami oraz długości kanalizacji wyrażonej w km. Efekt ekologiczny oczyszczalni dofinansowanych ze środków NFOŚiGW, oddanych do eksploatacji do czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, to stworzenie warunków do oczyszczenia ścieków w ilości ponad 7 mln m³/d. Należy zaznaczyć, że w okresie 1989-2003 wymagania dotyczące jakości oczyszczonych ścieków zmieniały się trzykrotnie, ponadto w tych latach nastąpił szybki rozwój nowoczesnych technologii w dziedzinie oczyszczania ścieków, co spowodowało z kolei wzrost inwestycji modernizacyjnych, które objęły również stosunkowo nowe oczyszczalnie. Narodowy Fundusz uczestniczył w finansowaniu modernizacji wielu z tych obiektów.

Z pożyczek na budowę oczyszczalni i kanalizacji sanitarnej skorzystały setki miast, z terenu całej Polski, położonych w zlewniach głównych rzek i przybrzeżnej strefy Bałtyku m.in.: Świnoujście, Koszalin, Słupsk, Darłowo, Ustka, Kamień Pomorski, Tczew, Gdynia-Dębogórze i wiele innych miejscowości. Narodowy Fundusz dofinansował rozbudowę oczyszczalni ścieków Gdańsk-Wschód. Środki na jej realizację pochodziły częściowo także z programu PHARE. Inwestycja ta wpływa na poprawę czystości wód przybrzeżnych w Zatoce Gdańskiej oraz stanu środowiska w obrębie Chronionego Krajobrazu Wyspy Sobieszewskiej, terenów rekreacyjnych, plaż, jak również wód powierzchniowych delty Wisły. Z pomocy finansowej Narodowego Funduszu przy budowie i modernizacji oczyszczalni ścieków, sieci wodno-kanalizacyjnej i sanitarnej skorzystały m.in.: Wrocław, Kraków, Łódź, Poznań, Bydgoszcz (na oczyszczalni „Fordon” i „Kapuściska”), Radom, Lublin, Wałbrzych, Częstochowa, Toruń, a także Warszawa (pożyczka 186,5 mln zł na budowę oczyszczalni „Południe” wraz z układem przesyłowym ścieków).

Budowa kanalizacji sanitarnej w latach 1992-2007, dofinansowanej ze środków NFOŚiGW, przyniosła efekt ekologiczny w postaci oddania do eksploatacji ponad 15 tys. km sieci kanalizacyjnych. Do roku 1995 długość budowanej sieci kanalizacyjnej nie była tak znacząca jak w późniejszych latach. Jest to pochodną ukierunkowania działań inwestorów na budowanie w pierwszej kolejności oczyszczalni ścieków, a następnie rozbudowywanie sieci kanalizacji sanitarnej dociągającej nowo wybudowane oczyszczalnie. W okresie 1996-2000 kanalizacja dofinansowana ze środków NFOŚiGW zwiększała się średnio rocznie o ponad 650 km, by np. w roku 2002 osiągnąć 1273 km, a w roku 2003 ponad 1,5 tys. km.

„Stary” i „nowy” budżet UE

Wieloletnia działalność i konsekwentna polityka finansowa Narodowego Funduszu przyniosły niekwestionowaną poprawę jakości i ilości zasobów wodnych w Polsce. Aby jednak osiągnąć wymagane dyrektywami standardy w ochronie wód i gospodarce wodnej umożliwiające wywiązanie się z przyjętych przez Polskę zobowiązań, niezbędne jest zwiększenie aktywności i przyspieszenie tempa inwestowania

w kontynuowanie i realizację kolejnych przedsięwzięć. Oprócz środków krajowych, które Narodowy Fundusz przeznacza na finansowanie budowy i modernizacji oczyszczalni ścieków i systemów kanalizacyjnych, w kolejnych budżetach Unii Europejskiej, postawiono Polsce do dyspozycji bardzo duże środki z przeznaczeniem na tę dziedzinę ochrony środowiska. Wśród 88 projektów inwestycyjnych koordynowanych przez Narodowy Fundusz, które w latach 2000-2006 uzyskały dofinansowanie z Funduszu ISPA i Funduszu Spójności aż 79 należy do gospodarki wodno-ściekowej. Większość projektów dotyczy budowy lub modernizacji oczyszczalni ścieków i budowy kanalizacji w dużych aglomeracjach, które mają największy wpływ na stan czystości polskich rzek i Bałtyku. Z kolei w Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko 2007-2013 w I osi priorytetowej na gospodarkę wodno-ściekową w aglomeracjach powyżej 15 tys. RLM (równoważna liczba mieszkańców) Komisja Europejska przyznała Polsce z Funduszu Spójności prawie 2,8 mld euro, a na Narodowym Funduszu, jako instytucji wdrażającej (razem z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska), spoczywa odpowiedzialność za ocenę i realizację projektów w tej dziedzinie.

Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych

W zakresie ochrony wód Polska od szeregu lat prowadzi aktywną politykę, której celem jest między innymi zapewnienie właściwego stanu zasobów wodnych. Będąc jednym z sygnatariuszy „Konwencji w ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego” z 1974 roku i 1992 roku (tzw. Konwencji Helsińskich) jest zobowiązana do oczyszczania ścieków komunalnych na swoim terytorium w sposób zapewniający usuwanie azotu ogólnego i fosforu ogólnego do poziomu niepowodującego eutrofizacji Bałtyku. Ze względu na fakt, że niemal cały obszar Polski należy do zlewni Morza Bałtyckiego, ratyfikowanie Konwencji obliguje Polskę do stosowania odpowiedniego oczyszczania ścieków. Dyrektywa 91/271/EWG w sprawie oczyszczania ścieków komunalnych i przyjęte do niej w Traktacie Akcesyjnym okresy przejściowe, nakłada na Polskę obowiązek wyposażenia (w określonych terminach), wszystkich aglomeracji o równoważnej liczbie mieszkańców większej od 2000, w systemy kanalizacyjne dla ścieków komunalnych oraz zapewnienie ich biologicznego oczyszczania. W celu realizacji Traktatu Akcesyjnego został sporządzony przez Ministra Środowiska i zatwierdzony przez Radę Ministrów w grudniu 2003 roku „Krajowy program oczyszczania ścieków komunalnych”, dwukrotnie aktualizowany w 2005 i 2008 roku.

Program zawiera wykaz niezbędnych przedsięwzięć w zakresie budowy i modernizacji oczyszczalni ścieków oraz zbiorczych sieci kanalizacyjnych. Realizacja zadań powinna przebiegać etapowo, zgodnie z celami pośrednimi zapisanymi w Traktacie Akcesyjnym, a mianowicie:

- do końca 2005 roku 674 aglomeracje powinny być wyposażone w oczyszczalnię i sieć kanalizacyjną, które pozwolą na zredukowanie 69% ładunku zanieczyszczeń, pochodzących z tych aglomeracji;
- do końca 2010 roku 1069 aglomeracji powinno osiągnąć 86% redukcji zanieczyszczeń;
- do końca 2013 roku zgodność z dyrektywą, tj. zredukowanie 91% zanieczyszczeń, powinna być osiągnięta w 1165 aglomeracjach.

Udział NFOŚiGW w KPOŚK

Ze względu na olbrzymie rozmiary programu inwestycyjnego do osiągnięcia już w 2005 roku Narodowy Fundusz, działając zgodnie z Polityką Ekologiczną Państwa, uznał realizację zadań wynikających z KPOŚK, za priorytet na lata 2004-2005. Było to wówczas największe i najkosztowniejsze przedsięwzięcie, w którego finansowaniu partycypował Narodowy Fundusz wspólnie z wojewódzkimi funduszami. Pod tym kątem ustalone też zostały preferencyjne zasady udzielania pożyczek i dotacji w 2004 i 2005 roku oraz kryteria wyboru przedsięwzięć. Szczególne preferencje stworzono dla tych inwestycji, które przyczyniały się do osiągnięcia efektu ekologicznego do końca 2005 roku, tj. do zakończenia pierwszego okresu dostosowawczego. Narodowy Fundusz wprowadził korzystne zasady finansowania (nisko oprocentowane pożyczki do 80% kosztów przedsięwzięcia, możliwość umorzenia połowy pożyczki, dotacja NF na przygotowanie

→ Fot. Andrzej Muter

dokumentacji), aby pobudzić działalność inwestycyjną w dziedzinie porządkowania gospodarki ściekowej. Od aktywności samorządów i innych podmiotów zależało bowiem, czy wykorzystają wszystkie możliwości finansowe na realizację inwestycji, które mają znaczący wpływ na dalszą poprawę stanu środowiska w Polsce według unijnych standardów.

Preferencyjne zasady dofinansowania przedsięwzięć wpisanych do KPOŚK realizowanych w latach 2004-2005 i kontynuowanie przez Narodowy Fundusz wsparcia ze środków krajowych dla inwestycji kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków w kolejnych latach przyniosły znaczące efekty. W ramach Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych do końca grudnia 2008 roku zawarto 463 umowy dotyczące realizacji inwestycji w 294 aglomeracjach. Osiągnięty efekt ekologiczny w 166 wybudowanych lub zmodernizowanych oczyszczalniach ścieków (ponad 5 mln RLM) wyniósł ponad 877 tys. m³/d a długość kanalizacji sanitarnej przekroczyła 4,7 tys. km. W kolejnych 3 oczyszczalniach rozwiązano problem gospodarki osadowej. Całkowity koszt wszystkich inwestycji przekroczył 3,1 mld złotych, a środki wypłacone z Narodowego Funduszu (1.353 mln zł) stanowiły ok. 43% poniesionych wydatków.

Program KPOŚK 2009-2010

Od 2009 roku zmieniła się procedura rozpatrywania wniosków w Narodowym Funduszu. Od 2009 r. jedynym wsparciem, jakie jednostki samorządu terytorialnego mogą uzyskać na inwestycje z zakresu gospodarki wodno-ściekowej, są dopłaty do oprocentowania kredytów udzielanych przez banki. W 2009 r. jednostki samorządu terytorialnego realizujące inwestycje wodno-kanalizacyjne nie będą mogły liczyć na dotacje z Narodowego Funduszu, ze względu na ograniczoną pulę środków finansowych. Wsparcie w formie dopłat do oprocentowania kredytu może otrzymać jedynie taka inwestycja, która realizowana jest w aglomeracji umieszczonej w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych i, zgodnie z zapisami tego programu, jej zakończenie powinno nastąpić do końca 2010 roku. Wielkość aglomeracji powinna być większa niż 2 tys. RLM (równoważnej liczby mieszkańców). To również jest nowość, ponieważ dotychczas NFOŚiGW dofinansowywał inwestycje w aglomeracjach powyżej 15 tys. RLM. Na realizację programu priorytetowego dla przedsięwzięć w zakresie gospodarki ściekowej w aglomeracjach ujętych w KPOŚK, które do 2010 r. muszą zostać wyposażone w systemy kanalizacji zbiorczej oraz oczyszczalni ścieków, przewidziano w NFOŚiGW 58,3 mln zł, z przeznaczeniem na dopłaty do kredytów udzielanych w latach 2009-2010.

Czyste powietrze nad Polską

W latach 1990-2008 nastąpił w Polsce znaczący spadek emisji zanieczyszczeń powstających w procesie energetycznego spalania paliw, tj. dwutlenku siarki, tlenku węgla, tlenków azotu, pyłu oraz zanieczyszczeń przemysłowych, takich jak: lotne związki organiczne i metale ciężkie. Na zmniejszenie emisji – poza transformacją gospodarczą i przemianami strukturalnymi w przemyśle – miało wpływ szereg działań podejmowanych na rzecz ograniczenia emisji, takich jak: stosowanie wysokosprawnych źródeł w energetyce zawodowej i przemysłowej oraz budowa instalacji wzbogacania węgla. Wprowadzono też technologię odsiarczania spalin i paliw oraz instalowanie urządzeń do odsiarczania gazów odlotowych w energetyce przemysłowej. Zmniejszenie ilości zanieczyszczeń emitowanych do powietrza było w znacznej mierze możliwe dzięki zaostrzeniu standardów emisji zanieczyszczeń do powietrza oraz stworzeniu sprawnego systemu finansowania przedsięwzięć proekologicznych. Bardzo ważną rolę w finansowaniu ochrony powietrza odegrały środki własne inwestorów, głównie przedsiębiorstw i jednostek samorządu terytorialnego, które – poprzez system finansowania państwa – spowodowały efekt multiplikujący sukces ekologiczny.

→ fot. Monika Pietras

↑ fot. Marcin Szufliński

Ochrona powietrza stanowi jeden z najważniejszych priorytetów w działalności Narodowego Funduszu. Pomoc finansowa Narodowego Funduszu na różnorodne przedsięwzięcia służące ochronie powietrza wyniosła w latach 1989–2008 łącznie ponad 5,9 mld zł i skutkowało zainstalowaniem urządzeń do odsiarczania spalin i ograniczania emisji tlenków azotu w największych elektrowniach w kraju, wybudowaniem instalacji hydrokrakingu i hydroodsiarczania w przemyśle petrochemicznym, modernizacją systemów ciepłowniczych w budynkach użyteczności publicznej, szpitalach, szkołach, osiedlach mieszkaniowych i całych miejscowościach, a także wykorzystaniem alternatywnych źródeł energii, w tym ciepła ziemi czy siły wiatru. W dziedzinie ochrony atmosfery w latach 1989–2008 zawarto 2259 umów dotacji i pożyczek, a wartość dofinansowanych przez Narodowy Fundusz przedsięwzięć wyniosła 29,1 mld złotych. Do roku 2008 dofinansowywanie przedsięwzięć koncentrowało się na:

- ochronie powietrza przed zanieczyszczeniami poprzez zapobieganie i ograniczanie emisji zanieczyszczeń oraz oszczędzanie surowców i energii,
- zastosowaniu technologii przyjaznych środowisku zapewniających czystsza i energooszczędną produkcję,
- finansowaniu odnawialnych źródeł energii.

Od 2009 roku udzielanie dofinansowania w dziedzinie ochrony powietrza odbywa się w ramach ośmiu programów priorytetowych.

W ostatnich latach Narodowy Fundusz kierował środki krajowe głównie na przedsięwzięcia związane z podwyższaniem sprawności wytwarzania, przesyłu, dystrybucji oraz użytkowania energii elektrycznej i ciepła, a także na przedsięwzięcia, powodujące wzrost wykorzystania energii odnawialnej. Na szczególną uwagę zasługują inwestycje, które dzięki środkom NFOŚiGW, pozwoliły na wdrożenie w przedsiębiorstwach Najlepszych Dostępnych Technik (ang. BAT – Best Available Technique). Nowoczesne technologie pozwoliły na znaczne zmniejszenie emisji zanieczyszczeń ze źródeł wytwarzających energię z zastosowaniem węgla kamiennego i brunatnego oraz pochodnych ropy naftowej.

Przy wyborze przedsięwzięć do dofinansowania stosowane były kryteria ekologiczne (wielkość efektu ekologicznego, lokalizacja) oraz kryteria ekonomiczne (koszt jednostkowy likwidacji zanieczyszczeń w odniesieniu do kosztu przedsięwzięcia i kwoty dofinansowania). Przy ocenie przedsięwzięcia do dofinansowania uwzględniana jest także regionalna polityka ekologiczna.

Modernizacja polskiej energetyki

Do największych inwestycji dofinansowanych przez Narodowy Fundusz (lista poniżej) można zaliczyć modernizację lub budowę obiektów energetycznych, w większości zaliczanych do transgranicznych źródeł emisji:

- budowa instalacji odsiarczania spalin w polskich elektrowniach zawodowych, w tym m.in. w Bełchatowie, Sierszy, Zespole Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin, Łagiszy, Skawinie, Turowie, Ostrołęce, Łaziskach, a także w dużych polskich elektrociepłowniach, np. w Łodzi i Mielcu;
- budowa instalacji ograniczającej emisję tlenków azotu w elektrowni Pątnów;
- montaż palników niskoemisyjnych NOx w Janikowskich Zakładach Sodowych „Janikosoda” S.A.;
- rozbudowa Elektrociepłowni Lublin-Wrotków o blok gazowo-parowy;
- zabudowa palników niskoemisyjnych dla ograniczenia emisji NOx w jednym z bloków energetycznych w Elektrowni Kozienice;
- budowa elektrociepłowni gazowej w Siedlcach, połączona z likwidacją starej ciepłowni La Monte’a;
- rozbudowa elektrociepłowni Rzeszów o blok gazowo-parowy;
- instalacja hydroodsiarczania olejów napędowych w Polskim Koncernie Naftowym ORLEN S.A.;
- modernizacja Elektrowni Turów – I i III etap;
- rekonstrukcja Elektrowni Pątnów – budowa bloku energetycznego o mocy 460 MW;
- odbudowa mocy wytwórczych w PKE S.A. – budowa bloku energetycznego o mocy 460 MW w Elektrowni Łagisza.

Likwidacja niskiej emisji

Finansowanie przedsięwzięć zmierzających do likwidacji niskiej emisji miało szczególne znaczenie, bezpośrednio przyczyniając się do poprawy warunków aerosanitarnych na terenach występowania tego zjawiska. W zakresie eliminacji niskiej emisji sfinansowano kilkaset zadań różnej wielkości i o różnym charakterze. Dofinansowaniem objęto przede wszystkim inwestycje położone na terenach szczególnej ochrony środowiska, w miejscowościach uzdrowiskowych lub rekreacyjno-wypoczynkowych oraz na terenach zurbanizowanych, głównie w aglomeracjach miejsko-przemysłowych. Dofinansowano m.in. kompleksową modernizację systemów ciepłowniczych takich miast jak: Wrocław, Pleszew, Sochaczew oraz modernizację pojedynczych obiektów ciepłowni lub elektrociepłowni miejskich, np.: w Augustowie, Tarnowie, Kielcach, a także kotłowni lokalnych zasilających obiekty użyteczności publicznej, np. szpitale, szkoły lub domy pomocy społecznej.

Odnawialne źródła energii

Przedsięwzięcia związane z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii stanowią priorytet wśród zadań przewidzianych do dofinansowania ze środków Narodowego Funduszu. Mając na uwadze zobowiązania wynikające z Traktatu Akcesyjnego, Narodowy Fundusz dofinansowywał przedsięwzięcia związane z budową farm wiatrowych, małych elektrowni wodnych, kotłowni opalanych biomasą, a także instalowanymi pompami ciepłych, kolektorów słonecznych oraz ogniw fotowoltaicznych.

W latach 1989–2007 Narodowy Fundusz zawarł ponad 460 umów, związanych z wykorzystaniem odnawialnych źródeł energii przeznaczając na ich realizację ponad 545 mln zł, przy wartości kosztorysowej inwestycji przekraczającej 1,3 mld złotych.

↑ fot. Katarzyna Siomska

Dzięki finansowemu wsparciu Narodowego Funduszu ciepło pozyskiwane z biomasy wykorzystują m.in.: Czarna Białostocka – miasto położone na terenie Zielonych Płuc Polski w otulinie Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej (ciepłownia na zrębki drzewne o mocy 14,5 MW), Nowa Dęba (ciepłownia miejska o mocy 8 MW), Stacja Hydrobiologiczna Instytutu Ekologii PAN w Mikołajkach, Sępólno Krajeńskie w woj. kujawsko-pomorskim, Płońsk (modernizacja systemu ciepłowniczego), Trzebiechowo w woj. lubuskim (zabytkowy kompleks budynków), Muzeum Archeologiczne w Biskupinie (kociołnia na zrębki drewniane), Muzeum-Zamek w Łańcutcie, Warmińsko-Mazurski Oddział Straży Granicznej w Kętrzynie.

Pompy ciepła i kolektory słoneczne zostały zainstalowane w wielu obiektach, m.in.: w kompleksie budynków należących do Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk” w Koszęcinie, w Bazylice Archikatedralnej w Przemyślu, w Szpitalu w Gostyninie-Kruku.

Do znaczących inwestycji, wykorzystujących energię wiatru, dofinansowanych ze środków Narodowego Funduszu, należy zaliczyć: elektrownię wiatrową o mocy 30 MW w Kamieńsku (pożyczka 110 mln zł), farmę wiatrową położoną w Cisowie, gmina Darłowo (dziewięć siłowni wiatrowych o mocy 2 MW każda), Park Elektrowni Wiatrowych w Tymieniu (koło Koszalina) o mocy 50 MW (25 turbin).

Z przedsięwzięć inwestycyjnych, związanych z wykorzystaniem energii wodnej, dofinansowano budowę małych elektrowni wodnych (MEW) na kaskadzie górnej Odry: MEW Januszkowice, MEW Krępna i MEW Krapkowice. Narodowy Fundusz dofinansował ponadto – w ramach inwestycji kapitałowych w odnawialne źródła energii z wykorzystaniem ciepła ziemi – Geotermię Podhalańską i Geotermię Pyrzyce.

Program OZE 2009-2012

Narodowy Fundusz w strategii na lata 2009-2013 postawił bardzo mocno na odnawialne źródła energii. Ze środków krajowych przeznaczone zostanie w tych latach 2,5 mld zł na 800 MW zielonej energii w ramach programu wsparcia inwestycji w odnawialne źródła energii i obiekty wysokosprawnej kogeneracji. Z kwoty tej, 1,5 mld zł będzie wykorzystane do sfinansowania programu priorytetowego dla przedsięwzięć w zakresie odnawialnych źródeł energii i obiektów wysokosprawnej kogeneracji (część I uruchomiona w 2009 r.), a pozostałe środki zostaną przeznaczone na realizację programu pożyczkowego z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej oraz na dopłaty do oprocentowania kredytów, które będą oferowane przez banki.

Gospodarka odpadami

Poważnym zagrożeniem dla środowiska w Polsce są odpady, zarówno przemysłowe, jak i komunalne. Problemem jest także nielegalne i niewłaściwe ich składowanie. Dlatego od wielu lat podejmowane są działania mające na celu wprowadzenie niskoodpadowych, czystszych technologii produkcji, zapewniających wykorzystanie wszystkich składników surowców, wprowadzane są kompleksowe systemy zagospodarowania odpadów, łącznie z ich selekcją, recyklingiem i utylizacją. Przemiany, jakie nastąpiły w polskiej gospodarce w związku z procesem dostosowawczym do wymagań Unii Europejskiej, wymusiły również zmiany w gospodarce odpadami. W ślad za uchwalonym w 2002 roku pierwszym Krajowym Planem Gospodarki Odpadami opracowano kolejno: wojewódzkie, powiatowe i gminne plany. W 2006 roku Rada Ministrów przyjęła znowelizowany i rozszerzony Krajowy Plan Gospodarki Odpadami 2010. Te dokumenty strategiczne oraz Polityka Ekologiczna Państwa wyznaczają cele, jakie należy w kolejnych horyzontach czasowych osiągnąć, dla zapewnienia skutecznej ochrony powierzchni ziemi i wody przed gromadzonymi odpadami przemysłowymi i komunalnymi. Są one także wyznacznikiem działań podejmowanych przez Narodowy Fundusz w ustalaniu priorytetów dofinansowania poszczególnych przedsięwzięć w gospodarce odpadami.

Narodowy Fundusz dofinansowuje realizację przedsięwzięć, których założenia są zgodne z przepisami polskiego prawa i założeniami planów gospodarki odpadami wszystkich szczebli, natomiast rozwiązania proponowane w zakresie gospodarowania odpadami odpowiadają podstawowym zasadom polityki ekologicznej obowiązującym w Unii Europejskiej. W rezultacie przyjętych priorytetów i ograniczeń natury prawnej Narodowy Fundusz w dwudziestolecie 1989-2009 wspomagał następujące kierunki:

- zapobieganie powstawaniu odpadów poprzez rozwój i wdrażanie technologii bez- i małodpadowych, w celu minimalizacji ilości odpadów powstających jako produkty uboczne procesów wytwórczych;
- powtórne wykorzystywanie odpadów w drodze recyklingu materiałowego i energetycznego (wprowadzanie systemów zbiórki selektywnej, segregacji odpadów, tworzenia rynków zbytu dla produktów wytworzonych z surowców wtórnych);

↑ fot. Katarzyna Słomska

- łagodzenie problemów wynikłych z nagromadzenia dużej objętości odpadów poprzez ich zagospodarowanie, wykorzystanie i optymalizację systemów gospodarki odpadami. W myśl tej zasady, Narodowy Fundusz preferuje wykorzystanie fizykochemicznych lub biologicznych procesów obróbki odpadów, w celu stworzenia warunków do minimalizacji ich negatywnego oddziaływania na środowisko;
- prowadzenie działań naprawczych, w szczególności rekultywacja terenów zdegradowanych.

Ponad 1,1 mld zł dotacji i pożyczek

W latach 1989-2008 podpisano 824 umowy dotacyjnego i pożyczkowego wspomaganie przedsięwzięć w gospodarce odpadami i ochronie powierzchni ziemi, których wykonanie było uzależnione pośrednio bądź bezpośrednio od wsparcia Narodowego Funduszu. Łączna wartość kosztorysowa tych inwestycji zamyka się w kwocie prawie 3,5 mld złotych. Całkowita kwota środków z Narodowego Funduszu przeznaczona na dofinansowanie tych projektów przekracza 1,1 mld złotych zł. Średni udział Narodowego Funduszu w finansowaniu tych projektów kształtował się na poziomie 32%.

Największe przedsięwzięcia inwestycyjne, które zostały zrealizowane w okresie dwudziestu lat funkcjonowania Narodowego Funduszu, pogrupowano według pełnionej funkcji, w następujących klasach:

- zakłady utylizacji odpadów komunalnych, z segregacją, kompostowaniem odpadów i odzyskiem surowców wtórnych (np. w: Kołobrzegu, Suwałkach, Warszawie, Grodzisku Mazowieckim, Płocku, Zabrze, Elblągu, Włocławku, Puławach). Ze wsparciem Narodowego Funduszu wprowadzono kompleksową gospodarkę odpadami komunalnymi na terenie wielu gmin m.in. w Sulęcinie, Kwidzynie, Suchoj Beskidzkiej, Żywcu;
- obiekty termicznej utylizacji odpadów komunalnych, przemysłowych i niebezpiecznych z uwzględnieniem odpadów szpitalnych, do których zaliczono:
  - inwestycje realizowane w ramach „Programu budowy regionalnych spalarni odpadów szpitalnych” (w Gorzowie Wielkopolskim, Skierniewicach, Gliwicach, Katowicach, Krakowie, Toruniu, Bydgoszczy, Rabce, Malborku, Wałbrzychu, Lublinie, Skarżysku-Kamiennie, Łodzi, Legnicy, Włocławku, Warszawie, Siedlcach, Lesznie, Tarnowie, Łasku, Białymstoku, Sandomierzu, Żywcu);
  - oraz spalarnię odpadów rafinerijnych w Rafinerii Nafty Jedlice, włączając instalację do termicznej utylizacji odpadów przemysłowych i niebezpiecznych dla regionu Polski południowo-wschodniej w Rzeszowie;
- instalacje służące zagospodarowaniu produktów odsiarczenia spalin w Elektrociepłowni Konin ZP PAK oraz produktów procesu suchego odpopielenia realizowanego w Elektrociepłowni II w Gdańsku, a ponadto inwestycje związane z utylizacją popiołów z Południowego Koncernu Energetycznego S.A. O/Elektrownia Łaziska i Południowego Koncernu Energetycznego S.A. O/Elektrownia Łagisza;
- instalacja hydrrafinacji olejów przepracowanych w miejscowości Jedlicze, należąca do Rafinerii Jedlicze S.A.;

- przeprowadzona w latach 2002-2005 rekultywacja terenów zdegradowanych przez wojska Federacji Rosyjskiej, przemysł i transport (największe obiekty oczyszczane z ropopochodnych są zlokalizowane w: Świnoujściu, Stargardzie Szczecińskim, Bagiczu, Bornym Sulinowie, Świętoszowie, Żaganiu, Brzegu, Szprotawie; z uwzględnieniem likwidacji skutków działalności przemysłowej Krakowskich Zakładów Sodowych, PKP Wrocław);
- likwidacja w latach 1995-2008 nieczynnych składowisk odpadów niebezpiecznych, w tym tzw. mogilników, na terenie wszystkich województw, ochrona głównego zbiornika wód podziemnych 330-Gliwice poprzez kompleksowe unieszkodliwienie odpadów wraz z rekultywacją terenów po Zakładach Chemicznych w Tarnowskich Górach. Narodowy Fundusz dofinansował także zabezpieczenie odpadów azbestowych na drogach wewnętrznych w Szczucinie – gminie, którą najbardziej dotknęły skutki produkcji wyrobów budowlanych zawierających rakotwórczy azbest. Narodowy Fundusz dofinansował także budowę zakładu produkcji kruszyw drogowych z żużli pomiedziowych z pieców szybowych Huty Miedzi Głogów oraz modernizację huty tlenku cynku (spółka Bolesław Recykling z Bukowna) przeprowadzoną w latach 2004-2007;
- budowa lub modernizacja regionalnych składowisk odpadów komunalnych i przemysłowych wraz z doposażeniem w sprzęt i urządzenia (m.in. w Wałbrzychu, Dukli, Płocku, Domaszkwicach, Świętoszowie, Świerklanach, Grójcu, w gminach Brzeszcze i Końskie oraz Zakładach Azotowych „Włocławek”);
- usunięcie i unieszkodliwienie odpadów z terenów dotkniętych skutkami powodzi (m.in. wysypisko Maślice we Wrocławiu);
- dofinansowanie zakupów sprzętu i urządzeń w celu stworzenia możliwości zbiórki olejów przepracowanych, zużytych akumulatorów, opon, baterii a także zużytych opakowań.

Konkurs „Zagospodarowanie odpadów na terenach wiejskich”

Z inicjatywy Narodowego Funduszu w latach 1995-2001 organizowany był konkurs „Zagospodarowania odpadów na terenach wiejskich”. Celem konkursu była stymulacja społeczności małych i średnich gmin do prowadzenia nowoczesnej i bezpiecznej gospodarki odpadami. W czterech edycjach konkursu, organizowanych jeszcze w okresie przedakcesyjnym, uczestniczyło łącznie 817 gmin i związków gmin, którym w wyniku rozstrzygnięć finałowych przyznano nagrody i wyróżnienia na łączną kwotę 107,5 mln zł. Ponadto Narodowy Fundusz wyasygnował ponad 1,1 mln zł, które zostały przeznaczone na nagrody dla szkół i organizacji działających na terenie gmin, wyróżniających się w prowadzeniu edukacji ekologicznej wśród dzieci i młodzieży. Laureaci konkursu byli zobowiązani do przeznaczenia nagród pieniężnych na wykonanie inwestycji proekologicznych na terenach wiejskich. Wysokie nagrody przyznane gminom w wyniku konkursu stanowiły istotny wkład finansowy w gminnych budżetach.

Subfundusze – preferencje dla recyklingu

W ostatnich latach zadania Narodowego Funduszu w dofinansowywaniu przedsięwzięć z zakresu gospodarki odpadami znacznie się powiększyły. Oprócz dotychczasowego subfunduszu geologicznego i górniczego Narodowemu Funduszowi powierzono także obsługę środków, wynikających z prawa w dziedzinie gospodarki odpadami, gromadzonych na wydzielonych subfunduszach i subkontach. Najbardziej skomplikowany i podzielony jest subfundusz opłat produktowych, którego podstawa prawna opiera się na tzw. „ustawie produktowej”, czyli Ustawie o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz o opłacie produktowej i opłacie depozytowej. Subfundusz stanowią wpływy z tytułu nie wykonania obowiązku odzysku i recyklingu odpadów poużytkowych. Subfundusz opłat produktowych dzieli się na subkonta, które przypisane są do każdego wymienionego w ustawie rodzaju odpadu. Mamy więc w Narodowym Funduszu subkonto opłat produktowych z opakowań, baterii i akumulatorów, olejów,

↑ fot. Katarzyna Siłomska

lamp wyladowczych, opon i urządzeń chłodniczych. W 2008 roku przychody NFOŚiGW z opłat produktowych wyniosły prawie ok. 6 mln złotych, co oznacza powrót do obserwowanego w latach ubiegłych trendu spadkowego we wpływach z tego tytułu. Do niedawna było jeszcze subkonto opłat produktowych za lampy wyladowcze, ale środki z tytułu tej opłaty przestały zasilać subkonto „lampy wyladowcze”. Z początkiem 2008 r. weszły w życie przepisy dotyczące opłat produktowych z ustawy o zużytych sprzęcie elektrycznym i elektronicznym, a środki stanowiące przychód NFOŚiGW zaczęły zasilać subkonto „sprzęt AGD” od 2009 r. Pieniądże będą przeznaczone na dofinansowanie działań w zakresie: odzysku, przetwarzania i recyklingu, edukacji ekologicznej dotyczącej zagospodarowania, rozwoju nowych technologii recyklingu, zbierania i unieszkodliwiania zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego. Nowym mechanizmem w dyspozycji Narodowego Funduszu są także wpływy wynikające z przyjętej w 2007 roku ustawy o międzynarodowym przemieszczaniu odpadów.

Oplaty recyklingowe i „fundusz wrakowy”

Ustawa Prawo ochrony środowiska wyznaczyła Narodowy Fundusz do obsługi środków pochodzących z opłat w zakresie recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji. Rada Ministrów określiła zasady podziału środków z opłat recyklingowych, które gromadzone są w NFOŚiGW na podstawie Ustawy o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji oraz terminy przyjmowania wniosków o dofinansowanie recyklingu pojazdów. Za każdy sprowadzony do Polski samochód osobowy i dostawczy do 3,5 tony dopuszczony do eksploatacji trzeba płacić od stycznia 2006 roku 500 zł na poczet przyszłego recyklingu. Z tej opłaty zwolnieni są przedsiębiorcy, którzy wprowadzają na terytorium kraju powyżej 1000 pojazdów rocznie, pod warunkiem utworzenia sieci stacji demontażu pojazdów wycofanych z użytkowania. Z rozporządzenia Rady Ministrów, które określa zasady i sposób podziału środków z opłat recyklingowych wynika, że 50% wpływów pochodzących z tych opłat jest przeznaczony w formie dotacji na dopłaty dla przedsiębiorstw zajmujących się demontażem pojazdów wycofanych z eksploatacji. Na działania inwestycyjne w zakresie demontażu, gospodarowania odpadami i zbiórki starych aut udzielane są preferencyjne pożyczki. Na ten cel przeznaczonych jest 30% wpływów. Natomiast pozostałe 20% środków trafi do gmin za zbieranie porzuconych pojazdów.

Wpływy na tzw. subfundusz recyklingowy są odzwierciedleniem skali importu używanych samochodów do Polski. W 2006 roku na konto NF wpłynęło 335,6 mln zł. Z tej kwoty po ocenie wniosków o dofinansowanie, rozdysponowano mniej niż 15 mln zł. W 2007 roku na konto subfunduszu recyklingowego wpłynęło ponad 505 mln złotych, a dla przedsiębiorstw i gmin rozdysponowano 35,3 mln zł. Wpływy z tego tytułu w 2008 roku wyniosły ponad 490,3 mln zł. W kolejnych latach, wraz z rosnącą liczbą pojazdów wycofanych z eksploatacji, wydatki na ich recykling będą rosły. Nowelizacja Prawa ochrony środowiska

w 2008 roku stworzyła możliwość przeznaczania części środków z nie w pełni wykorzystywanego subfunduszu recyklingowego także na inne cele, w tym na dofinansowanie inwestycji, które w znacznej części finansowane są z dotacji Unii Europejskiej, a borykają się z problemami wykonawczymi, przekroczeniami terminów i budżetów.

Gospodarka odpadami na liście priorytetów

Obraz aktywności Narodowego Funduszu w dofinansowaniu projektów w gospodarce odpadami i ochronie powierzchni ziemi byłby niepełny, gdyby nie wspomnieć także o udziale NFOŚiGW w obsłudze środków zagranicznych przeznaczonych na tę dziedzinę ochrony środowiska. Wśród 88 projektów inwestycyjnych z dofinansowaniem Komisji Europejskiej z lat 2000-2006, koordynowanych przez Narodowy Fundusz, osiem dotyczy wielkich inwestycji porządkujących gospodarkę odpadami: w Lesznie, Kaliszu („Orli Staw”), Radomiu, Wrocławiu, Krakowie, Łodzi, Toruniu i w Gdyni (Dolina Redy i Chylonki – „Eko-Dolina”). Wszystkie uzyskały także wsparcie finansowe Narodowego Funduszu. Również znaczna część projektów, które z pomocą finansową Narodowego Funduszu realizowane były w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw” działanie 2.4, dotyczy modernizacji systemów zagospodarowania odpadów, ich utylizacji i recyklingu w przedsiębiorstwach. Szeroki zakres porządkowania i modernizacji systemów zagospodarowania odpadów komunalnych, a także ochrony powierzchni ziemi zawiera II oś priorytetowa Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, dla której Narodowy Fundusz (projekty powyżej 25 mln euro), wspólnie z funduszami wojewódzkimi ochrony środowiska i gospodarki wodnej (projekty do 25 mln euro) jest Instytucją Wdrażającą. Ze środków unijnego Funduszu Spójności przeznaczono 1.216 mln euro na dwa działania obejmujące: kompleksowe przedsięwzięcia z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych oraz przywracanie terenom zdegradowanym wartości przyrodniczych i ochrona brzegów morskich. Narodowy Fundusz udziela także wsparcia finansowego na realizację projektów z dziedziny gospodarki odpadami, które uzyskują dofinansowanie unijne z innych programów operacyjnych.

→ fot. Paweł Bachnacki

Monitoring i nadzwyczajne zagrożenia środowiska

Przełom ustrojowy 1989/1990 spowodował, że już od początku lat 90-tych gwałtownie wzrosło zapotrzebowanie na wiedzę o rzeczywistym stanie środowiska w Polsce, tym bardziej, że w poprzednich latach władze PRL-u blokowały dostęp do wielu informacji, a cenzura ograniczała publikacje. Otwarcie się Polski na świat, podejmowanie zobowiązań międzynarodowych w ochronie środowiska, wprowadzenie mechanizmów rynkowych w gospodarce, a przede wszystkim akcesja Polski do struktur Wspólnoty Europejskiej, oznaczały także konieczność stworzenia nowoczesnego systemu pozyskiwania, gromadzenia, przetwarzania i udostępniania informacji o środowisku. Na dane z monitoringu czekała gospodarka, a rzetelnych informacji o stanie środowiska i zagrożeniach domagało się społeczeństwo.

Narodowy Fundusz jest najważniejszym źródłem utrzymania systemu monitoringu środowiska w Polsce, który obejmuje m.in. ogólnokrajową i regionalne sieci pomiarowe, łącznie z systemami ostrzegania i laboratoriami pracującymi na rzecz systemu. Od 1992 roku Narodowy Fundusz finansuje przedsięwzięcia związane z organizacją i funkcjonowaniem systemu Państwowego Monitoringu Środowiska (PMŚ). Celem dofinansowania zadań z zakresu monitoringu środowiska jest przede wszystkim tworzenie bazy i realizacja prac pomiarowych w ramach PMŚ, w tym realizacja prac badawczych i pomiarowych wynikających z międzynarodowych zobowiązań Polski. W zakresie monitoringu środowiska Narodowy Fundusz dofinansował, w okresie minionych dwudziestu lat, 393 przedsięwzięcia. Łączna kwota pomocy finansowej przeznaczanej na ten cel wyniosła 620 mln zł, przy wartości kosztorysowej dofinansowywanych przedsięwzięć na poziomie 701 mln zł.

Państwowy Monitoring Środowiska

Narodowy Fundusz jest głównym źródłem finansowania systemu Państwowego Monitoringu Środowiska, obejmując nie tylko prace badawczo-pomiarowe, ale także zakup sprzętu i aparatury kontrolno-pomiarowej oraz budowę, adaptację lub modernizację Wojewódzkich Inspektoratów Ochrony Środowiska i ich delegatur (m.in. w Ciechanowie, Gdańsku, Lublinie, Nowym Sączu, Ostrołęce, Piotrkowie Trybunalskim, Poznaniu, Radomiu, Toruniu, Włocławku, Zamościu, Białymstoku). Dotychczas realizowane przedsięwzię-

→ fot. Teresa Lusio

cia z dziedziny monitoringu finansowane były w ścisłym uzgodnieniu z Głównym Inspektorem Ochrony Środowiska ustawowo koordynującym system PMŚ i zgodnie z wieloletnimi programami PMŚ. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że w wyniku wieloletniej współpracy i pomocy finansowej udzielanej Inspekcji Ochrony Środowiska we wszystkich Wojewódzkich Inspektoratach Ochrony Środowiska i ich delegaturach został wdrożony system jakości mający na celu akredytację laboratoriów na podstawie certyfikatu Polskiego Centrum Akredytacji, zgodnie z europejskimi kryteriami zawartymi w normie PN-EN-17025. Dzięki temu stworzono w Polsce sieć nowoczesnych laboratoriów funkcjonujących w oparciu o europejskie kryteria.

Utrzymanie służby hydro-meteo

W ramach finansowania zadań PMŚ Narodowy Fundusz corocznie zawiera z Ministrem Środowiska i Instytutem Meteorologii i Gospodarki Wodnej (IMI GW) umowy dotacji dotyczące finansowania działalności Państwowej Służby Hydrologiczno-Meteorologicznej przejmując od 2001 r. znaczną część odpowiedzialności za utrzymanie całej polskiej sieci obserwacyjno-pomiarowej będącej w posiadaniu IMI GW (sieć hydrologiczna i meteorologiczna). W 2007 roku przeznaczono na ten cel 44,5 mln zł, a w 2008 roku – ponad 51 mln zł. Ze środków NF przeprowadzono m.in. modernizację wyposażenia technicznego sieci stacji wczesnego wykrywania skażeń promieniotwórczych IMI GW, na bazie których od 1961 roku prowadzone są regularne pomiary skażeń promieniotwórczych atmosfery.

Wzorcowy model w „Czarnym Trójkącie”

Jednym z największych i najbardziej efektywnych przedsięwzięć dofinansowanych przez Narodowy Fundusz w tej dziedzinie był zintegrowany system monitoringu zanieczyszczeń powietrza, obejmujący 43 stacje pomiarowe zlokalizowane w Polsce, Czechach i Niemczech w rejonie określanym jako „Czarny Trójkąt”. System stworzony i pracujący u zbiegu granic trzech państw zaliczany jest do wzorcowych w światowej współpracy w dziedzinie ekologii. Współpraca ta wynika z porozumienia ministrów ochrony środowiska Polski, Czech i Niemiec w sprawie powołania międzynarodowego Programu Regionalnego „Czarny Trójkąt”. Na terenie Polski sieć składa się z 10 stacjonarnych i jednej mobilnej stacji monitoringu. W polskim rejonie „Czarnego Trójkąta” pomiarami objęto takie obszary jak: parki narodowe (Karkonoski Park Narodowy i Park Narodowy Gór Stołowych), miejscowości uzdrowiskowe (m.in. Cieplice Zdrój, Świeradów Zdrój, Polanica Zdrój, Kudowa Zdrój, Łądek Zdrój) i turystyczno-wypoczynkowe (m.in. Karpacz, Szklarska Poręba) oraz Karkonosze, Góry Izerskie, Góry Stołowe i inne pasma w Sudetach. Na budowę międzynarodowego systemu monitoringu „Czarnego Trójkąta” Polska otrzymała także wsparcie z funduszu Programu Regionalnego PHARE Unii Europejskiej w wysokości 1,7 mln euro.

Nadzwyczajne zagrożenia środowiska

Wydzielonym zadaniem na liście dofinansowanych przedsięwzięć w Narodowym Funduszu jest wspieranie systemu zapobiegania klęskom żywiołowym, usuwanie skutków powstałych w wyniku awarii przemysłowych i transportowych (np. z udziałem niebezpiecznych substancji chemicznych, niekontrolowanych uwolnień do środowiska genetycznie zmodyfikowanych organizmów), a także powodzi, pożarów lasów, sztormów i innych ekstremalnych zjawisk klimatycznych. Na zapobieganie klęskom żywiołowym i awariom oraz usuwanie ich skutków (co klasyfikowane jest jako „nadzwyczajne zagrożenia środowiska”) ze środków Narodowego Funduszu w okresie 1989-2008 udzielono dofinansowania na realizację 270 przedsięwzięć. Łączna kwota pomocy finansowej na ten cel z NFOŚiGW wyniosła prawie 262 mln zł przy wartości kosztorysowej dofinansowywanych przedsięwzięć przekraczającej 476 mln zł.

System ratownictwa ekologicznego

Narodowy Fundusz od wielu lat wspiera finansowo doposażenie jednostek Państwowej Straży Pożarnej (PSP) i Ochotniczych Straży Pożarnych (OSP) w sprzęt służący likwidacji skutków awarii przemysłowych i transportowych oraz klęsk żywiołowych. Dotychczasowa pomoc finansowa Narodowego Funduszu dla PSP przeznaczona została przede wszystkim na budowę sprawnego i dobrze wyposażonego systemu ratownictwa ekologicznego (w tym ratownictwa technicznego i chemicznego) oraz na likwidację pożarów lasów. W swoim specjalistycznym taborze państwowa straż ma do dyspozycji prawie 300 samochodów oznaczonych logo z napisem „Dofinansowano ze środków NFOŚiGW”. Jednocześnie udzielono pomocy finansowej na zakup podstawowego sprzętu i karosację (czyli zabudowę podwozia odpowiednią karoserią stosownie do potrzeb) ponad 1,2 tys. pojazdów strażackich dla jednostek OSP. Ponad tysiąc jednostek OSP otrzymało sprzęt umożliwiający włączenie ich do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego oraz realizację zadań ratowniczych w zakresie ochrony życia, mienia i środowiska. Działania te wynikają ze stałej współpracy Narodowego Funduszu z Komendą Główną PSP i Zarządem Głównym OSP.

Wspierając system ratownictwa ekologicznego Narodowy Fundusz udzielił też pożyczki Polskiemu Ratownictwu Okrętowemu na budowę statku do zwalczania rozlewów olejowych i ratownictwa morskiego. Potrzeba realizacji tego zadania wynikała zarówno z międzynarodowych zobowiązań podjętych przez Polskę, jak też z braku specjalistycznego sprzętu do ochrony w polskiej strefie na Morzu Bałtyckim. Udzielono także dotacji na zakup sprzętu dla jednostek ratownictwa brzegowego. W ramach realizacji przedsięwzięć związanych z zapobieganiem i likwidacją zagrożeń środowiska, Narodowy Fundusz finansuje zadania mające na celu przygotowanie terenowych jednostek administracji państwowej do zapobiegania awariom i klęskom oraz usuwania ich skutków. Zakres tych prac obejmował m.in. zagrożenia spowodowane obrotami amoniakiem, chlorem i innymi gazami toksycznymi. Finansowane były także zadania z programu ochrony wód granicznych i morza wewnętrznego przed zagrożeniami powstającymi podczas przeladunku i transportu wodnego materiałów niebezpiecznych, planu awaryjnego zlewni Odry dla Międzynarodowej Tymczasowej Komisji Ochrony Odry przed Zanieczyszczeniem, a także weryfikacja programów informacyjnych, modeli i prognoz rozprzestrzeniania się zagrożeń toksycznych w powietrzu.

Gdy działać trzeba szybko...

Specyfika nadzwyczajnych zagrożeń, awarii i klęsk żywiołowych wymaga sprawnego przeciwdziałania, natychmiastowej interwencji i możliwie szybkiej pomocy, także materialnej i finansowej. W takich warunkach niezwykle ważne jest źródło finansowania, które można uruchomić bez nadmiernej biurokracji, chociażby w formie doraźnej pomocy, z zastosowaniem specjalnych procedur, a przy tym z zachowaniem dbałości o fundusze publiczne. W dwudziestoletniej historii Narodowego Funduszu było wiele takich momentów. W sytuacjach nadzwyczajnych, np. katastrofalnej powodzi w dorzeczu Odry w 1997 roku, czy w dorzeczu Wisły w 2001 roku, Narodowy Fundusz zareagował natychmiast, udzielając znacznej pomocy finansowej jednostkom Straży Pożarnej, które albo straciły sprzęt, albo pilnie potrzebowały sprzętu niezbędnego do prowadzenia akcji ratowniczej i usuwania skutków powodzi. Zakupy sprzętu zostały doko-

nane na podstawie porozumień ministrów środowiska i spraw wewnętrznych w sprawie współdziałania w zakresie zwalczania zagrożeń środowiska. Podobne zakupy sprzętu do przeciwdziałania zagrożeniom środowiska i likwidacji skutków ich wystąpienia objęły także jednostki policji, służb drogowych i technicznych, a także Straży Granicznej. Narodowy Fundusz przychodził z pomocą jednostkom ratowniczo-gaśniczym i służbom technicznym także po katastrofalnym pożarze w okolicach Kuźni Raciborskiej (1992) i na Pomorzu Zachodnim, a także po nawałnicy, która w 2002 roku połżyła znaczną część Puszczy Piskiej. Odbudowa zniszczonych po wicherach i nawałnicach w 2008 r. również częściowo dofinansowana była ze środków Narodowego Funduszu. Naprawa szkód i pomoc dla jednostek ratowniczych to jedynie fragment znacznie szerszej pomocy finansowej, jaką Narodowy Fundusz przeznaczał w związku z tymi katastrofami, np. na odbudowę zalanych i zniszczonych systemów wodno-ściekowych. W ramach przeciwdziałania nadzwyczajnym zagrożeniom, w tym zwłaszcza w odniesieniu do nieprzewidywalnych zjawisk klimatycznych, Narodowy Fundusz uczestniczył finansowo w budowie krajowego systemu osłony radarowej i meteorologicznej.

Od 2009 roku finansowanie przez Narodowy Fundusz powyżej omówionych zadań odbywa się na podstawie trzech programów priorytetowych: dla wspierania działalności w zakresie monitoringu środowiska, dla przedsięwzięć w zakresie zarządzania zasobami i przeciwdziałania zagrożeniom środowiska oraz programu dla przedsięwzięć, których realizacja wynika z nagłych sytuacji zagrażających środowisku. Przewidziano od 2009 roku także program priorytetowy dla realizacji zadań doraźnych.

→ fot. Katarzyna Słomska

III priorytet PO liś

Oprócz środków krajowych poważnym wsparciem finansowym w dziedzinie monitoringu i przeciwdziałania zagrożeniom środowiskowym jest III priorytet Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013 (POliś), powierzony do koordynacji Narodowemu Funduszowi. W działaniu 3.2 (zapobieganie i ograniczanie skutków zagrożeń naturalnych oraz przeciwdziałanie poważnym awariom) do dyspozycji z Unii Europejskiej jest ponad 25 mln euro, a w działaniu 3.3 (monitoring środowiska) – ponad 15 mln euro. W listopadzie 2008 r. podpisano pierwszą umowę spośród wszystkich wydatków realizowanych w całym POliś. Beneficjentem umowy jest Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, który zostanie dofinansowany kwotą 52 mln zł przez Narodowy Fundusz, z czego ponad 44 mln zł pochodzi z finansowania unijnego.

↑ fot. Beata Wójcik-Napiórkowska

Celem projektu jest zbudowanie do 2010 roku ogólnokrajowego, nowoczesnego systemu pomiarowo – analitycznego zanieczyszczeń. Dane pozyskane z systemu są niezbędne m.in. do raportowania stanu bezpieczeństwa państwa w zakresie ochrony środowiska do Unii Europejskiej. Również na lata 2009-2010 rozpisana jest realizacja największego w historii Państwowej Straży Pożarnej projektu profilaktycznego, którego celem jest zwiększenie bezpieczeństwa kraju podczas klęsk żywiołowych i poważnych awarii. Instytucją wdrażającą jest Narodowy Fundusz, a na realizację projektu przeznaczono 67 mln zł z POIiŚ.

Na rzecz nauki polskiej

Narodowy Fundusz to nie tylko źródło finansowania inwestycji w infrastrukturze ochrony środowiska. Mniej znana – niesłusznie – jest rola, jaką Fundusz spełnia w dofinansowaniu nauki w Polsce. Finansowanie przedsięwzięć, ekspertyz i prac badawczych podejmowanych przez środowiska naukowe koncentruje się na udzielaniu dotacji na realizację prac zamawianych przez Ministra Środowiska, zgodnie z porozumieniem regulującym sprawy z tego zakresu. Prace te zajmują istotne miejsce w systemie zarządzania i realizacji polityki ekologicznej państwa oraz finansowania ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Przyczyniają się do podnoszenia wiedzy, wypracowania poglądów oraz poszukiwania nowych rozwiązań. Są to najczęściej opracowania w formie raportów, analiz, porównań, które są następnie wykorzystywane przez Ministra Środowiska do realizacji polityki ekologicznej państwa. Znaczna ich część dotyczy dostosowania polskiego prawodawstwa do prawa Unii Europejskiej, a także wypełniania zobowiązań Polski wynikających z umów, porozumień i konwencji międzynarodowych. Podejmowane są także tematy niezbędne do wypracowania stanowiska resortu w kontrowersyjnych sprawach społeczno-gospodarczych.

Imponujący dorobek kilkunastu lat

Pierwsze umowy dotyczące finansowania nauki zawierane były przez Narodowy Fundusz w 1992 r., natomiast od 1994 r. wyodrębniona została w priorytetach Narodowego Funduszu dziedzina ekspertyz i prac naukowo-badawczych. W ramach dziedziny „Ekspertyzy i prace naukowo-badawcze” finansowane były opracowania, prace studialne i badawcze służące wspieraniu zarządzania środowiskiem oraz zadania finansowane przez Ministra Środowiska z funduszu PHARE na wzmocnienie instytucjonalne administracji publicznej uzupełniane środkami krajowymi. W 2004 r. rozszerzono ekspertyzy i prace naukowo-badawcze o tematy dotyczące zarządzania środowiskiem.

W latach 1992-2008 zawarto 1027 umów w dziedzinie nauki i prac badawczych dofinansowanych przez Narodowy Fundusz kwotą ponad 203,9 mln zł. Wartość kosztorysowa tych prac wynosiła 337,9 mln zł. Udział Narodowego Funduszu w ich finansowaniu kształtował się na poziomie 60%. Dane te nie obejmują funduszu PHARE (wzmocnienie instytucjonalne), w którym NFOŚiGW zawarł 35 umów na łączną kwotę dofinansowania w wysokości ponad 31,6 mln złotych. Całkowita wartość kontraktów z udziałem funduszu PHARE wynosiła ponad 141,1 mln zł.

→ fot. Teresa Lusio

Najwięcej środków przeznaczanych jest na finansowanie prac interdyscyplinarnych, obejmujących wszystkie dziedziny ochrony środowiska. Przykładem może być jeden z najważniejszych dokumentów strategicznych „Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2003-2006, z uwzględnieniem perspektyw na lata 2007-2010” oraz program wykonawczy, a także kontynuacja tej strategii na lata 2007-2013. Wiele prac dotyczy zagadnień ekonomicznych, inne dotyczą również problemów społecznych i bezpieczeństwa mieszkańców. Są wśród nich także nowatorskie programy badawcze służące wprowadzaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Najwięcej prac dotyczy ochrony wód i gospodarki wodnej, mniej jest tematów poświęconych ochronie powietrza, ochronie powierzchni ziemi i ochronie przyrody. Coraz więcej jest tematów związanych ze współpracą międzynarodową. Pilna konieczność dostosowania polskiego prawodawstwa do obowiązującego w Unii Europejskiej, a także potrzeba ratyfikowania lub przygotowywania do ratyfikacji umów i konwencji międzynarodowych, wpłynęła na uznanie priorytetowości tych tematów, zwłaszcza w latach poprzedzających akcesję naszego kraju do struktur unijnych. Do takich należy na przykład opracowanie i aktualizacja Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych oraz Krajowego Planu Gospodarki Odpadami.

Efektywnie wydane środki publiczne

W dobrze przebiegającej współpracy z Ministerstwem Środowiska jako zamawiającym, Narodowy Fundusz nie ogranicza się jedynie do roli płatnika. Często występuje z inicjatywą podjęcia prac rozwiązujących bieżące problemy ochrony środowiska, których wyniki są wykorzystywane bezpośrednio w działalności statutowej Narodowego Funduszu. Opracowania naukowo-badawcze i ekspertyzy wykorzystywane są nie tylko w bieżących pracach resortu środowiska, ale również w innych resortach podejmujących działania w ochronie środowiska. Wyniki realizowanych prac mają duży wpływ na kształtowanie prawa i polityki ochrony środowiska w Polsce. Wykorzystywane są przy opracowywaniu wielu aktów prawnych, programów rządowych, a także podczas ich wdrażania i realizacji.

Wykonawcami prac są najczęściej instytuty, jednostki badawczo-rozwojowe, uczelnie wyższe, fundacje, ale też niezależni eksperci z danej dziedziny. W tej pierwszej grupie – co zrozumiałe, zważywszy, że jednostką zamawiającą jest Minister Środowiska – przeważają instytuty resortowe nadzorowane lub podległe Ministrowi Środowiska. Należą do nich: Instytut Ochrony Środowiska w Warszawie, Państwowy Instytut Geologiczny w Warszawie, Instytut Badań Leśnictwa w Sękocinie Starym, Instytut Meteorologii i Gospodar-

ki Wodnej, Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych w Katowicach, a także wiele innych jednostek związanych tematycznie i statutowo z naukami przyrodniczymi, naukami o Ziemi, badaniami geologicznymi, itp. Umowy dotacji na wykonanie konkretnych, zamawianych prac, zawierane są jako trójporozumienie między Ministrem Środowiska, Narodowym Funduszem oraz wykonawcą zamówienia. Wynikiem realizacji umów trójstronnych są opracowania w postaci raportów, sprawozdań, ekspertyz, programów, baz danych. Efekt ekologiczny, jako podstawowe narzędzie oceny efektywności i racjonalności wydawanych przez Narodowy Fundusz środków publicznych, przypisany do każdej umowy jest więc równoważny z efektem rzeczowym.

Od 2009 roku finansowanie ekspertyz i prac naukowo-badawczych przez Narodowy Fundusz odbywa się w oparciu o dwa programy priorytetowe: 4.3 „Program dla wspierania działalności badawczej i eksperckiej na rzecz ochrony środowiska” oraz 4.4 „Program dla wspierania działalności badawczej i eksperckiej na rzecz gospodarki wodnej”.

Wszystkie ekspertyzy i prace naukowo-badawcze, raporty i opracowania gromadzone są w bibliotece Narodowego Funduszu, której zbiory katalogowane są w systemie LIBRA i oczywiście nie trzeba dodawać, że każda praca jest publicznie dostępna. Ze zbiorów biblioteki korzystają często studenci zbierający materiały do prac licencjackich i magisterskich, a także pracownicy wyższych uczelni do prac naukowych, doktorskich i habilitacyjnych.

↑ fot. Katarzyna Słomska

Nie tylko umowy trójstronne

Finansowanie tej dziedziny działalności przez Narodowy Fundusz od kilku lat odbywa się na zbliżonym poziomie ok. 8-12 mln złotych rocznie. W skali potrzeb polskiej nauki jest to kwota niewielka, ale w ocenie środowisk naukowych i akademickich jest to znaczące wsparcie dla niedofinansowanej sfery budżetowej. Finansowanie prac naukowo-badawczych odbywa się w Narodowym Funduszu nie tylko w formie umów trójstronnych. Także w innych dziedzinach, jeśli jest to uzasadnione, w przedsięwzięciach np. z ochrony przyrody, edukacji ekologicznej, geologii, gospodarki wodnej Narodowy Fundusz może dofinansowywać badania, które są niezbędne np. dla prowadzenia prawidłowej gospodarki leśnej, dla wdrażania programów ochrony powietrza, ochrony wód, badań geologicznych, prac górniczych itp. Często z wnioskami o dofinansowanie prac naukowych, wdrożeniowych, edukacyjnych zgłaszają się do Narodowego Funduszu parki narodowe, organizacje pozarządowe, jednostki budżetowe, fundacje.

Rekultywacja po górnictwie

Nie ulega wątpliwości, że wydobycie surowców i bardzo rozległa sfera rozwoju gospodarczego, która towarzyszy działalności górniczej, to – poza pozyskaniem źródeł energii i surowców – także poważne zagrożenie dla środowiska, zdrowia i życia ludzi. Mamy korzyści z eksploatowanych zasobów surowcowych, ale musimy też być świadomi ceny, jaką środowisko i człowiek musi za to zapłacić. Polska jest w skali Europy szczególnie narażona na negatywne skutki gospodarki zasobami, głównie dlatego, że natura obdarzyła nasz kraj dosyć hojnie w surowce i minerały, po które sięgać musimy metodami górniczymi. Jesteśmy bogaci w niektóre surowce, ale ponosimy olbrzymie koszty środowiskowe wywołane ich pozyskaniem. Dlatego usuwanie szkód wywołanych działalnością górniczą oraz ograniczanie uciążliwości dla środowiska spowodowanych wydobyciem i przetwarzaniem kopalin należy do priorytetowych zadań państwa i Narodowego Funduszu. Dzięki dofinansowaniu ze środków NFOŚiGW wykonanych zostało wiele przedsięwzięć, które pozwoliły na przywrócenie życia biologicznego na obszarach zdegradowanych. Objęte rekultywacją zniszczone tereny nie przypominają już księżycowego krajobrazu. Większość z nich odzyskała pierwotny charakter, a na przywróconych naturze gruntach posadzono lasy lub utworzono obszary (także akweny wodne) wykorzystywane np. do rekreacji.

Kierunki programu „górniczego”

W latach 1989-2008 program tzw. „górniczny” przybierał różne nazwy (obecnie: „Program dla przedsięwzięć zmierzających do zmniejszenia uciążliwości wynikających z wydobywania kopalin i ich wzbogacania oraz ograniczenia negatywnego oddziaływania na środowisko procesów likwidacji zakładów górniczych oraz prac badawczych dla rozpoznania zasobów wód zaliczanych do kopalin”), ale zakres zadaniowy finansowanych przez Narodowy Fundusz przedsięwzięć od kilku lat koncentruje się wokół podstawowych zagadnień:

- rekultywacji powierzchni ziemi na terenach zdegradowanych działalnością górniczą;
- wprowadzeniu technologii ograniczających powstawanie odpadów w trakcie wydobycia i przeróbki surowców;
- ochrony powierzchni ziemi przed skutkami eksploatacji podziemnej i otworowej;
- ujmowania i uzdatniania wód kopalnianych i wód zasolonych;

→ fot. Katarzyna Słomska

- wspieranie działalności wydawniczej Wyższego Urzędu Górniczego w zakresie ochrony środowiska;
- doposażenie stacji ratownictwa górniczego.

Finansowane były także inne przedsięwzięcia dotyczące negatywnych skutków działalności górniczej (np. regulacja rzeki Rawy w Katowicach, co wyeliminowało zagrożenie powodziowe w centrum miasta, zwiększenie retencji wód, ochrona przeciwpowodziowa, renaturyzacja rzek). Nie sposób wymienić wszystkich zadań, które na przestrzeni minionych lat uzyskały dofinansowanie z Narodowego Funduszu. Koncentrujemy się jedynie na kluczowych przedsięwzięciach, których celem było zminimalizowanie skutków dawnej eksploatacji powierzchniowej i podziemnej oraz prowadzące do zabezpieczenia powierzchni przed osiadaniem i powstawaniem zapadlisk nad wyeksploatowanym złożem, a także do ograniczenia powstawania odpadów górniczych i obniżenia ładunku pyłów i dwutlenku siarki do atmosfery oraz chlorków i siarczanów do wód powierzchniowych.

Finansowane z subfunduszu górniczego

Od 2000 roku udział Narodowego Funduszu w finansowaniu przedsięwzięć związanych z ochroną środowiska w górnictwie utrzymuje się na średnim poziomie ok. 95-100 mln zł rocznie. Zadania finansowane są przede wszystkim w formie dotacji z subfunduszu górniczego (tj. pochodzących z opłat eksploatacyjnych i koncesyjnych). Pierwsze trzy umowy „górniczne” Narodowy Fundusz zawarł w 1992 roku. Od tego czasu łączna kwota dofinansowania realizacji 171 umów zawartych w „programie górniczym” do końca 2008 r., w formie dotacji i pożyczek, wyniosła ponad 1,2 mld zł, a koszt przedsięwzięć przewyższa 2,6 mld złotych. Najwięcej dofinansowanych zadań dotyczyło rekultywacji powierzchni ziemi na terenach zdegradowanych działalnością górniczą. Były to działania polegające przede wszystkim na nadaniu lub przywróceniu gruntom zdegradowanym lub zdewastowanym wartości użytkowych lub przyrodniczych, poprawieniu własności fizycznych i chemicznych gruntów, uregulowaniu stosunków wodnych, odtworzeniu gleb, umocnieniu skarp oraz odbudowaniu lub zbudowaniu niezbędnych dróg. Jednym z bardziej spektakularnych przedsięwzięć, w których główny ciężar finansowy spoczął na Narodowym Funduszu, było gaszenie płonących hałd odpadów pogórnicznych (np. Ruda w zabrzańskiej dzielnicy Biskupice, hałdy w Nowej Rudzie i „Staszic” w Wałbrzychu).

↑ fot. Paweł Bachnański

Pół miliarda na program siarkowy

Największe środki Narodowego Funduszu skierowano na likwidację szkód w środowisku powstałych na skutek wydobycia rudy siarkowej. Koncentracja kopalń i zakładów przerobczych siarki w rejonie Tarnobrzega, Machowa, Piaseczna, Grzybowa oraz Lubaczowa doprowadziła do naruszenia równowagi w środowisku przyrodniczym, w wyniku czego powstały duże obszary o silnie zdegradowanej powierzchni ziemi i lokalnie zmienionym składzie chemicznym wód powierzchniowych i podziemnych, znacznym zakwaszeniu gleb, zmienionej szacie roślinnej, obniżonej powierzchni lub zmienionej rzeźbie terenu i ze znacznymi zaburzeniami stosunków wodnych. Występowanie czynników szkodliwych wymaga prowadzenia na tych obszarach intensywnych, systematycznych i wielokierunkowych działań naprawczych, zwłaszcza w sytuacji zaprzestania wydobycia siarki i likwidacji kopalń.

Proces likwidacji górnictwa siarkowego na terenie zagłębia tarnobrzecznego i rekultywacji terenów zdegradowanych w wyniku działalności górnictwa trwa już od połowy lat 90-tych. Od 1994 r. do końca I kwartału 2001 r. finansowanie tych prac odbywało się z dwóch źródeł: ze środków budżetowych w dyspozycji Ministra Gospodarki oraz z subfunduszu górniczego NFOŚiGW, jako źródła wspomagającego, przeznaczonego na rekultywację terenów (przedsięwzięcia wieloletnie kończące się konkretnym efektem ekologicznym). Od II kwartału 2001 r. budżet państwa odstąpił od finansowania działalności przedsiębiorstw siarkowych. Jedynym źródłem finansowania prac likwidacyjnych i rekultywacyjnych w górnictwie siarkowym pozostał Narodowy Fundusz. Jedynie niewielkie koszty pokrywały przedsiębiorstwa zaangażowane w proces likwidacji górnictwa siarkowego (PP Kopalnia Siarki „Machów”, KiZPS „Siarkopol” w likwidacji, Sulphur Sp. z o.o.) ze środków pozyskanych z przychodów z likwidacji oraz z wojewódzkiego funduszu ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Rada Ministrów przyjęła w 2001 r. program restrukturyzacji górnictwa i przetwórstwa siarki w Polsce. Jest to podstawowy dokument przedstawiający kompleksowo zakres i wariantowe koszty robót likwidacyjnych i rekultywacyjnych niezbędnych do wykonania na terenach objętych wpływami oddziaływania eksploatacji i przetwórstwa siarki w podkarpackim i świętokrzyskim zagłębiu siarkowym. Z programu wynika, że koszty likwidacji i rekultywacji do końca 2016 roku wyniosą ok. 1,5 mld złotych. Zaawansowanie procentowe w stosunku do kosztów objętych programami likwidacji dla trzech przedsiębiorstw siarkowych szacowane jest obecnie na 70%.

Do końca 2007 roku na likwidację górnictwa siarkowego i rekultywację terenów zdegradowanych wydatkowano ponad 1,1 mld zł, w tym połowę stanowiły dotacje NFOŚiGW. W latach 1996-2008 na finansowanie prac likwidacyjnych i rekultywacyjnych w górnictwie siarki Narodowy Fundusz wydatkował ponad 558 mln zł. Ocenia się, że z kwoty pozostałej do zakończenia programu, właściwe prace likwidacyjne i rekultywacyjne mogą pochłonąć ok. 250 mln zł. Na ukończeniu jest budowa 560-hektarowego zbiornika wodnego w Machowie o pojemności ok. 112 mln m³ i rekultywacja 3200 hektarów po otworowej i odkrywkowej eksploatacji siarki.

Podjęte przez Ministerstwo Środowiska i Narodowy Fundusz działania w sprawie możliwości pozyskania środków unijnych na finansowanie rekultywacji terenów zdegradowanych górnictwem siarki nie przyniosły oczekiwanych rezultatów ze względu na fakt, że ubiegającym się o pomoc byłyby przedsiębiorstwa zagrożone likwidacją. Pomoc taką mogą natomiast uzyskać samorządy, lecz one niestety nie są i nie były zainteresowane przejęciem we władanie zdegradowanych terenów zaliczanych do obszarów górniczych zgodnie z Prawem geologicznym i górniczym. Gminy ościenne i Lasy Państwowe są zainteresowane jedynie przejęciem terenów zrehabilitowanych i zagospodarowanych, z możliwością ich sprzedaży, ewentualnie wykorzystania gospodarczo-rekreacyjnego. Taka sytuacja trwa od 2001 roku i praktycznie jedynym źródłem finansowania programu pozostaje nadal Narodowy Fundusz.

Rekultywacja w „Czarnym Trójkącie”

Narodowy Fundusz udzielał także znacznej pomocy finansowej (zarówno w formie dotacji, jak i pożyczek) na rekultywację terenów po eksploatacji węgla brunatnego, a w szczególności: w rejonie „Czarnego Trójkąta” u zbiegu granic Polski, Czech i Niemiec (rekultywacja i zagospodarowanie zwałowiska zewnętrznego oraz likwidacja zagrożenia spowodowanego osuwaniem się zwałowiska w kierunku granic państw sąsiadujących). Pomoc finansową otrzymały także kopalnie węgla brunatnego: „Konin” (rekultywacja wyrobiska poeksploatacyjnego), „Sieniawa” (rekultywacja terenów po eksploatacji złoża) i Bełchatów (wysoka pożyczka przeznaczona została także na ochronę rzeki Widawki przed zanieczyszczeniem). W latach 1989-2008 Narodowy Fundusz finansował także budowę zakładów wzbogacania węgla i miąłów węglowych (np. w kopalniach „Budryk”, „Mysłowice”, „Czczot” i „Piast”) wraz z zagospodarowaniem odpadów.

Od Pustyni Błędowskiej po zabytkową Wieliczkę

Dofinansowanie przeznaczono także na rekultywację terenów po eksploatacji piasków podsadzkowych i kruszyw naturalnych, m.in. na Pustyni Błędowskiej, w rejonie Kotlarni i Szczakowej (rekultywacja wyrobisk poeksploatacyjnych z utworzeniem sieci rowów odwadniających i regulacją stosunków wodnych) a także w okolicach Dębicy na Podkarpaciu, gdzie w dolinie i w korycie rzeki Wisłoki zrehabilitowano tereny po eksploatacji kruszyw naturalnych wraz z budową jazu piętrzącego dla zbiornika wodnego „Pilzno”.

Znaczny wkład finansowy Narodowy Fundusz włożył w podszadanie zrobów, czyli starych wyrobisk, w górnictwie węglowym i solnym (m.in. Bochnia, Wieliczka, Łęzkowice, Bielszowice, Sobieski, Budryk) oraz w górnictwie rud cynku i ołowiu (kopalnia Trzebinia). Narodowy Fundusz finansował również te przedsięwzięcia, które stanowią poważne zagrożenie dla środowiska w wyniku eksploatacji innych surowców, jak np.:

- rekultywacja stawu osadowego zawierającego odpady po byłych zakładach produkcji koncentratów uranowych i byłej kopalni w Kowarach (Z-1),
- stabilizacja osuwiska byłego kamieniołomu piaskowca w Kozach woj. śląskie,
- sedymentacja pierwiastków promieniotwórczych w wyrobiskach dołowych kopalni „Piast”, „Czczot” i „Ziemowit”.

Z udziałem finansowym Narodowego Funduszu zrealizowane zostały także przedsięwzięcia służące ograniczeniu zrztu wód zasolonych do cieków powierzchniowych oraz ujmowaniu i uzdatnianiu wód kopalnianych. Na obszernej liście przykładów można tu wymienić m.in.: budowę warzelni w kopalni soli „Wieliczka”, ograniczenie ładunku chlorków i siarczków w wodach odprowadzanych do zlewni Odry (dozowanie), wyeliminowanie dopływu wód słodkich do wyrobisk kopalni soli powstrzymując w ten sposób degradację górotworu solnego. Takie prace zabezpieczające przed wdarciem się tych wód do zabytkowych, chronionych części kopalni soli „Bochnia” i „Wieliczka” dofinansowane były z subfunduszu górniczego, podobnie jak eliminacja zagrożenia zrztu zasolonych wód kopalnianych do cieków powierzchniowych oraz zatopienia wyrobisk zabytkowej części kopalni „Wieliczka”.

Geologia i zasoby ziemi

Finansowanie potrzeb polskiej geologii jest jednym z wyodrębnionych zadań Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Ta dziedzina działalności finansowana jest w formie dotacji ze środków pochodzących z opłat eksploatacyjnych i koncesyjnych. Przychody te (na podstawie Prawa geologicznego i górnictwa oraz Prawa ochrony środowiska) przeznaczane są w równych częściach wyłącznie na finansowanie potrzeb geologii (subfundusz geologiczny) i potrzeb górnictwa (subfundusz górniczy). Przywołane wyżej uregulowania prawne zapewniają stałe źródło finansowania prac geologicznych wykonywanych na zamówienie Głównego Geologa Kraju. Jedyną formą finansowania prac geologicznych jest dotacja jako wynagrodzenie dla wykonawcy przedsięwzięcia wylanianego przez Ministerstwo Środowiska w trybie ustawy o zamówieniach publicznych.

Ponad miliard wypłacony

W latach 1989-2008 na potrzeby geologii Narodowy Fundusz zawarł 1097 umów na łączną kwotę ponad 1,1 mld zł. Nakłady na polską geologię są z roku na rok coraz większe, a Narodowy Fundusz przejmuje rolę głównej instytucji finansującej dla coraz większej liczby projektów realizowanych w geologii i w obszarach z geologią związanych. W kolejnych latach przewiduje się dofinansowanie potrzeb geologii w wysokości średnio 170 mln zł rocznie z puli Narodowego Funduszu. Od 2003 roku z subfunduszu geologicznego finansowana jest także działalność Państwowej Służby Hydrogeologicznej (PSH), na co Narodowy Fundusz wydatkował w latach 2003-2007 około 47 mln zł. W roku 2009 oraz w latach następnych na działalność PSH przewiduje się wydatkowanie średniorocznie ok. 20 mln zł. Wzrost w stosunku do lat ubiegłych wynika z faktu, że Narodowy Fundusz przejął całość finansowania Państwowej Służby Hydrogeologicznej. Wcześniej była ona współfinansowana z budżetu państwa. Ponadto, przewiduje się finansowanie wyposażenia PSH kwotą w wysokości 33 mln zł.

W ramach programu priorytetowego „Finansowanie potrzeb geologii w zakresie poznania budowy geologicznej kraju oraz w zakresie gospodarki zasobami złóż kopalni i wód podziemnych” w latach 1989-2008 Narodowy Fundusz finansował z subfunduszu geologicznego m.in.:

- badania i prace geologiczne dla ochrony środowiska,
- kartografię geologiczną, hydrogeologiczną i geośrodowiskową,

- dokumentowanie zasobów wód podziemnych oraz głównych zbiorników wód podziemnych,
- rozpoznawanie możliwości wykorzystania energii geotermalnej oraz wód mineralnych i leczniczych,
- regionalne badania budowy geologicznej kraju,
- oceny perspektyw surowcowych kraju i gospodarkę zasobami złóż kopalni,
- działalność Państwowej Służby Geologicznej i Państwowej Służby Hydrogeologicznej.

Finansowanie przedsięwzięć w dziedzinie geologii koncentrowało się głównie na: seryjnych opracowaniach kartograficznych, ocenie zasobów dyspozycyjnych wód podziemnych, badaniach możliwości wykorzystania wód termalnych, ocenie perspektyw występowania złóż węglowodorów oraz weryfikacji zasobów złóż surowców mineralnych wg nowych kryteriów bilansowości. W ostatnich latach na zlecenie resortu ochrony środowiska Narodowy Fundusz zaczął finansować badania w zakresie nowej dziedziny geologii – geochemii.

Dotacje dla polskich źródeł

Z subfunduszu geologicznego finansowane były m.in. wiercenia rozpoznawcze i dokumentujące geologiczne zasoby wód podziemnych w obszarach niektórych polskich uzdrowisk, np. w Dusznikach Zdroju (wody termalne), Połczynie Zdroju (wody lecznicze), Krynicy i Żegiestowie (ochrona wód leczniczych i bilans podziemnych zasobów CO₂), Busku Zdroju (granice występowania złoża wód siarczkowych), Rabki Zdroju (dokumentacja dyspozycyjnych zasobów wód leczniczych). Dokumentacja hydrogeologiczna zasobów dyspozycyjnych wód mineralnych na obszarze Karpat i Zapadliska Przedkarpackiego oraz studium możliwości rozpoznania nowych wystąpień wód mineralnych i termalnych na obszarze bloku przedsudeckiego – to także efekt finansowania dotacyjnego przez Narodowy Fundusz. Dotację otrzymał też Państwowy Instytut Geologiczny na opracowanie bazy danych o wodach leczniczych, potencjalnie leczniczych i termalnych. Ciekawą pracą były badania prowadzone przez krakowską Akademię Górniczo-Hutniczą nad wpływem likwidacji górnictwa naftowego na współwystępujące złoża wód leczniczych Iwonicza Zdroju, Lubartówki i Rymanowa Zdroju.

→ fot. Teresa Lusio

↑ fot. Janusz Jezierski

Obok innych prac subfundusz geologiczny finansował także wykonanie mapy litogenetycznej Polski oraz Zintegrowanego Systemu Kartografii Geologicznej IKAR. W kartografii finansowane były także atlasy geochemiczne i geologiczno-inżynierskie (m.in. dla Warszawy, Pobrzeża Gdańskiego, Częstochowy, Górnego Śląska). Także z subfunduszu geologicznego finansowane są badania i poszukiwania nowych złóż surowców mineralnych (np. węgla brunatnego w rejonie Adamowa). Z tego samego źródła finansowane są różne prace geologiczne związane z programem budowy dróg ekspresowych i autostrad (np. pakiety informacyjne dotyczące surowców dla potrzeb budowy autostrad wzdłuż trasy planowanego ich przebiegu oraz geostanowiska).

Sięganie w głąb ziemi

Subfundusz geologiczny jest także źródłem dofinansowania rozwoju polskiej geotermii (np. wiercenie otworów badawczych w celu rozpoznania i udokumentowania zasobów wód termalnych w PUC Geotermia Stargard S.A., a także prace geologiczne na rzecz Geotermii Uniejów Sp. z o.o.). Przeprowadzenie prac geologicznych dla rozpoznania i udokumentowania wód termalnych w Gostyninie wraz z określeniem warunków wtłaczania wód wykorzystanych do górotworu także dotowane było z subfunduszu NFOŚiGW, podobnie jak atlasy geotermalne formacji mezozoicznej i paleozoicznej przygotowane przez AGH w Krakowie. Finansowane było także wykonanie zdjęcia grawimetrycznego w rejonie Radomia i Lublina. Subfundusz geologiczny wykorzystywany jest także do finansowania niezbędnych badań i prac geologiczno-inżynierskich towarzyszących budowie wielkich zbiorników wodnych (np. Świnna Poręba).

Stosunkowo nowym zadaniem dotowanym przez Narodowy Fundusz jest badanie i dokumentowanie wglębnych struktur geologicznych pod kątem możliwości składowania różnego rodzaju materiałów w górotworze, np. zatłaczanie dwutlenku węgla lub lokowanie odpadów radioaktywnych. Jednym z najnowszych projektów geologicznych finansowanych przez Narodowy Fundusz jest trzyetapowy System Ochrony Przeciwośmiskowej realizowany przez Państwowy Instytut Geologiczny. Jest to obecnie jeden z najważniejszych projektów geologicznych realizowanych w Ministerstwie Środowiska. Zakończenie projektu przewidziane jest w 2016 roku. Środki z subfunduszu geologicznego przeznaczono także na budowę przez Instytut Geofizyki PAN ogólnopolskiego systemu monitoringu trzęsień ziemi. Wyniki pomiarów tzw. hazardu sejsmicznego mają charakter nie tylko naukowy, ale także czysto praktyczny: na wyniki badań monitoringu sejsmicznego czekają bowiem inwestorzy, którzy planują inwestycje szczególnie wrażliwe na wstrząsy, począwszy od elektrowni jądrowych, zapór wodnych i mostów, po mniejsze budynki użyteczności publicznej, ale także wielkie farmy wiatrowe.

Dotacje na edukację

Nie ma w Polsce drugiej takiej instytucji, która może poszczycić się równie imponującym poziomem dofinansowania udzielonego potężnej grupie podmiotów realizujących konkretne programy i przedsięwzięcia w edukacji ekologicznej. Ta nietatwa dziedzina działalności Narodowego Funduszu objęta jest od początku wyjątkowym znaczeniem. Bez konsekwentnie prowadzonej edukacji ekologicznej społeczeństwa wiele z przedsięwzięć inwestycyjnych w ochronie środowiska nie zyskałoby wystarczającego wsparcia społecznego. Nie byłoby wielu spektakularnych sukcesów w poprawie stanu środowiska.

Procentowy udział edukacji ekologicznej w całości finansowania ochrony środowiska od wielu lat oscyluje na poziomie około 1,5-1,6%, ale za to w ilości podpisanych i zrealizowanych umów edukacja jest na pierwszym miejscu. A początki były skromne, bo w 1990 roku zawarto jedynie sześć umów dotacyjnych w tej dziedzinie. Stopniowo ta lista się rozszerzała i w ostatnich latach corocznie podpisywano średnio od 150 do nawet ponad dwustu umów dotacji. W latach 1989-2008 w dziedzinie edukacji ekologicznej Narodowy Fundusz zawarł ponad 3,1 tys. umów przeznaczając na dotacje ponad 327,1 mln zł. Wartość zrealizowanych w ten sposób projektów przekracza 769,4 mln zł, a udział Narodowego Funduszu w ich finansowaniu kształtował się na poziomie 42,5%. Na wspieranie ogólnopolskich programów edukacyjnych i kampanii informacyjno-promocyjnych, wydawanie książek, broszur, gazet, czasopism, doposażenie w sprzęt i pomoce dydaktyczne centrów edukacji ekologicznej, wyższych uczelni, produkcję filmów i telewizyjnych programów edukacyjnych, organizację konferencji, szkoleń, olimpiad, targów, wystaw i innych imprez o charakterze edukacyjnym, wspieranie profilaktyki zdrowotnej dzieci z rejonów największego zagrożenia ekologicznego oraz działalności pozarządowych organizacji ekologicznych Narodowy Fundusz wydaje średniorocznie 20-25 mln złotych.

Aktywna edukacja

Z tej znaczącej kwoty, prawie jedna trzecia środków przeznaczona została na wspieranie aktywnej edukacji ekologicznej. Uczestnicy konkretnych programów prowadzą własne obserwacje środowiska, wykonują proste pomiary i analizy, sporządzają raporty i przekazują je władzom samorządowym. Aktywny udział w programach edukacyjnych ma uświadomić młodzieży i dorosłym, że każdy człowiek swoim zachowa-

↑ fot. Janusz Jezierski

niem wpływa na środowisko i jest odpowiedzialny za jego obecny i przyszły stan, a także jakość życia następnych pokoleń. Wśród setek inicjatyw wspieranych przez NFOŚiGW w ramach programu aktywnej edukacji ekologicznej, do najatrakcyjniejszych należą m.in.: „Rady na odpady”, „Czysta Wisła i rzeki Przymorza”, „Program Badania Jakości Wód – GREEN”, „Obserwator wybrzeża Europy”, „GLOBE”, „Krań” i „Paszport do przyszłości”, „Bocian”, „Szkoły dla ekorozwoju”, „www-agenda 21.pl”, „Program młodzieżowych ekospół”, czy też „Zielony Certyfikat”.

Od początku realizacji programu, czyli od 1999 r., Narodowy Fundusz współfinansuje program młodzieżowych kampanii działań ekologicznych (program ekospół), który realizowany jest przez Fundację GAP Polska stowarzyszoną z międzynarodową siecią Global Action Plan International. Do GAP International należy 14 krajów, które mają długą tradycję wdrażania programu zrównoważonego stylu życia w gospodarstwach domowych, szkołach i firmach. Dotychczas zawarto 8 umów na łączną kwotę 1,2 mln zł, aktualnie trwa 9 już edycja programu, również wspierana przez NFOŚiGW. W realizacji programu aktywnie uczestniczą Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli.

Również od początku, czyli od 1994 r., Narodowy Fundusz wspiera finansowo kampanię „Sprzątanie świata”, która poprzez najprostszą aktywność, jak np. organizowanie lokalnych akcji sprzątnięcia, porządkowania i rewitalizacji, wyszukiwanie, a następnie likwidację dzikich wysypisk, co roku angażuje ok. 2 milionów ludzi w całej Polsce. Wynikiem kampanii jest inicjowanie setek lokalnych programów ekologicznych. Od roku 2003 „Sprzątanie świata” jest ogólnopolską całoroczną kampanią edukacyjno-informacyjną. Od 1995 roku na wsparcie tego przedsięwzięcia Narodowy Fundusz przeznaczył 6,1 mln zł w ramach 15 umów dotacji.

Od 1997 roku, na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej, Centrum UNEP/GRID-Warszawa prowadzi ogólnopolską koordynację programu edukacyjnego GLOBE realizowanego w ramach współpracy ze stroną amerykańską. Podstawowym zadaniem Centrum UNEP/GRID-Warszawa jest pozyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie społeczności krajowej i międzynarodowej informacji o środowisku. Od 1999 roku program jest wspierany przez NFOŚiGW, dotychczas w ramach 5 umów dotacji na kwotę 0,6 mln zł. W światowym Programie GLOBE uczestniczą nauczyciele, uczniowie i naukowcy z ponad 110 krajów.

Od 2000 r. Narodowy Fundusz wspiera program Polski Ruch Czystszej Produkcji, który koncentruje się na transferze wiedzy i celów rządowej „Strategii zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju” oraz na przekazywaniu wiedzy z zakresu Najlepszych Dostępnych Technik oraz Systemów Zarządzania Środowiskiem. Program koordynowany jest przez Stowarzyszenie „Polski Ruch Czystszej Produkcji”, które z pomocą 12 oddziałów regionalnych zajmuje się

szkoleniem i projektowaniem w zakresie Czystszej Produkcji, wdrażaniem Systemów Zarządzania Środowiskiem, dostosowywaniem ich do wymogów normy ISO serii 14000 i rozporządzenia UE EMAS. Dużą rolę w promowaniu czystszej produkcji w Polsce pełni także Krajowe Centrum Wdrożeń Czystszej Produkcji prowadzone przez Główny Instytut Górnictwa w Katowicach.

Edukacja w parkach narodowych

W dwudziestoletniej historii Narodowego Funduszu znaczące miejsce na liście dotacji inwestycyjnych zajmuje budowa, utrzymanie działalności i wzbogacanie wyposażenia oraz oferty programowej w około 60 ośrodkach edukacji ekologicznej, w tym ośrodkach funkcjonujących w parkach narodowych i krajo-brazowych, Leśnych Kompleksach Promocyjnych, ośrodkach szczególnie ważnych w skali kraju oraz regionalnych centrach edukacji ekologicznej i terenowych ośrodkach edukacji ekologicznej, tzw. „zielonych szkołach”. Część tych placówek była wspierana kilkakrotnie. Wysokość środków NFOŚiGW przeznaczonych na ten cel tylko dla parków narodowych w dwudziestolecie 1989-2008 to około 56 mln zł. Różnorodność realizowanych projektów jest ogromna, poczynając od budowy i wyposażenia obiektów służących działaniom edukacyjnym (np. w parkach narodowych: Biebrzańskim, Kampinoskim, Karkonoskim, Magurskim, Roztoczańskim i Świętokrzyskim), poprzez remont i adaptację oraz doposażenie istniejących obiektów (np. w parkach narodowych: Babiogórskim, Białowieskim, Bieszczadzkiem, Ojcowskim, Poleskim, Roztoczańskim, Słowińskim, Wigierskim), po remont i budowę nowych obiektów terenowej infrastruktury edukacyjnej. Jest na tej liście około 140 ścieżek edukacyjnych (łączna długość około 900 km) i kilkaset obiektów terenowej infrastruktury edukacyjnej. Narodowy Fundusz finansował wyposażenie parków w sprzęt służący prowadzeniu działań edukacyjnych. Lista umów zawartych z parkami narodowymi obejmuje także dofinansowywanie realizacji ponadregionalnych programów upowszechniających wiedzę ekologiczną, konferencji, seminariów i konkursów, produkcji pomocy dydaktycznych oraz różnego rodzaju wydawnictw obejmujących scenariusze zajęć edukacyjnych, biuletyny, broszury, foldery, ulotki, plakaty, mapy, wydawnictwa multimedialne i materiały publikowane na stronach internetowych poszczególnych parków.

Dotacje NFOŚiGW kierowane były także na wsparcie ogrodów botanicznych i dendrologicznych. Najlepszymi przykładami są tu projekty realizowane w latach 2006-2007 przez Arboretum i Zakład Fizjografii w Bolestraszczykach, a także Botaniczne Centrum Badawczo-Wdrożeniowe w Przelewiecach.

Ośrodki edukacyjne i „zielone szkoły” w terenie

Na uwagę zasługuje dofinansowanie przez NFOŚiGW bazy do prowadzenia edukacji ekologicznej w postaci tzw. zielonych szkół. Najaktywniejszymi ośrodkami prowadzącymi terenowe działania z zakresu edukacji ekologicznej są trzy ośrodki harcerskie, wybrane w 1997 r. do sieci baz terenowej edukacji ekologicznej objętych merytorycznym patronatem Ministerstwa Środowiska i Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz mogących uzyskać pomoc finansową ze strony Narodowego Funduszu. Jest na tej liście Harcerskie Centrum Edukacji Ekologicznej w Funce nad Jeziorem Charzykowskim na granicy parku narodowego Borów Tucholskich, powołane decyzją naczelnika ZHP w 1996 roku przy Harcerskim Ośrodku Wodnym w Funce. Dofinansowanie z puli Narodowego Funduszu przeznaczonej na cele edukacyjne otrzymała także Terenowa Baza Edukacji Ekologicznej przy Ośrodku Szkoleniowo-Wypoczynkowym „Nadwarciański Gród” w Załęczu Wielkim. Fundusz wspierał także funkcjonowanie i prowadzenie zajęć w Terenowej Bazie Edukacji Ekologicznej „PERKOZ”, która od 1993 r. działa przy Ośrodku Szkoleniowo-Wypoczynkowym ZHP PERKOZ. Większość z tych ośrodków i centrów edukacji ekologicznej miała oczywiście różne źródła finansowania, jednak udział Narodowego Funduszu był zwykle decydujący o powodzeniu całego przedsięwzięcia.

Do powyższej listy udanych projektów można też zaliczyć ośrodek szczególnie ważny w skali kraju, jakim jest Fokarium na Półwyspie Helskim, prowadzone w Stacji Morskiej Uniwersytetu Gdańskiego w Helu,

↑ fot. Katarzyna Ślomska

które także dzięki dotacjom NFOŚiGW urosło do rangi najbardziej atrakcyjnej w regionie placówki edukacyjnej i dydaktycznej.

Akcje i imprezy ogólnopolskie

Każda forma profesjonalnego propagowania problematyki ekologicznej przynosi wymierne korzyści środowisku i społeczeństwu, dlatego Narodowy Fundusz udziela wielomilionowych dotacji na organizowanie ogólnopolskich imprez popularyzujących zagadnienia w dziedzinie oszczędzania energii i surowców, gospodarki odpadowej, ochrony cennych przyrodniczo miejsc i zagrożonych gatunków fauny i flory oraz upowszechniania zachowań proekologicznych na co dzień. Narodowy Fundusz przez kilkanaście lat dotował tak wielkie imprezy ekologiczne jak obchodzony co roku w kwietniu Światowy Dzień Ziemi (festyny na Polu Mokotowskim w Warszawie gromadziły po kilkadziesiąt tysięcy ludzi!), czy też odbywający się pod egidą ONZ Światowy Dzień Ochrony Środowiska. Fundusz wspomagał także finansowo dużą imprezę o charakterze edukacyjnym Eko-Media-Forum, która co roku towarzyszy Międzynarodowemu Targom Ekologicznym POLEKO odbywającym się zawsze jesienią w Poznaniu. Dofinansowanie ze strony NF umożliwia prezentację na targach dorobku edukacyjnego i dydaktycznego wielu organizacji i instytucji. Na corocznym Eko-Media-Forum rodzą się także nowe inicjatywy i atrakcyjne projekty, które z czasem – jako wnioski – trafiają do Funduszu.

W ciągu 20 lat działalności Narodowego Funduszu ponad 27 mln zł przeznaczono na dofinansowanie przeszło 400 konkursów oraz przedsięwzięć upowszechniających wiedzę ekologiczną. Od 2001 roku dofinansowaniem NFOŚiGW objęty jest ogólnopolski Konkurs Ekologiczny „Przyjaźni Środowisku” pod patronatem Prezydenta RP, organizowany cyklicznie od dziesięciu lat. Konkurs nagradza najlepsze samorządy, przedsiębiorstwa, szkoły i media za działania dla poprawy stanu środowiska. Również kolejne edycje konkursu „Przeglądu Komunalnego” o Puchar Recyklingu od 2000 roku finansowane są przez NF. To pierwsza i największa w skali kraju akcja, promująca zbiórkę surowców wtórnych i kompleksowo oceniająca jakość wprowadzanych programów segregacji odpadów. Narodowy Fundusz jest także instytucją współfinansującą od 2000 roku konkurs Ministra Środowiska, w ramach którego co roku, w kilku kategoriach, wybierany jest „Lider Polskiej Ekologii”. Celem konkursu jest promowanie i nagradzanie jednostek, które zasadę zrównoważonego rozwoju przyjęły za podstawę swej działalności. Najlepszym przyznawany jest tytuł „Lidera Polskiej Ekologii”. Niemal do tradycji weszło także dofinansowanie corocznych edycji Olimpiady Wiedzy Ekologicznej organizowanej przez Ligę Ochrony Przyrody. Dotacje Narodowego Funduszu wsparły także wszystkie dotychczasowe edycje ogólnopolskiego konkursu Towarzystwa Przyjaciół Dzieci „Dbam o piękno mego Domu – Ziemi” umożliwiając organizację finałów i zakup nagród dla laureatów konkursu. Fundusz wspierał też 9 edycji ogólnopolskiego konkursu „Z ekologią na co dzień”, organizowanego przez dwutygodnik „Agro Serwis” głównie dla uczniów szkół rolniczych i pokrewnych oraz szkół podstawowych i gimnazjów ze wsi i małych miasteczek.

Biblioteka wydawnictw ekologicznych

Książki, poradniki i atlasy adresowane do dzieci, młodzieży i dorosłych, wydawane przez różne oficyny, przy finansowym wsparciu Narodowego Funduszu, znacznie ułatwiają upowszechnianie problematyki ekologicznej. W ciągu dwóch dekad Narodowy Fundusz dofinansował olbrzymią grupę pozycji książkowych, wydawnictw multimedialnych, a także folderów, plakatów i broszur na łączną kwotę ok. 20 mln zł. Wśród szczególnie cennych i atrakcyjnych źródeł informacji dla uczniów i nauczycieli są takie pozycje jak: „Różnorodność biologiczna w Polsce” i „Elektroniczny Atlas Środowiska Polski”, wyposażony w 200 map ukazujących stan środowiska, zagrożenia i działania na rzecz jego poprawy. Obydwie pozycje zawierają bogaty materiał ilustracyjny udostępniony w technice multimedialnej. W grupie publikacji dla dzieci i młodzieży na uwagę zasługują także następujące pozycje: „Ten dziwny tajemniczy świat” (zbiór scenariuszy zajęć przedszkolnych wraz z kompendium wiedzy dla nauczyciela) „Edukacja ekologiczna w przedszkolu”, „Edukacja ekologiczna w szkole podstawowej”, seria „Atlasy i klucze”, „Scenariusze do zajęć lekcyjnych dla nauczycieli szkół gimnazjalnych”, „Rozumiemy zwierzęta” – przewodnik dla nauczycieli szkół podstawowych i gimnazjalnych do edukacji humanitarnej i ekologicznej, „Którędy po Ziemi” (zbiór scenariuszy dla szkół podstawowych wraz z kompendium wiedzy dla nauczycieli). Wśród dofinansowywanych pozycji były również książki o charakterze popularnym, propagujące ekologię m.in. takie tytuły jak: „Dzielenie się światem”, „Ekologia wybór przyszłości”. Do węższego kręgu odbiorców adresowane były wydawnictwa o bardziej specjalistycznym charakterze m.in.: „Zasady ekopolityki w rozwoju obszarów wiejskich”, „Ekonomia środowiska i zasobów naturalnych”, „Ochrona środowiska” i „Ekologia ogólna”, „Zarządzanie środowiskiem”, „Czerwona Księga Zwierząt”, „Czerwona Księga Roślin”, „Gospodarowanie w lasach drobnej własności” – poradnik dla prywatnych właścicieli lasów, „Vademecum młodego ekologa” – książka przeznaczona dla młodzieży oraz dla nauczycieli, którzy mogą wykorzystywać ją na lekcjach, „Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce”, „Obszary chronione w Polsce”. Lista znakomitych tytułów zajęłaby tu znacznie więcej miejsca.

Na wyróżnienie zasługują m.in.: wydana w 1999 roku pozycja promująca polską przyrodę „Ile Cię trzeba cenić”, wykorzystująca fragmenty „Pana Tadeusza” dotyczące opisów przyrody. Całość wzbogaciły piękne fotografie przyrodnicze. W 1996 roku Liga Ochrony Przyrody opublikowała wydawnictwo o charakterze encyklopedycznym „Ochrona przyrody i środowiska w Polsce”, pomocne w nauce o ochronie przyrody w szkołach. Rok później NF dofinansował album „Ten dziwny tajemniczy świat. Edukacja ekologiczna w przedszkolu” (Centrum Informacji o Środowisku). Książka dużą uwagę zwróciła na metody aktywnego kształcenia jako szczególnie polecane w edukacji ekologicznej.

Pomocne w dydaktyce

Odrębne miejsce na liście finansowanych przez Narodowy Fundusz projektów zajmuje dotowanie produkcji pomocy dydaktycznych w postaci pakietów edukacyjnych i gier dla dzieci i młodzieży. Na ten cel NFOŚiGW wydatkował w dwudziestolecie ok. 12,5 mln zł. Wśród dofinansowanych pozycji był m.in.: zestaw dydaktyczny do badania jakości wód dla szkół ponadpodstawowych łącznie z dokładną metodyką wykonywania pomiarów opisaną w „Poradniku do badania jakości wód” dołączonym do każdego zestawu. Z kolei „Zielony Pakiet” pomyślany jako kompendium wiedzy z zakresu ochrony środowiska przeznaczony był dla gimnazjów. Wprowadzaniu pakietu towarzyszyła seria szkoleń dla animatorów działań ekologicznych i nauczycieli. Było to pierwsze tego typu przedsięwzięcie realizowane przez Polskie Biuro Regionalnego Centrum Ekologicznego na Europę Środkową i Wschodnią. Stanowiło przykład „dobrych praktyk” i było powielane w innych krajach regionu Europy Środkowej i Wschodniej. Dzięki dofinansowaniu udzielonemu przez Narodowy Fundusz bezpłatną dystrybucją na terenie całego kraju objęty był pakiet edukacyjny skierowany do nauczycieli i dzieci „Czym skorupka za miodu nasiąknie... czyli jak pokochać przyrodę, żeby ona pokochała nas”. Do dzieci w wieku 5-9 lat oraz ich rodzin adresowane było „Magiczne pudełko” – innowacyjna gra towarzyska podzielona na 5 tematów dotyczących zdrowia, życia rodzinnego, środowiska i konsumpcji. Interesujący pakiet edukacyjny proponuje różne sposoby dotarcia do dziecka: poprzez grę, zabawy w grupie i gry symulacyjne.

↑ fot. Beata Wójcik-Napiórkowska

Filmoteka przyrody polskiej

Unikalnym dziełem, które ma wielkie walory edukacyjne i popularyzatorskie, jest pełna seria filmów dokumentalnych o wszystkich 23 parkach narodowych w Polsce, której realizacja została sfinansowana dotacją w łącznej wysokości ok. 4,7 mln zł. Oprócz interesujących zdjęć przyrodniczych Filmoteka Parków Narodowych wzbogacona została o animacje komputerowe, które w atrakcyjny, nowoczesny i przystępny sposób wyjaśniają zjawiska i procesy występujące w przyrodzie. Poszczególne filmy zrealizowane przez różnych producentów, po wyemitowaniu w różnych kanałach telewizji, zostały nagrane na kasyety VHS i płyty DVD i stanowią dziś znakomitą pomoc chociażby dla nauczycieli i młodzieży w szkołach, ośrodkach edukacji ekologicznej, na terenie całej Polski. Oprócz „parkowej” filmoteki Narodowy Fundusz przyczynił się także do powstania znakomych dzieł filmowych o ginących i zagrożonych gatunkach roślin i zwierząt, takich jak: orzeł bielik, wilk, guszc, wąż eskulapa, żółw błotny, sowy, nietoperze, grzyby chronione i inne.

Ekologia w radiu i telewizji

Wśród zrealizowanych programów telewizyjnych, które uzyskały dofinansowanie z Narodowego Funduszu, należy wymienić: „Świat wokół nas” (52 odcinki po 20 minut), cykl pt. „Bliżej Europy” (20 odcinków po 20 minut), a także cykl pt. „Zielona Polska” – 20 odcinków omawiających wszystkie aspekty ochrony środowiska na terenach wiejskich. Cenną pomocą dydaktyczną są cykle filmów pt. „Eko-generacja” i „Cztery żywioły” – omawiające zagadnienia związane z odnawialnymi źródłami energii, „Planeta śmieci” – dotycząca problemów racjonalnej gospodarki odpadami oraz 6-odcinkowy dokument „Świat Bałtyku”. Bardzo wysoko oceniony został zarówno przez ekspertów z dziedziny gospodarki wodnej, jak również przez filmowców, trzyczęściowy film „Czas powodzi”, przedstawiający powódzie w ujęciu historycznym, przyczyny ich powstawania, sposoby ochrony oraz prognozy zagrożeń powodziowych. Wiele programów i filmów zrealizowanych przy pomocy finansowej NFOŚiGW uzyskało nagrody oraz wyróżnienia na festiwalach filmowych krajowych i zagranicznych. Na szczególne wyróżnienie, zdaniem ekspertów zajmujących się edukacją ekologiczną, zasługuje cotygodniowy magazyn telewizyjny „Świat wokół nas”, czy też ciekawie zrealizowany cykliczny program edukacyjny „Spacer z dziadkiem”, w którym poznawanie walorów polskich parków narodowych i krajobrazowych, oparte zostało na oryginalnym pomysłem dialogu dziadka z wnuczką.

Programy radiowe o tematyce ekologicznej dofinansowane przez Narodowy Fundusz zrealizowane są w formie cyklicznych audycji oraz spotów. Były to popularne i lubiane audycje, a wśród nich m.in.: codzienny „Eko-serwis” I Programu Polskiego Radia, „Zielona alternatywa”, „Forum zielonej energii”, „Eko-szansa”, „Darowane kalorie”, „Świat dobrych odpadów”, „Sygnały dnia”, „Z pierwszej ręki”, „Zielona energia”, „Parki krajobrazowe”, „Energia odnawialna”, „Eko-Parlament”.

Ponad sto tytułów prasowych

Od wielu lat Narodowy Fundusz wspiera także promocję zagadnień związanych z ochroną środowiska oraz edukację prowadzoną na łamach czasopism i wkładek ekologicznych w mediach ogólnopolskich i regionalnych. Na realizację projektów, mieszczących się w tym zadaniu, NFOŚiGW przeznaczył ponad 15 mln zł. W ramach tego programu przez wiele lat dotowane były zarówno czasopisma poruszające sprawy związane z ekologią w sposób popularny (np. „AURA”, „Przyroda Polska”, „Echa Leśne”, „Ekoświat”, „Eko i My”), jak i czasopisma typowo branżowe, w całości poświęcone wybranym zagadnieniom ochrony środowiska („Gospodarka Wodna”, „Środowisko”, „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”, „Przegląd Komunalny”, „EkoFinanse”, „Prawo i Środowisko”, „Problemy Ocen Środowiskowych”, „Recykling i Czysta Energia”, „Inżynieria i Ochrona Środowiska”, „Ochrona Powietrza i Problemy Odpadów”, „Biznes i Ekologia”, „Ekonomia i Środowisko”). Na dofinansowanie NFOŚiGW mogły liczyć również wybierane w wyniku rywalizacji konkursowej cykle artykułów prasowych, reportaży oraz felietony. Narodowy Fundusz dofinansował wydawanie ponad stu tytułów czasopism i gazet o charakterze ekologicznym oraz ekologicznych dodatków do dzienników, tygodników i miesięczników. Większość z nich była dofinansowywana przez wiele lat.

Narodowy Fundusz nie mógł oczywiście pozostawić bez odpowiedzi oczekiwania wielu środowisk na wsparcie finansowe dla nowoczesnych form przekazu, przede wszystkim takich jak wortale i portale internetowe. Od kilku lat przy dofinansowaniu różnych kampanii edukacyjnych i inicjatyw proekologicznych Narodowy Fundusz bierze pod uwagę także dostępność tych projektów za pośrednictwem Internetu.

Ze Śląska i Zagłębia Miedziowego po zdrowie

W programie wspierania edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju, Narodowy Fundusz od wielu lat wspiera profilaktykę zdrowotną dzieci i młodzieży z obszarów, na których występują przekroczenia standardów jakości środowiska. Dotowanie tego typu działalności oraz finansowanie badań monitoringu stanu zdrowia dzieci i młodzieży na wybranych, najbardziej zanieczyszczonych terenach Polski, finansowane jest przez NFOŚiGW od połowy lat dziewięćdziesiątych. W latach 1995-1997 Fundusz wspierał profilaktykę zdrowotną dzieci z terenów narażonych na środowiskowe zagrożenia zdrowotne wywołane przez ołów w rejonie Miasteczka Śląskiego i Tarnowskich Gór. Od 1998 roku na liście dotowanych znalazły się także fundacje i stowarzyszenia z Górnego Śląska i Zagłębia Miedziowego. W sumie, od 1995 roku Narodowy Fundusz przeznaczył na ten cel prawie 7 mln zł. Wyjazdy profilaktyczne oraz badania monitoringu stanu zdrowia dzieci finansowane są zwykle z kilku źródeł: największe dotacje udzielają Narodowy i wojewódzkie fundusze ochrony środowiska, ale także zarządy miast, urzędy gmin, starostwa powiatowe, miejskie ośrodki pomocy społecznej oraz kuratoria oświaty.

Dotacje dla pozarządowych organizacji ekologicznych

Wychodząc naprzeciw potrzebom zgłaszanym przez organizacje społeczne zajmujące się ochroną środowiska, w tym także edukacją, Narodowy Fundusz uruchomił w 2004 roku program specjalnie nastawiony na wspieranie działalności pozarządowych organizacji ekologicznych (POE). Założenia i sposób funkcjonowania programu opracowywane były przy aktywnym udziale przedstawicieli POE wytypowanych przez te organizacje. Celem wspólnych działań było wypracowanie rozwiązań pozwalających na jak najefektywniejsze wykorzystanie środków NF i uczynienie procesu wyboru organizacji, które będą wspierane w ramach tego programu jak najbardziej przejrzystym. Dotychczas w wyniku funkcjonowania programu zawarto 99 umów z pozarządowymi organizacjami ekologicznymi na łączną kwotę około 4 mln zł. Wsparcie otrzymało około 50 organizacji. Dotacja Narodowego Funduszu przeznaczana jest na dofinansowanie bieżącej działalności organizacji w zakresie m.in. monitoringu środowiskowego, działalności interwencyjnej, informacyjnej, edukacyjnej. Wśród działań objętych dofinansowaniem znalazły się takie zadania jak: dofinansowywanie „zielonych miejsc pracy”, prowadzenie „zielonego

↑ fot. Michał Grochowski

telefonu” oraz punktów konsultacyjnych, prowadzenie interwencji terenowych, poprawa skuteczności działań z zakresu public relations, tworzenie i aktualizacja stron internetowych, udział w szkoleniach członków POE i tym samym podnoszenie ich kwalifikacji, prowadzenie bibliotek ekologicznych, pozyskiwanie pieniędzy z innych źródeł (np. funduszy). W ramach programu pokrywane są także częściowe koszty bieżącego utrzymania biura organizacji. Od stycznia 2009 r. obowiązuje nowy „Program dla wspierania pozarządowych organizacji ekologicznych” z perspektywą finansowania do 2011 roku.

W latach 1989–2008 Narodowy Fundusz dofinansował między innymi:

- działalność ponad 60 ośrodków edukacji ekologicznej, tj. ośrodków funkcjonujących w parkach narodowych, parkach krajobrazowych, na terenach leśnych kompleksów promocyjnych, ośrodków szczególnie ważnych w skali kraju oraz regionalnych centrów edukacji ekologicznej i terenowych ośrodków edukacji ekologicznej tzw. „zielonych szkół” (część tych ośrodków była wspierana kilkakrotnie),
- realizację ponad 100 ogólnopolskich programów aktywnej edukacji ekologicznej, w tym kilkunastu wieloletnich,
- realizację około 60 kampanii edukacyjnych,
- realizację programów dydaktycznych z zakresu ochrony środowiska w ponad 60 wyższych uczelniach i w kilkudziesięciu szkołach średnich,
- realizację i wielokrotną emisję na antenie ogólnopolskiej ponad 70 filmów przyrodniczych, około 40 cyklicznych programów telewizyjnych oraz ponad 30 cyklicznych programów radiowych,
- produkcję około 200 pomocy dydaktycznych w tym: pakietów edukacyjnych, gier planszowych, quizów, filmów edukacyjnych na kasetach video i programów edukacyjnych na nośnikach CD,
- wydawanie ponad 100 tytułów czasopism i gazet poruszających problematykę dotyczącą ekologii, (większość tytułów wspierana była finansowo przez okres dłuższy niż jeden rok),
- wydanie około 900 publikacji książkowych,
- wydanie około tysiąca folderów, map, biuletynów, plakatów, kalendarzy itp. w łącznym nakładzie ponad 3 mln egz.,
- organizację ponad 700 konferencji, seminariów, kongresów itp.,
- przeprowadzenie ponad 200 konkursów oraz około 1000 imprez upowszechniających wiedzę ekologiczną.

Przyroda i krajobraz pod ochroną

W sposób szczególny Narodowy Fundusz troszczy się o ochronę przyrody i przetrwanie najbardziej zagrożonych wyginięciem gatunków zwierząt i roślin a także o kształtowanie świadomości ekologicznej społeczeństwa. Ochrona przyrody i krajobrazu oraz wsparcie udzielane leśnictwu należą do podstawowych zadań priorytetowych Narodowego Funduszu. Zmiany w środowisku przyrodniczym, następujące w wyniku rozwoju cywilizacyjnego, pociągnęły za sobą znaczne ograniczenie liczebności i obszaru występowania wielu gatunków. Za najistotniejsze zagrożenia dla zachowania różnorodności gatunkowej oraz zróżnicowania genetycznego przyrody należy uznać utratę siedlisk (osuszanie torfowisk i bagien, fragmentację krajobrazu w wyniku rozwoju osadnictwa i dróg, zmianę sposobu użytkowania gruntów itp.), zanieczyszczenie środowiska, zaniechanie hodowli i uprawy rodzimych odmian i ras, a w wypadku zwierząt także ograniczenie bazy pokarmowej. Dlatego niezbędne było opracowanie i wdrożenie zasad aktywnej ochrony gatunków i zróżnicowania zasobów genetycznych przyrody in situ (w naturalnym miejscu występowania) i ex situ (poza miejscem naturalnego występowania). Działania takie wynikają w szczególności z Konwencji o różnorodności biologicznej, a w odniesieniu do gatunków i ich siedlisk o znaczeniu dla ochrony przyrody w skali kontynentu europejskiego – Dyrektywy Siedliskowej i Dyrektywy Ptasiej.

↑ fot. Michał Grochowski

→ fot. Teresa Lusio

Co prawda ochrona przyrody i krajobrazu wraz z leśnictwem stanowią w ostatnich latach średnio tylko 3% wszystkich wydatków NFOŚiGW na rzecz ochrony środowiska i gospodarki wodnej, to jednak efekt wsparcia dla tych dziedzin jest imponujący. W latach 1989-2008 w ramach dziedziny „ochrona przyrody i krajobrazu”, zawarto 1102 umowy na kwotę dofinansowania wynoszącą prawie 315 mln zł.

Lista referencyjna – bilans 20-lecia

Finansując zadania inwestycyjne i nieinwestycyjne (głównie w formie dotacji) w dziedzinie ochrony przyrody i krajobrazu NFOŚiGW wspierał realizację krajowych programów zachowania gatunków, między innymi:

- Restytucja i hodowla restytucyjna żubra – prowadzona w 7 ośrodkach zamkniętej hodowli żubrów oraz w stadach wolnościowych. NFOŚiGW wspierał finansowo działania wszystkich jednostek uczestniczących w hodowli restytucyjnej żubra,
- Program aktywnej ochrony głuszca i cietrzewia – utworzono hodowlę wolerową w Nadleśnictwie Wisła i w Poleskim Parku Narodowym oraz prowadzono ochronę siedlisk tych ptaków,
- Program aktywnej ochrony nietoperzy w Polsce – dofinansowano działania ochronne m.in. w rezerwacie „Nietoperek” oraz w innych skupiskach nietoperzy na obszarze Wielkopolski,
- Program ochrony żółwia błotnego – utworzono m.in. ośrodek hodowli w Poleskim Parku Narodowym,
- Program restytucji niepyłaka apollo w Pienińskim Parku Narodowym – uzyskano populację o zadawalającej liczebności,
- Program restytucji ryb wędrownych – prowadzony jest na wybranych obszarach Polski i ma na celu odbudowę populacji m.in. certy, troci wędrownej i jeziorowej. NFOŚiGW uczestniczył w odtwarzaniu składu gatunkowego ichtiofauny w biocenozach rzecznych i jeziorowych poprzez zarybianie wybranymi gatunkami ryb, a także w zwiększaniu możliwości hodowli materiału zarybieniowego w pięciu ośrodkach zarybieniowych PZW.

Poza realizacją wymienionych programów Narodowy Fundusz wspierał działania na rzecz ochrony wielu gatunków roślin i zwierząt, np.:

- pustulki (zwiększenie miejsc lęgowych), pluszcza, sokoła wędrownego, ohara, bociana czarnego, puchacza,
- orła przedniego, orlika krzykliwego, orlika grubodziobego – poprzez wybudowanie platform gniazdowych i kształtowanie biotopu,
- dofinansowano także hodowlę zachowawczą konika polskiego i konia huculskiego.

W ramach ochrony puli genowej gatunków roślin Narodowy Fundusz wspierał m.in.:

- ochronę zasobów genowych w warunkach „ex situ” (Ogród Botaniczny PAN i Ogród Botaniczny UW) poprzez zakup specjalistycznej aparatury do przechowywania w ciekłym azocie nasion gatunków roślin chronionych i zagrożonych oraz wybudowanie oczyszczalni ścieków z systemem retencji i nawadniania kolekcji roślinnych,
- Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin – bank nasion roślin uprawnych i ich przodków.

Jako element ochrony krajobrazu prowadzona jest również ochrona zabytkowych założeń pałacowo – parkowych poprzez udzielanie pomocy finansowej na przywracanie walorów przyrodniczych najcenniejszym w kraju obiektom sztuki ogrodowej i parkowej. Pomoc finansowa została skierowana m. in. do zabytkowych parków:

- Muzeum-Zamku w Łańcucie, Muzeum Łazienki Królewskie, Muzeum Zamoyskich w Kozłowie, Muzeum Pałac w Wilanowie,
- parku pałacowego w Puławach, parku dworskiego w Żelazowej Woli,
- parków pałacowych w Antoninie, Kórniku, Rogalinie,
- parku zdrojowego w Kudowie-Zdroju, Szczawnie Zdroju.

Dofinansowanie parków narodowych

Dofinansowywanie przedsięwzięć w parkach narodowych, głównie w dziedzinie ochrony przyrody i edukacji ekologicznej, od początku istnienia Narodowego Funduszu było jednym z priorytetów uwzględnianych na corocznych listach przedsięwzięć priorytetowych. W latach 1989-2008 Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej przekazał na rzecz 23 istniejących w Polsce parków narodowych ponad 223 mln zł, finansując w ten sposób przedsięwzięcia o kosztach ogólnych przekraczających 361 mln zł. Procentowy udział Narodowego Funduszu w tych przedsięwzięciach wynosi bez mała 62%. W latach 1989-2008 podpisano 837 umów o dofinansowanie zadań prowadzonych w parkach narodowych. Narodowy Fundusz finansuje w parkach narodowych nie tylko zadania inwestycyjne (np. ośrodki edukacyjne i muzea przyrodnicze, oczyszczalnie ścieków, infrastrukturę techniczną), ale także przedsięwzięcia nieinwestycyjne, dotyczące np. ochrony cennych ekosystemów, zarówno lądowych, jak i wodnych ochrony rzadkich i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt, jak również opracowania planów ochrony. Szacuje się, że finansowy udział Narodowego Funduszu w utrzymaniu i prowadzeniu bieżącej działalności naukowej, dydaktycznej i edukacyjnej 23 polskich parków narodowych wynosi ok. 25-30% rocznie.

W zakresie wspierania działań na rzecz ochrony siedlisk realizowanych przez parki narodowe (w latach 1989-2008):

- dofinansowywano prowadzenie czynnej ochrony ekosystemów wodnych oraz lądowych w parkach narodowych (zabiegi w ekosystemach lądowych wykonano na powierzchni ok. 38,5 tys. ha – zalesienia, odnowienia, pielęgnację upraw i młodników, wykaszanie i odkrzaczanie, zabezpieczanie upraw przed zgrzyzaniem),
- wykonano projekty planów ochrony dla 21 parków narodowych oraz dla 7 parków krajobrazowych,
- wykupiono ok. 900 ha gruntów w celu poddania ich renaturyzacji.

Oprócz dotychczasowych kierunków wspomagania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu do zadań Narodowego Funduszu doszła w ostatnim czasie obsługa Instrumentu LIFE+, w którym jeden z komponentów także dotyczy przyrody i różnorodności biologicznej oraz program współfinansowania przedsięwzięć ochrony przyrody uzyskujących wsparcie unijne w ramach V osi priorytetowej Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Oba mechanizmy omówiono szerzej w rozdziale poświęconym absorpcji środków zagranicznych.

Ochrona i ekorozwój w lasach

Leśnictwo od pierwszych lat istnienia Narodowego Funduszu stanowi ważny kierunek finansowania przedsięwzięć proekologicznych. Pierwszego dofinansowania Narodowy Fundusz udzielił Lasom Państwowym w 1992 roku. Od tego czasu zawartych zostało 313 umów na łączną kwotę dofinansowania wynoszącą prawie 332 mln zł. Zadania z zakresu leśnictwa przez kilkanaście lat realizowane były w ramach programu „Zwiększenie lesistości kraju oraz ochrona zasobów leśnych”, a od 2009 r. objęte są programem priorytetowym dla przedsięwzięć służących ochronie i zrównoważonemu rozwojowi lasów. W ramach programu dofinansowywane były przedsięwzięcia zgodne z zasadami trwale zrównoważonego rozwoju, sformułowanymi w Ustawie o lasach, Polityce Leśnej Państwa, a także innych programów operacyjnych wypracowanych w oparciu o ustalenia wynikające z Agendy 21 i Zasad Leśnych uchwalonych w 1992 roku przez Komisję Trwałego Rozwoju ONZ w Rio de Janeiro, Deklaracji Ministrów Leśnictwa w sprawie Ochrony Lasów Europejskich, a także rezolucji Rady Europy z 15 grudnia 1998 roku w sprawie „Strategii leśnej dla Unii Europejskiej”.

Cel: więcej lasów w Polsce

Jednym z ważniejszych zadań Narodowego Funduszu jest współudział w realizacji Krajowego Programu Zwiększenia Lesistości Kraju, przyjętego przez rząd w 1995 roku i zakładającego osiągnięcie do roku 2020 lesistości kraju na poziomie 30%. W ramach programu przewidziano zalesienie 700 tys. ha gruntów. Włączając się w realizację programu Narodowy Fundusz w latach 1997-2008 udzielił Lasom Państwowym wsparcia finansowego w wysokości ponad 43,5 mln zł na zalesienie 8350 ha gruntów rolnych oraz na przygotowanie gleby do zalesień na powierzchni przekraczającej 61 tys. hektarów.

Prowadzona na szeroką skalę przebudowa drzewostanów pozostających pod wpływem emisji przemysłowych, odnowienia pożarzysk i innych terenów pokłeskowych, a także rekultywacja terenów zdegradowanych wymaga modernizacji bazy szkółkarskiej. Dzięki dotacjom Narodowego Funduszu (na modernizację bazy szkółkarskiej NF przeznaczył ponad 31,6 mln zł) wybudowano oraz wyposażono wszystkie istniejące w naszym kraju, najnowocześniejsze w Europie, w pełni zautomatyzowane, szkółki kontenerowe produkujące sadzonki z zakrytym systemem korzeniowym działające w nadleśnictwach: Śnieżka, Rudy Raciborskie, Jabłonna i Oleszyce. Dodatkowo, dzięki dofinansowaniu ze środków NFOŚiGW, wdrożona została

w szkółkach kontenerowych oraz w kilkudziesięciu innych szkółkach tradycyjnych, polska metoda kontrolowanej mikoryzacji sadzonek drzew leśnych. Jest to metoda innowacyjna, pozwalająca na wprowadzenie do substratu strzępeków grzybów mikoryzowych, niezbędnych do właściwego rozwoju młodych drzewek. Takie sadzonki, posiadające dużą odporność na stres środowiskowy, trafiają w miejsca szczególnie niekorzystne, gdzie nie radzą sobie drzewka produkowane w sposób tradycyjny (np. grunty porolne, grunty zdegradowane itp.).

→ fot. Jerzy Chaber

Nasiennictwo i banki genów

Jednym z najważniejszych elementów decydujących o jakości przyszłych drzewostanów jest posiadanie materiału siewnego o najwyższych parametrach genetycznych pochodzącego z drzew doborowych. W celu zachowania najcenniejszych zasobów genowych został opracowany „Program zachowania leśnych zasobów genowych i hodowli selekcyjnych drzew leśnych w Polsce na lata 1991-2010”, w ramach którego tworzona jest baza nasienna i genowa Lasów Państwowych. NFOŚiGW dofinansował kwotą prawie 7,5 mln zł zakładanie plantacji nasiennych, zakup specjalistycznych maszyn i urządzeń, tworzenie przechowalni nasion drzew leśnych, zwanych także bankami genów oraz towarzyszących im wyluszcarni. Z pomocą finansową Narodowego Funduszu wybudowano Leśny Bank Genów w Kostrzycy, wybudowano i wyposażono magazyn wilgotny szyszek w Nadleśnictwie Czarna Białostocka, przechowalnię nasion buka w Nadleśnictwie Bielsko, Bank Genów Świerka Istebniańskiego w Nadleśnictwie Wisła, Regionalny Bank Genów w Nadleśnictwie Grotniki, przechowalnię nasion w Nadleśnictwie Rudy Raciborskie oraz Regionalny Bank Genów w Zwierzyńcu, doposażono zaplecze naukowe banku genów w Instytucie Badawczym Leśnictwa w Warszawie oraz zachowanie zasobów genowych drzew leśnych zgromadzonych w kolekcjach Instytutu Dendrologii Polskiej Akademii Nauk w Kórniku.

Przebudowa drzewostanów

Gwałtowny rozwój przemysłu ciężkiego i energetyki po II wojnie światowej stanowił ogromne zagrożenie dla gospodarki leśnej opartej na monokulturach sosnowych i świerkowych. Czynnikiem najbardziej szkodliwym stały się przede wszystkim emisje przemysłowe powodujące osłabienie drzew i drzewostanów, masowy rozwój szkodników wtórnych i chorób grzybowych, a w efekcie zamieranie lasów. Dotacje udzielone przez Narodowy Fundusz w 1992 r. na przebudowę – odnowienie drzewostanów były pierwszymi dla Lasów Państwowych i miały na celu wsparcie gospodarki leśnej w rejonach, które od wielu lat znajdowały się pod silnym wpływem emisji przemysłowych. Łącznie w latach 1992-2008 na realizację przebudowy drzewostanów Narodowy Fundusz przeznaczył ponad 48,4 mln zł. Z udziałem tych środków wykonano

↑ fot. Monika Dumalewicz

przebudowy – odnowienia drzewostanów na łącznej powierzchni ponad 70 tys. ha. Główne prace (także z zakupem niezbędnego sprzętu leśnego) były skoncentrowane na terenie RDLP w Katowicach i Wrocławiu. Przebudowa drzewostanów przyniosła wymierne efekty. Z opracowania Instytutu Badawczego Leśnictwa wynika, że właśnie w RDLP Katowice i RDLP Wrocław w okresie 1998-2002 zanotowano znaczną poprawę stanu lasów (o 15-20% obniżył się udział drzew uszkodzonych). Dofinansowano również przebudowę drzewostanów na terenie leśnych zakładów doświadczalnych wyższych uczelni.

Program dla Beskidów

Jednym z większych przedsięwzięć, w których uczestniczył Narodowy Fundusz w zakresie przebudowy drzewostanów, był przyjęty w 2003 roku „Program dla Beskidów”. Jego głównym celem było zapobieganie procesom obserwowanego zamierania lasów górskich głównie w Beskidzie Śląskim i Żywieckim. Lasy beskidzkie odgrywają szczególną rolę w środowisku ze względu na ich funkcje pozaprodukcyjne: wodochronne, glebochronne, klimatotwórcze, krajobrazowe czy wreszcie edukacyjne i badawcze. Obecny stan lasu jest wynikiem prowadzonej w przeszłości gospodarki leśnej, na którą niebagatelny wpływ miały surowe warunki klimatyczne, wzrastające emisje i imisje przemysłowe wpływające negatywnie na środowisko oraz

względy ekonomiczne mające na uwadze osiągnięcie szybko dużych dochodów. Z tych też względów konieczne było podjęcie działań mających na celu utrzymanie i wzbogacenie różnorodności biologicznej ekosystemów leśnych, podniesienie ich odporności na szkodliwe oddziaływanie przemysłu i urbanizacji przy jednoczesnym spełnieniu przez nie funkcji pozaprodukcyjnych. Podstawowym celem programu beskidzkiego była przebudowa 2.800 ha litych drzewostanów świerkowych. W latach 2003-2006 Narodowy Fundusz wypłacił na ten cel ponad 8,1 mln zł.

Leśny ekosystem pod ochroną

Odrębne miejsce na liście przedsięwzięć dofinansowanych przez Narodowy Fundusz w minionych dwudziestu latach zajmuje długa lista inwestycji, których celem była ochrona ekosystemów leśnych przed zagrożeniami, zarówno spowodowanymi przez działalność człowieka jak i tymi, których źródło jest w samych lasach.

Od 1998 r. Narodowy Fundusz włączył się w tworzenie systemu zabezpieczenia przeciwpożarowego w lasach, obejmującego system obserwacji naziemnej oraz system szybkiego reagowania, umożliwiające wczesne wykrycie pożaru oraz szybkie do niego dotarcie i ugaszenie. W latach 1998-2008 z pomocą finansową Narodowego Funduszu przekraczającą 55,3 mln zł wybudowano i zmodernizowano 252 dostrzegalnie przeciwpożarowe, zakupiono i zamontowano 92 zestawy TV do obserwacji lasu, łącznie z budową masztów, zakupem sprzętu radiotelefonicznego oraz nawigacyjnego. W ramach profilaktyki przeciwpożarowej Narodowy Fundusz dofinansował także zakupy dla nadleśnictw 345 samochodów terenowych zaopatrzonych w wysokociśnieniowy moduł gaśniczy i samochodów patrolowych (dla Leśnych Kompleksów Promocyjnych). Z dofinansowaniem Narodowego Funduszu powstało też 16 automatycznych stacji meteorologicznych służących prognozowaniu zagrożenia pożarowego. Wybudowano również 254 obiekty służące do gromadzenia i poboru wody do celów gaśniczych (zbiorniki przeciwpożarowe, punkty czerpania wody) oraz ponad 97 km dróg przeciwpożarowych. Zakupiono ponadto 67 maszyn lub zestawów do wykonywania i utrzymywania pasów przeciwpożarowych oraz rozdrabniania pozostających w lesie gałęzi celem zmniejszenia zagrożenia pożarowego.

Od kilku lat mniejsze zagrożenie stanowi pojawiające się kiedyś częściej masowe wystąpienie, czyli gradacja, owadów żerujących na liściach drzew, obejmujące duży obszar lasów. Przeciwdziałanie, na ogół kosztowne i trudne logistycznie, z zastosowaniem środków transportowych nie tylko na ziemi, ale również w powietrzu, wymaga podjęcia kompleksowych działań mających na celu zwalczanie szkodników. NFOŚiGW wspierał finansowo wiele akcji ochronnych związanych z gradacją szkodników udzielając na ten cel ponad 16,6 mln zł dotacji. W latach 1994-1995 NFOŚiGW włączył się w akcję zwalczania największej gradacji brudnicy mniszki. Dzięki pomocy finansowej Narodowego Funduszu zakupiono wówczas środki chemiczne, sprzęt do ochrony lasu oraz sprzęt dla centralnego sztabu akcji zwalczania brudnicy mniszki. Areal zabiegów ratowniczych wyniósł 876.000 ha. W roku 2002 r. Narodowy Fundusz wsparł zwalczanie gradacji chrabąszcza w nadleśnictwach Spała i Smardzewice (RDLP Łódź), dzięki czemu wykonano opryski na powierzchni 13 tys. hektarów.

Z puli środków przeznaczonych na wsparcie dla leśnictwa Narodowy Fundusz finansuje również (poza profilaktyką przeciwpożarową) kosztowne przedsięwzięcia, których celem jest likwidacja skutków naturalnych żywiołów w lasach. I tak już na początku lat 90-tych, po licznych wielkoobszarowych pożarach lasów, konieczne było zagospodarowanie rozległych pogorzelsk. Pomoc udzielona przez NFOŚiGW umożliwiła wykonanie wielu prac, np. na terenie pogorzelska w nadleśnictwach: Rudy Raciborskie i Sokołów Podlaski. W lipcu 2002 r. Narodowy Fundusz udzielił dotacji prawie 2,5 mln zł oraz pożyczki w wysokości blisko 10 mln zł na zagospodarowanie zniszczonych przez huragan obszarów w lasach północno-wschodniej Polski, szczególnie w Puszczy Piskiej. Fundusz pomagał też lasom finansowo w ramach usuwania skutków powodzi z lipca 1997 r. m.in. w nadleśnictwach Ustroń i Bardo Śląskie.

Absorpcja środków zagranicznych

Najważniejszym zadaniem Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w ostatnich latach jest efektywne i sprawne wykorzystanie środków zagranicznych, w tym zwłaszcza pochodzących z Unii Europejskiej, przeznaczonych na budowę, rozbudowę i modernizację infrastruktury ochrony środowiska w naszym kraju. Koordynacja projektów ekologicznych, które uzyskały lub uzyskają wsparcie finansowe z Komisji Europejskiej oraz dofinansowanie tych przedsięwzięć ze środków Narodowego Funduszu będzie służyło osiągnięciu przez Polskę efektów ekologicznych określonych w Traktacie Akcesyjnym. Powierzenie Narodowemu Funduszowi obsługi środków pochodzących z Unii Europejskiej, przygotowania, wdrażania i koordynacji projektów finansowych z funduszy unijnych jest wynikiem dużego doświadczenia NFOŚiGW w obsłudze środków zagranicznych również w okresie poprzedzającym akcesję Polski do Wspólnoty.

Jednym z istotnych obszarów działalności Narodowego Funduszu jest zarządzanie powierzonymi przez Ministra Środowiska programami pomocowymi. Zgodnie z uzyskanymi pełnomocnictwami NFOŚiGW prowadzi z upoważnienia Ministra Środowiska obsługę umów międzyrządowych, dotyczących programów i projektów finansowanych z funduszy pomocy zagranicznej.

Program PHARE: w drodze do Unii

Najważniejsza ze względu na przygotowanie do członkostwa Polski w Unii Europejskiej była obsługa programu PHARE, który miał na celu wspieranie transformacji ekonomicznej oraz pomoc Polsce w spełnianiu warunków stawianych przyszłym członkom Unii Europejskiej, a także przygotowanie wykwalifikowanych kadr do wykorzystania znacznie większych środków dostępnych po naszym przystąpieniu do Unii Europejskiej. Pomoc Komisji Europejskiej w wysokości prawie 154 mln euro, została przeznaczona na realizację 142 projektów z różnych dziedzin ochrony środowiska oraz dostosowanie przepisów prawa krajowego do unijnego prawodawstwa.

Realizując zadania powierzone przez Ministra Środowiska, NFOŚiGW jako jednostka wdrażająca program PHARE, przygotowywał projekty inwestycyjne, przeprowadzał przetargi zgodnie z procedurami okre-

ślonymi przez Komisję Europejską oraz monitorował realizację projektów. Zawarto 642 kontrakty według międzynarodowych procedur przetargowych. Pomoc udzielona w ramach programu PHARE koncentrowała się głównie na trzech dziedzinach: ochronie wód i gospodarce wodnej, ochronie powietrza oraz ochronie przyrody (ponad 70% przyznanych środków). W dziedzinie ochrony wód z programu PHARE wykonane były między innymi projekty:

- rozbudowa oczyszczalni ścieków Gdańsk-Wschód,
- rozbudowa oczyszczalni ścieków we Wrocławiu,
- budowa oczyszczalni ścieków „Fordon” w Bydgoszczy,
- budowa oczyszczalni ścieków Bytom-Radzionków i pompowni ścieków oraz przewodów tłocznych doprowadzających ścieki.

W dziedzinie ochrony powietrza środki z funduszu PHARE zostały przeznaczone na ograniczenie emisji zanieczyszczeń gazowych i pyłowych do atmosfery. Dofinansowano z nich m.in.: modernizację systemu ciepłowniczego w Sochaczewie, likwidację niskiej emisji i optymalizację systemu ciepłowniczego we Wrocławiu. W ramach PHARE LSIF (Program Dużych Projektów Infrastrukturalnych) realizowane były przedsięwzięcia: projekt wodno-kanalizacyjny w Bielsku-Białej, system geotermalnego ogrzewania Podhala oraz ochrona środowiska na terenach wiejskich.

→ fot. Karolina Dulęba

Ekologiczny Fundusz Partnerski PHARE

W 1994 r. ówczesny Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa delegował na Narodowy Fundusz odpowiedzialność za operacyjne zarządzanie finansowe i kontrolę Ekologicznego Funduszu Partnerskiego PHARE. Fundusz ten był tworzony ze spłaty kredytu udzielonego ze środków Programu PHARE PL2002 zakładom RAFAKO na zakup urządzeń, oprzyrządowania i licencji do produkcji kotłów fluidalnych. Środki Ekologicznego Funduszu Partnerskiego PHARE wykorzystywane są od 1994 roku w ramach kolejnych Programów Indykacyjnych. Cztery z ich zostały zrealizowane i zamknięte, realizacja piątego (przewidziana na lata 2005-2008) trwa do momentu wyczerpania środków EFP. Budżet Piątego Programu Indykacyjnego EFP Phare określony został na kwotę 16 mln zł.

↑ fot. Kajetan Ziolkowski

Pomoc bilateralna

W szóstym roku członkostwa w Unii Europejskiej i korzystaniu z dotacji drugiego już budżetu wspólnotowego dostępnego dla Polski (2000-2006 i 2007-2013) powoli zapominamy, jak wielkie zasługi dla rozwoju polskiej ochrony środowiska poniosły kraje, nie tylko zresztą europejskie, w ramach tzw. pomocy bilateralnej. W latach 1990-2008 Narodowy Fundusz odpowiadał za dystrybucję pieniędzy w ramach umów dwustronnych z 11 krajami oraz za przygotowanie i realizację projektów. Dotacje kierowano na te dziedziny gospodarki i życia społecznego, które po przemianach polityczno-gospodarczych uznano za szczególnie zaniedbane.

Bezcenna okazała się wówczas pomoc udzielona przede wszystkim przez kraje skandynawskie, zwłaszcza Danię, a także Holandię i Stany Zjednoczone Ameryki. Dziś możemy tę „bezcenność” z satysfakcją podsumować: wysokość pomocy bilateralnej w sumie jedenastu krajów od początku 1990 r. wyniosła ogółem 263,4 mln USD. Kwota ta przeznaczona została na dofinansowanie 435 projektów. Prawie połowa z nich uzyskała dofinansowanie z Danii. Rząd tego kraju udzielał dotacji na podstawie Aktu Królowej Danii z 1991 r. o wspieraniu działalności w zakresie ochrony środowiska w krajach Europy Środkowej i Wschodniej oraz w oparciu o porozumienie o współpracy w dziedzinie ochrony środowiska między Polską a Królestwem Danii. Do krajów znacząco wspierających przedsięwzięcia ochrony środowiska w Polsce należą także: USA, Holandia, Finlandia i Szwecja. Łączna wielkość zaangażowania finansowego tych pięciu państw wynosi 229,5 mln USD, co stanowi 87,7% pomocy bilateralnej ogółem. Pozostałe kraje udzielające nam w tych latach pomocy na ochronę środowiska to: Belgia, Japonia, Norwegia, Niemcy, Szwajcaria i Wielka Brytania.

W praktyce wejście Polski do Wspólnoty Europejskiej i możliwość korzystania z unijnego budżetu oznaczało zakończenie bilateralnego wspomaganie naszego kraju. Wyjątek stanowi obsługa przez Narodowy Fundusz jeszcze do 2012 roku Szwedzkiego Ekologicznego Funduszu Partnerskiego SIDA/BITS. Rząd Szwecji przyznał Polsce w 1990 r. środki na współfinansowanie, w formie pożyczek preferencyjnych, projektów z zakresu ochrony środowiska. Z ich spłaty powstał tzw. szwedzki fundusz rewolwingowy nazywany SIDA/BITS. Do 2011 r. pozostało tu do wykorzystania ok. 8 mln zł w ramach „Programu dla przedsięwzięć ze środków pochodzących z funduszu SIDA (Swedish International Development Cooperation Agency).

Projekt „Ochrona środowiska na terenach wiejskich”

W latach 2000-2004 z udziałem Narodowego Funduszu realizowany był projekt „Ochrona środowiska na terenach wiejskich”, którego celem było ograniczanie zanieczyszczeń pochodzących z hodowli bydła i trzody chlewnej przez właściwe magazynowanie i zagospodarowanie odchodów zwierzęcych. Koszt pilotażowego projektu Banku Światowego „Ochrona środowiska na terenach wiejskich” wynosił 16 mln USD. Projekt współfinansowany przez Bank Światowy w formie kredytu oraz z dotacji NEFCO (Nordic Environment Finance Corporation), GEF (Global Environmental Facility), Unii Europejskiej w ramach programu PHARE – LSIF'99 i Narodowego Funduszu obejmował 24 gminy w okolicach Torunia, Elbląga, Ostrołęki i Łomży oraz 3 powiaty: węgrowski, ostrowski i sokołowski. Własny wkład w realizację projektu wnieśli również indywidualni rolnicy i lokalne samorządy. W latach 2000-2004 na terenach tych dofinansowano budowę 952 zbiorników na gnojowicę oraz 655 płyt do składowania obornika w około tysiącu gospodarstw. Wsparcie dla projektu umożliwiło także opracowanie 893 planów nawozowych na powierzchni ponad 23 tys. ha oraz 749 planów urządzeniowych gospodarstw, które zapewniają efektywne prowadzenie nowoczesnej produkcji rolnej. Średnio z każdego hektara użytków rolnych gospodarstw objętych projektem nastąpiło zmniejszenie emisji związków azotu do środowiska o 17 kg na hektar (w przeliczeniu na azot pierwiastkowy). Jednym z istotnych zadań projektu, bardzo dobrze ocenionego przez Bank Światowy, jest strategia jego powielania w województwach, gdzie występuje duże nasilenie hodowli i produkcji zwierzęcej. Do kontynuowania zainicjowanych działań skłaniają efekty ekologiczne i ekonomiczne wynikające ze stosowania dobrych praktyk rolniczych, uzyskanych w gospodarstwach, które uczestniczyły w pilotażowym programie. Zmierza to do uwzględnienia zaleceń unijnej Dyrektywy Azotanowej dotyczącej ochrony wód przed zanieczyszczeniami azotanowymi ze źródeł rolniczych, co stało się obowiązujące po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Polski Sekretariat Joint Implementation

Od 1996 roku w Narodowym Funduszu Ochrony Środowiska działa Polski Sekretariat Joint Implementation, który jest jedną z pierwszych tego typu jednostek w Europie. Sekretariat JI zapewnia obsługę merytoryczną i techniczną polskich i zagranicznych partnerów zgłaszających projekt JI, dokonuje analizy i weryfikacji zgłaszanych projektów, a następnie przedkłada opinię potrzebną do zatwierdzenia projektu Ministrowi Środowiska. W lipcu 1999 r. w Narodowym Funduszu powołano Biuro Wykonawcze Konwencji Klimatycznej (BWKK), która wprowadziła nowe mechanizmy finansowe.

Polska uczestniczy w przedsięwzięciach prowadzonych na zasadach JI w charakterze państwa gospodarza ze względu na to, iż koszty zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych na terenie Polski są niższe niż koszty takiej redukcji na terytorium państw inwestorów. Zainteresowanie okazywane koncepcji JI wynika z możliwości dostępu do nowoczesnych technologii i kapitału. Ponieważ w ujęciu globalnym pożądana jest redukcja emisji gazów cieplarnianych bez względu na miejsce jej uzyskania, kraj inwestujący, poprzez swoje firmy, przy współpracy z polskimi podmiotami gospodarczymi, wdraża na terenie Polski projekt JI, a rozliczeniem między stronami projektu będzie transfer tzw. Jednostek Zredukowanej Emisji (ang. Emission Reduction Units ERUs), zaakceptowany przez polskiego Ministra Środowiska i odpowiedni urząd kraju inwestującego w JI.

Projekty JI oceniane dwuetapowo przez Sekretariat JI są finansowane przez zagranicznych inwestorów, ich rządy, Fundusze Węglowe, polskich partnerów, a także dofinansowane ze środków Narodowego Funduszu. Do tej pory wyasygnowano na ten cel około 260 mln zł. Do kategorii projektów kwalifikujących się jako mechanizm wspólnych wdrożeń JI zaliczane są: inwestycje w odnawialne źródła energii, działania w zakresie oszczędności i efektywnego wykorzystania energii, a także projekty zapewniające rozwój technologii i pozyskanie nowoczesnego wyposażenia. Podstawowym celem każdego projektu realizowanego w ramach mechanizmu JI jest redukcja emisji gazów cieplarnianych. Łącznie, ze wszystkich projektów JI,

↑ fot. Kajetan Ziolkowski

które już zostały wykonane lub są trakcie realizacji, w pierwszym okresie rozrachunkowym, to jest w latach 2008-2012, można spodziewać się redukcji emisji ok. 12 mln ton CO₂.

Lista referencyjna projektów II obsługiwanych przez Narodowy Fundusz obejmuje m.in. przedsięwzięcia, których inwestorami są firmy z Wielkiej Brytanii (np. ograniczenie emisji podtlenku azotu w zakładach ANWIL S.A. i Kędzierzyn S.A.), Japonii (redukcja emisji podtlenku azotu w Zakładach Azotowych w Tarnowie Mościcach), Danii (wykorzystanie gazu składowiskowego w Białymstoku, Łubnej i Sosnowcu, farmy wiatrowe: Lake Ostrowo, Kamieńsk, Duninowo, Łebcz, Zajązkowi, geotermia w Zakopanem), Holandii (elektrownie wiatrowe w Tymieniu 50 MW, Pucku 22 MW, Zagórze 30 MW), Hiszpanii (kompleks farm wiatrowych w Karpatach), Niemiec (wykorzystanie metanu z kopalni Górnego Śląska).

ISPA i Fundusz Spójności 2000-2006

Biorąc pod uwagę wielkość zaangażowanych środków, zarówno zagranicznych jak i krajowych, największym i najbardziej odpowiedzialnym zadaniem NFOŚiGW jest koordynacja 88 projektów inwestycyjnych, które w latach 2000-2006 w ramach funduszu przedakcesyjnego ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession Assistance – Instrument Przedakcesyjnej Polityki Strukturalnej) i Funduszu Spójności otrzymały pomoc finansową Komisji Europejskiej. W historii Polski to największy program inwestycyjny w ochronie środowiska, który zasadniczo zmienia obraz infrastruktury inżynierskiej związanej zwłaszcza z gospodarką wodno-ściekową w polskich aglomeracjach. Suma kosztów kwalifikowanych wszystkich projektów wynosi 4,287 mld euro, w tym dotacja z Funduszu Spójności/ISPA wynosi 2,850 mld euro, resztę 1,437 mld euro stanowią środki krajowe. Największa grupa projektów, bo aż 79, należy do gospodarki wodno-ściekowej, 7 projektów dotyczy gospodarki odpadowej. Jeden projekt obejmuje oszczędność energii i likwidację niskiej emisji.

Większość projektów dotyczy budowy lub modernizacji oczyszczalni ścieków w dużych aglomeracjach, które mają największy wpływ na stan czystości polskich rzek i Bałtyku. Wielkie projekty realizowane np. w Warszawie, Gdańsku i Szczecinie należą do grupy największych w Europie dofinansowywanych przez Komisję Europejską i wspomaganych ze środków NFOŚiGW. Są to projekty zróżnicowane, dotyczące głównie budowy oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnej w największych aglomeracjach m.in. w Krakowie, Łodzi, Toruniu, Wrocławiu i Szczecinie, który otrzymał rekordowe wsparcie z funduszu ISPA w wysokości 190 mln euro. Pierwszym miastem w Polsce, które wykorzystało dotację z funduszu ISPA, był Olsztyn, który w maju 2004 r. zakończył modernizację oczyszczalni ścieków „Łyna”. Na liście największych realizowanych inwestycji są m.in. dwa projekty w Warszawie (zaopatrzenie w wodę i oczyszczanie ścieków II faza – 178,5

mln euro, III faza – 396,9 mln euro), porządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w dorzeczu rzeki Parsęty (177 mln euro), program wodno-ściekowy w Łodzi (142,2 mln euro), w Bydgoszczy (I faza 138 mln euro) i Gdańsku (121,4 mln euro).

Mimo trudności realizacyjnych tak rozbudowanych projektów można stwierdzić, że program wykorzystania Funduszu Spójności w ramach tzw. „starej perspektywy” finansowej zostanie wypełniony w przewidywanym czasie do 2011 roku. Nigdy w historii Polski nie było tak wielkiego boomu inwestycyjnego w ochronie środowiska. Od 2001 r. do końca stycznia 2009 r. zawarto 1103 kontrakty na roboty (4.915,9 mln euro) i na usługi (205,6 mln euro) na łączną kwotę 5.121,5 mld euro. W celu sprawnej realizacji inwestycji Narodowy Fundusz wypłacił do końca stycznia 2009 r. beneficjentom realizującym projekty ISPA/FS ponad 1.160,8 mld złotych w formie pożyczek inwestycyjnych, z czego w 2008 roku wypłacono 621 mln zł. Bardzo poprawił się też poziom absorpcji przyznanych w tym programie środków Komisji Europejskiej. Do końca 2008 roku na konto NBP Komisja Europejska przekazała 1,39 mld euro.

Rozpoczęcie inwestycji współfinansowanej ze środków wspólnotowych poprzedzają skomplikowane procedury przetargowe na usługi, roboty budowlane, dostawę materiałów i sprzętu. Z uwagi na niedostateczne przygotowanie projektów, konieczność stosowania PRAG (Practical Guide: Practical Guide to PHARE, ISPA & SAPARD contract procedures) w projektach ISPA 2000-2003, w kontraktach zawartych do czasu akcesji Polski do UE oraz brak wcześniejszych doświadczeń w przygotowaniu i realizacji dużych inwestycji współfinansowanych ze środków unijnych w okresie przedakcesyjnym oraz zaraz po wstąpieniu Polski w strukturę Unii Europejskiej, w początkowym okresie realizacji projektów wystąpiły opóźnienia.

W latach 2006-2008 nastąpiło zdecydowane przyspieszenie realizacji przedsięwzięć, które otrzymały akceptację Komisji Europejskiej (decyzję lub memorandum) o przyznaniu dofinansowania z unijnego Funduszu Spójności. W 2008 roku, w celu poprawy sytuacji ekonomicznej beneficjentów realizujących najtrudniejsze projekty, Narodowy Fundusz uruchomił specjalny program pożyczek preferencyjnych finansowanych z subfunduszu „wrakowego” oraz system dopłat do oprocentowania preferencyjnych kredytów bankowych. Celem tego programu jest zbilansowanie finansowe przedsięwzięć realizowanych przez beneficjentów, którzy uzyskali dofinansowanie ze środków Funduszu Spójności (ISPA/FS) w perspektywie finansowej 2000-2006, mające na celu zakończenie realizacji tych przedsięwzięć w terminie do 31.12.2010 r.

W sektorze „środowisko” kilka ważnych inwestycji infrastrukturalnych realizowanych w ramach projektów z udziałem środków ISPA/Funduszu Spójności zostało już zakończonych, m.in.: oczyszczalnia ścieków „Łyna” w Olsztynie, ujęcie wody z Dobrzyca wraz ze stacją uzdatniania wody w Pile (pierwszy projekt ISPA/FS całkowicie zakończony), stacja uzdatniania z biologicznym usuwaniem azotanów na ujęciu wody Wierzchowisko dla Częstochowy, zakład gospodarki odpadami „Eko-dolina” w Gdyni (Dolina Redy i Chylonki). Na początku września 2006 r. oddano do użytku zmodernizowaną oczyszczalnię ścieków w Przemyślu, a pod koniec września 2006 r. zakład gospodarki odpadami „Orli Staw” obsługujący ponad 300 tys. mieszkańców związku komunalnego „Czyste Miasto – Czysta Gmina”. Również we wrześniu 2006 r. oddano do użytku stację uzdatnia wody w Raciborzu. Na początku października 2006 r. otwarto po modernizacji i rozbudowie drugą pod względem wielkości w Polsce oczyszczalnię ścieków dla aglomeracji łódzkiej. W pierwszych dniach stycznia 2007 r. zakończono rozbudowę oczyszczalni ścieków w Rybnej w gminie Mykanów w ramach przedsięwzięcia „Oczyszczanie ścieków i uzdatnianie wody pitnej w Częstochowie”. W 2008 r. w ramach projektu „Oczyszczanie ścieków we Włocławku” oddano do użytku suszarnię osadów. Również w 2008 r. rozpoczęto eksploatację Stacji Uzdatniania Wody wchodzącej w zakres projektu „Poprawa jakości wody w Szczecinie”. W 2008 r. zakończono również roboty związane z modernizacją oczyszczalni ścieków Hajdów w ramach projektu „Oczyszczanie ścieków w Lublinie”. W listopadzie ubiegłego roku nastąpiło uroczyste zakończenie realizacji zakresu rzeczowego związanego z projektem „Gospodarka wodno-ściekowa w Stalowej Woli” obejmującego zakończenie budowy nowej Stacji Uzdatniania Wody oraz zakończenie rozbudowy i modernizacji Miejskiej Oczyszczalni Ścieków w Stalowej Woli. Na finałowym etapie rozliczania wykonanych inwestycji są projekty „Poprawa jakości wody w Suwałkach”, „Poprawa jakości

Fundusze NMF/MF EOG

Kolejnym zadaniem NFOŚiGW jest efektywne wykorzystanie środków przekazanych Polsce w ramach priorytetów środowiskowych z Norweskiego Mechanizmu Finansowego (NMF) i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (MF EOG). Możliwość korzystania ze środków NMF/MF EOG związana jest z wejściem Polski do Unii Europejskiej (UE) i przystąpieniem do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG). Trzy kraje nie będące członkami UE: Norwegia, Islandia i Liechtenstein, które należą do EOG i jednocześnie do Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA) ustanowiły formy bezzwrotnej pomocy finansowej dla mniej zamożnych krajów Unii Europejskiej – dziesięciu nowych członków Unii oraz Grecji, Portugalii i Hiszpanii.

Głównym celem Mechanizmu Finansowego EOG oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego jest realizacja przedsięwzięć prorozwojowych przyczyniających się do zmniejszenia różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie EOG. Ponadto, realizacja przedsięwzięć służy zacieśnieniu współpracy bilateralnej pomiędzy Polską a państwami-darczyńcami. W ramach dwóch instrumentów MF EOG i NMF Polska otrzymała 533,51 mln EUR na lata 2004-2009, w tym na priorytety środowiskowe ponad 133 mln EUR.

Narodowy Fundusz jest Instytucją Wspomagającą, której Minister Środowiska powierzył obowiązki związane z przygotowaniem, oceną i koordynowaniem realizacji projektów współfinansowanych ze środków MF EOG i NMF, w ramach następujących obszarów priorytetowych:

- 2.1. Ochrona środowiska, w tym środowiska ludzkiego, poprzez między innymi redukcję zanieczyszczeń i promowanie odnawialnych źródeł energii (projekty inwestycyjne).
- 2.2. Promowanie zrównoważonego rozwoju poprzez lepsze wykorzystanie i zarządzanie zasobami (projekty inwestycyjne i nieinwestycyjne).
- 2.8. Ochrona środowiska, ze szczególnym uwzględnieniem wzmocnienia zdolności administracyjnych do wprowadzania w życie odpowiednich przepisów istotnych do realizacji projektów inwestycyjnych (projekty nieinwestycyjne).

W ramach MF EOG i NMF odbyły się w Polsce trzy nabory wniosków na dofinansowanie pojedynczych projektów i programów, tj. w latach 2005, 2007 i 2008. Beneficjenci mogli skorzystać z zaliczek w wysokości 10% przyznanego dofinansowania. W trakcie trwania naborów złożono łącznie 1094 wnioski, a ich wartość wielokrotnie przekraczała pulę środków przewidzianą dla Polski. Zarówno po ogłoszeniu naborów, jak i podczas ich trwania w NFOŚiGW funkcjonował punkt informacyjny, gdzie wnioskodawcy mogli uzyskać pomoc w drodze bezpośrednich konsultacji telefonicznych bądź w formie elektronicznej. W wyniku procedury oceny formalnej oraz merytoryczno-technicznej, łącznie rekomendowano do dofinansowania 186 projektów, z których każdy ma przypisanego koordynatora.

Najliczniejsze grupy projektów dotyczą prac z zakresu termomodernizacji budynków użyteczności publicznej, jak również budowy, przebudowy i modernizacji komunalnych oczyszczalni ścieków oraz systemów kanalizacji zbiorczej. Głównymi odbiorcami pomocy finansowej w ramach obu mechanizmów są jednostki samorządu terytorialnego. Do końca lutego 2009 r. NFOŚiGW zawarł z beneficjentami 97 umów finansowych, w ramach których zrealizowano już 8 projektów. Dodatkową wartością projektów są partnerstwa nawiązane przez beneficjentów z organizacjami z krajów-darczyńców – głównie w projektach nieinwestycyjnych.

↑ fot. Anna Węcisel

wody w Białymstoku”, „Oczyszczanie ścieków i uzdatnianie wody pitnej w Częstochowie” i „Gospodarka wodno-ściekowa w Stalowej Woli”.

SPO WKP 2.4 – program dla przedsiębiorstw

Zakończono również realizację 240 projektów inwestycyjnych, koordynowanych przez NFOŚiGW, realizowanych w przedsiębiorstwach, które także w „starej” perspektywie finansowej w latach 2004-2006 uzyskały finansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (148 mln euro) i dofinansowanie ze środków NFOŚiGW w wysokości prawie 50 mln euro. Narodowy Fundusz, który jest instytucją wdrażającą Działanie 2.4. Sektorowego Programu Operacyjnego Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw w wyniku rozstrzygnięcia pięciu rund aplikacyjnych ogłaszanych w 2005 i 2006 roku zawarł 251 umów na łączną kwotę dofinansowania ponad 773,2 mln zł. Zawarto umowy o dofinansowanie dla wszystkich projektów, które spełniały warunki uzyskania dofinansowania.

Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw (SPO-WKP, „Unia dla przedsiębiorczych – Program Konkurencyjność”) skierowany był do przedsiębiorstw zainteresowanych zwiększeniem swojej konkurencyjności w warunkach Jednolitego Rynku Europejskiego. Inwestycje dla ochrony środowiska to jeden z kierunków wsparcia tego programu, realizowany poprzez Działanie 2.4 SPO-WKP. W ramach Działania wspierane były projekty inwestycyjne w przedsiębiorstwach z zakresu gospodarki wodno-ściekowej, ochrony powietrza oraz realizacji przedsięwzięć służących wdrażaniu zasad zintegrowanego podejścia do zapobiegania i ograniczania (kontroli) zanieczyszczeń, a w szczególności dostosowywania się do wymagań najlepszych dostępnych technik (BAT), wynikających z konieczności uzyskania pozwolenia zintegrowanego. Wspierana była także działalność inwestycyjna w przedsiębiorstwach związana z gospodarką odpadami, ze szczególnym uwzględnieniem odpadów niebezpiecznych. Dofinansowaniu podlegały zarówno inwestycje polegające na zmianie technologii produkcji na bardziej przyjazną środowisku, jak i inwestycje „końca rury”, ze szczególnym poparciem dla tych pierwszych.

Inwestycje zgłaszane do dofinansowania do Działania 2.4 to zadania niezbędne do realizacji z uwagi na konieczność dostosowania instalacji (przedsiębiorstw) do wymaganych prawem standardów ochrony środowiska. Całkowita wartość projektów zaakceptowanych w ramach Działania 2.4 wynosi 2 mld 467 mln zł, w tym dofinansowanie z SPO WKP to 729,5 mln zł. Na szczególne podkreślenie zasługuje wysoki udział środków prywatnych (65%) zaangażowanych w inwestycje proekologiczne realizowane w ramach tego programu.

↑ fot. Konrad Miłoszewski

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

Miarą uznania dla Narodowego Funduszu w obsłudze środków Unii Europejskiej w „starej” perspektywie finansowej jest powierzenie Funduszowi roli Instytucji Wdrażającej dla pięciu priorytetów Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ) na lata 2007-2013. NFOŚiGW odpowiedzialny jest za absorpcję 5,035 mld euro głównie na zadania w gospodarce wodno-ściekowej, gospodarce odpadami, ochronie przeciwpowodziowej, a także na przedsięwzięcia zapobiegające oraz ograniczające skutki zagrożeń naturalnych oraz przeciwdziałające poważnym awariom, zadania z zakresu monitoringu środowiska oraz zapewnienie współfinansowania dla projektów w ochronie przyrody i edukacji ekologicznej. Narodowy Fundusz jest największą w Polsce instytucją wdrażającą priorytety ekologiczne PO IiŚ w latach 2007-2013.

Priorytety, które są wdrażane przez Narodowy Fundusz, dotyczą: I – gospodarki wodno-ściekowej, II – gospodarki odpadami i ochrony powierzchni ziemi, III – zarządzanie zasobami i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska oraz IV – przedsięwzięcia dostosowujące przedsiębiorstwa do wymogów ochrony środowiska. W tych czterech priorytetach powierzonych do obsługi Narodowemu Funduszowi wartość dotacji Unii Europejskiej wynosi 4 mld 757 mln euro. W osi priorytetowej IX (infrastruktura energetyczna przyjazna środowisku i efektywność energetyczna) Narodowemu Funduszowi powierzono odpowiedzialność za absorpcję trzech działań i odpowiedzialność za 278 mln euro. Trzy działania priorytetu IX dotyczą: wysokosprawnego wytwarzania energii, efektywnej dystrybucji energii i termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej.

W okresie programowania 2007-2013 Polska będzie największym beneficjentem unijnej polityki spójności. Spośród 347 mld euro przeznaczonych przez Komisję Europejską na ten cel, ponad 67 mld euro zostało przyznane Polsce. Łącznie z współfinansowaniem krajowym, kwota ta wynosi 85,6 mld euro. Na realizację Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013 zostanie przeznaczonych ponad 36,3 mld euro. Ze środków Unii Europejskiej będzie pochodziło 27,8 mld euro (w tym ze środków Funduszu Spójności – 21,5 mld euro tj. 77% oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego – 6,3 mld euro tj. 23%). Przy uwzględnieniu sześciu priorytetów „proekologicznych” (I-V i IX) ochrona środowiska w Polsce będzie miała do dyspozycji ok. 5,5 mld euro na lata 2007-2013 z Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Narodowy Fundusz oraz wojewódzkie Fundusze mogą zapewnić wnioskodawcom i beneficjentom niezbędną pomoc w uzyskaniu współfinansowania projektów ze środków krajowych.

Narodowy Fundusz uruchomił na swojej witrynie internetowej www.nfosigw.gov.pl specjalną stronę (link) z bieżącymi informacjami oraz dokumentami Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013. Strona przeznaczona jest przede wszystkim dla beneficjentów, którzy już przygotowują się do wnioskowania o środki unijne na przedsięwzięcia proekologiczne i dla potencjalnych wnioskodawców, którzy ubiegać się będą o wsparcie Komisji Europejskiej z puli Funduszu Spójności dostępnej dla Polski w latach 2007-2013. Na stronie zamieszczane są oficjalne informacje z Komisji Europejskiej, instytucji zarządzającej PO IiŚ, czyli Ministra Rozwoju Regionalnego, instytucji pośredniczących, czyli Ministra Środowiska i Ministra Gospodarki oraz Narodowego Funduszu jako Instytucji Wdrażającej. Na stronie znajdują się odnośniki (linki) do oficjalnych dokumentów, rozporządzeń oraz wytycznych. W większości działań i priorytetów, za których wdrażanie odpowiedzialny jest Narodowy Fundusz, trwa już konkursowa procedura naboru wniosków. Narodowy Fundusz, który ocenia wnioski o wartości powyżej 25 mln euro w priorytetach I i II oraz wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej (projekty o wartości poniżej 25 mln euro) są w trakcie oceny wniosków złożonych w czterech edycjach konkursu dla I i II osi priorytetowej. W pierwszym naborze złożono łącznie 96 samorządowych wniosków. Aż 87 to projekty z gospodarki wodno-ściekowej, zaś 9 – związane są z gospodarką odpadami. Bilans drugiego naboru to łącznie 67 wniosków, w tym tylko jeden z nich był poświęcony uporządkowaniu gospodarki odpadami. Trzeci konkurs zamknął się liczbą 56 złożonych wniosków. Wszystkie dotyczyły inwestycji wodno-ściekowych. W czwartym konkursie na 67 złożonych wniosków 52 dotyczyły gospodarki wodno-ściekowej. Termin naboru wniosków w ramach piątego konkursu wyznaczono na drugą połowę kwietnia 2009 r. W ramach III osi priorytetowej, w której nabór projektów odbywa się zgodnie z listą projektów kluczowych, w listopadzie 2008 r. została zawarta w NFOŚiGW pierwsza w ramach całego PO IiŚ umowa o dofinansowanie (z Głównym Inspektorem Ochrony Środowiska). Trwa także ocena wniosków złożonych w konkursach: dla IV priorytetu i pierwszych działań priorytetu IX PO IiŚ.

Dodatkowym zadaniem Narodowego Funduszu w obsłudze PO IiŚ jest przyjęty w 2008 roku „Program współfinansowania przedsięwzięć ochrony przyrody i kształtowania postaw ekologicznych, uzyskujących wsparcie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach V osi priorytetowej PO IiŚ”, który określa zasady współpracy pomiędzy NFOŚiGW i Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych oraz upraszcza procedury ubiegania się o dofinansowanie ze środków NFOŚiGW. Program opiera się na następujących założeniach:

- bliska współpraca CKPŚ i NFOŚiGW od momentu złożenia wniosków o dofinansowanie do rozliczenia umowy;
- ujednoczenie wniosku do NFOŚiGW o współfinansowanie przedsięwzięć V osi PO IiŚ z wnioskiem obowiązującym dla tej osi;
- jednolite kryteria oceny wniosków;
- wspólne koszty kwalifikowane przedsięwzięć;
- wspólna ocena przez NFOŚiGW i CKPŚ wniosków o finansowanie przedsięwzięć, w których przewidziano współfinansowanie ze środków NFOŚiGW;

Projekty realizowane w ramach V osi priorytetowej Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko mogą być współfinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w wysokości do 85% wydatków kwalifikowanych całego projektu. Beneficjenci zainteresowani uzupełnieniem wkładu krajowego ze środków NFOŚiGW dla przedsięwzięć planowanych do współfinansowania w ramach V osi PO IiŚ mogą składać wnioski o dofinansowanie w ramach w/w programu, w wysokości do 15% kosztów kwalifikowanych. Na wdrażanie tego programu w latach 2008-2013 NFOŚiGW przeznaczył ponad 40 mln zł.

→ fot. Marcin Jamiołkowski

Instrument Finansowy LIFE+

Nowym zadaniem NFOŚiGW jest wsparcie finansowe i merytoryczne dla projektów zgłaszanych do realizacji w ramach Instrumentu Finansowego LIFE+. Na podstawie porozumienia z Ministrem Środowiska zawartego we wrześniu 2008 r. Narodowy Fundusz został ustanowiony Krajową Instytucją Wdrażającą Instrument Finansowy LIFE+ w Polsce i pełni funkcję Krajowego Punktu Kontaktowego dla wszystkich komponentów LIFE+. W praktyce oznacza to bieżącą współpracę z wnioskodawcami, w tym m.in. poprzez konsultacje przy przygotowywaniu wniosków, przeprowadzanie naboru wniosków o dofinansowanie z LIFE+ oraz ich przekazywanie do Komisji Europejskiej.

Finansowanie z LIFE+ mogą otrzymywać jednostki, podmioty i instytucje publiczne lub prywatne zarejestrowane na terenie dowolnego państwa należącego do Wspólnoty Europejskiej. Beneficjenci mogą tworzyć partnerstwa w celu realizacji poszczególnych projektów. Całkowity budżet programu dla wszystkich krajów członkowskich UE na lata 2007-2013 wynosi 2.143.409.000 euro. W ramach naboru 2008 polscy beneficjenci mogli ubiegać się o około 10 mln euro w ramach przyznanej Polsce alokacji.

W roku 2008 Narodowy Fundusz przekazał do Komisji Europejskiej 17 nowych wniosków o dofinansowanie na kwotę 22 mln euro. Wszystkie przeszły pozytywnie pierwszą fazę wyboru – ocenę formalną. W kolejnym naborze wniosków w 2009 roku planowana przez Komisję Europejską alokacja dla Polski wyniesie 12 mln euro.

Narodowy Fundusz opracował specjalny program, dzięki któremu każdy projekt, który uzyska dofinansowanie z Komisji Europejskiej, ma szansę na dalsze dofinansowanie z funduszy krajowych będących w dyspozycji NFOŚiGW, do łącznej kwoty 95% kosztów kwalifikowanych projektu LIFE+. Tym samym, administracja rządowa i samorządowa, organizacje pozarządowe, uczelnie, instytucje ogólnokrajowe i organizacje komercyjne mają szansę na realizację swoich projektów w następnych latach angażując z własnych środków finansowych zaledwie 5% kosztów projektu. Na współfinansowanie wniosków LIFE+ uzyskujących wsparcie KE w naborach ogłaszanych w latach 2008-2013 NFOŚiGW przeznaczył ponad 105 mln zł.

LIFE+ jest jedynym instrumentem finansowym Unii Europejskiej koncentrującym się wyłącznie na współfinansowaniu projektów w dziedzinie ochrony środowiska. Jego głównym celem jest wspieranie procesu wdrażania wspólnotowego prawa ochrony środowiska, realizacja polityki ochrony środowiska oraz identyfikacja i promocja nowych rozwiązań dla problemów dotyczących ochrony przyrody. Instrument finansowy LIFE+ jest programem obejmującym różnorodne zagadnienia. Poczynając od ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, przez zmiany klimatu, ochronę powietrza, ochronę gleb i wód, hałas, środowisko miejskie, ochronę zdrowia aż po działania mające na celu wzrost świadomości społecznej w dziedzinie środowiska. Ważną cechą Instrumentu LIFE+ jest promowanie nowatorskich rozwiązań w dziedzinie ochrony środowiska, stąd projekty przygotowywane do dofinansowania w ramach LIFE+ powinny mieć charakter demonstracyjny lub innowacyjny, a w przypadku działań związanych z ochroną przyrody muszą opierać się na najlepszych praktykach w danej dziedzinie. Wymóg ten nie dotyczy działań informacyjnych i komunikacyjnych.

Wnioskodawca może zawsze liczyć na pomoc merytoryczną ekspertów z Narodowego Funduszu, zarówno poprzez bezpośrednie konsultacje przygotowywanych wniosków (bowiem każdy projekt/wniosek beneficjenta ma przypisanego koordynatora), jak i w trakcie organizowanych przez NFOŚiGW szkoleń i warsztatów. Cenne doświadczenie, niezbędne przy konsultowaniu i przygotowaniu wniosków, zdobywane jest przez pracowników NFOŚiGW również za granicą, w trakcie prac w międzynarodowych zespo-

↑ fot. Monika Dunalewicz

łach roboczych. Jest to o tyle istotne, że Program LIFE+ w swoich założeniach jest bardzo wymagającym instrumentem, który szczególnie promuje innowacyjność praktycznych rozwiązań w dziedzinie ochrony środowiska.

Nowe wyzwania dla funduszy ochrony środowiska

Po dwudziestu latach działania Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej znajduje się w okresie przededefiniowania celów. W latach 90. miały one prosty, cywilizacyjny wymiar, bo kraj dysponował przemysłem, energetyką i ciepłownictwem bardzo negatywnie oddziaływanymi na środowisko. Na przełomie dekad cele ekologiczne Narodowego Funduszu zaczęły ewoluować w kierunku maksymalnego wykorzystania środków pochodzących z Unii Europejskiej, które wraz z finansowaniem krajowym pozwolą na spełnienie wymagań podjętych w Traktacie Akcesyjnym. Pod koniec pierwszej dekady XXI wieku Narodowy Fundusz coraz bardziej angażuje się w skuteczną politykę oszczędzania energii i w rozwijanie potencjału odnawialnych źródeł (OZE).

W najbliższych latach przewiduje się rosnący popyt na krajowe źródła finansowania ochrony środowiska. Systematycznie zwiększająca się pomoc unijna obniżyła, co prawda, atrakcyjność środków krajowych, jednak podaż środków bezzwrotnych UE jest ograniczona. Środki unijne nie umożliwią zatem zrealizowania zobowiązań akcesyjnych oraz innych celów polityki ekologicznej, w tym zadań wynikających z nowszych (niż akcesyjne) regulacji środowiskowych UE. Przewidywana kumulacja zapotrzebowania związana jest z faktem narosłych zaległości inwestycyjnych oraz zbliżających się celów przejściowych wynikających z dyrektyw o gospodarce odpadami i o komunalnych oczyszczalniach ścieków oraz oszczędności energii i OZE.

Strategia NFOŚiGW 2009-2012

Podstawowym dokumentem, który wyznacza cele i kierunki funkcjonowania Narodowego Funduszu w najbliższych latach jest przyjęta jesienią 2008 roku „Strategia działania Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej na lata 2009-2012” podporządkowana hasłu: „Narodowy Fundusz przyjazny środowisku i beneficjentom”.

W latach 2009-2012 kluczowym celem NFOŚiGW jest wsparcie finansowe samorządów oraz przedsiębiorstw komunalnych w wypełnieniu zobowiązań akcesyjnych Polski w sektorze gospodarki wodno-ście-

kowej oraz gospodarki odpadami komunalnymi. W dziedzinie gospodarki komunalnej Strategia zakłada osiągnięcie następujących celów:

- 4,8 tys. km kanalizacji dla ponad 950 tys. osób,
- wzrost przepustowości oczyszczalni o ok. 110 tys. m³/d,
- nowe instalacje unieszkodliwiania odpadów o przepustowości ponad 550 tys. t/r.

Równie ważne będzie wspieranie rozwoju energetyki odnawialnej i działań służących oszczędzaniu energii i przeciwdziałaniu zmianom klimatu. Celem Funduszu jest wsparcie finansowe projektów, które przyniosą efekt w postaci:

- 800 MW(e) nowej mocy OZE, które będą produkowały ok. 4000 GWh/r,
- oszczędności energii (wynikającej z zadań termomodernizacyjnych) na poziomie ok. 480 GWh/r.

NFOŚiGW ma istotną rolę do wypełnienia również w takich dziedzinach jak: gospodarka wodna, edukacja ekologiczna, ochrona przyrody, badania i ekspertyzy czy też szeroko rozumiane zmniejszanie oddziaływania przedsiębiorstw na środowisko.

Misją Narodowego Funduszu jest finansowe wspieranie przedsięwzięć służących ochronie środowiska i poszanowaniu jego wartości, w oparciu o konstytucyjną zasadę zrównoważonego rozwoju. Realizowane, z udziałem NFOŚiGW, przedsięwzięcia będą zgodne z celami polityki ekologicznej państwa.

Misja Funduszu będzie realizowana poprzez następujące cele strategiczne:

1. NFOŚiGW, przy współpracy z funduszami wojewódzkimi, zapewni wsparcie finansowe projektów realizujących zobowiązania Polski wynikające z Traktatu Akcesyjnego (TA) i dyrektyw UE. NFOŚiGW skoncentruje środki finansowe, zapewniając wkład krajowy na przedsięwzięciach dla projektów z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko w przydzielonych mu do wdrażania osiach priorytetowych, wykorzystując w tym celu środki własne i regulując zasady współpracy z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej, Bankiem Ochrony Środowiska S.A. i innymi bankami komercyjnymi. Formalizacja współpracy z funduszami wojewódzkimi ma na celu przekazanie im części zadań wynikających z TA i poprawę efektywności wykorzystania środków publicznych. NFOŚiGW zwiększy efekt dźwigni poprzez znacznie szersze stosowanie dopłat do kredytów komercyjnych. Będzie to podstawowa forma współfinansowania przedsięwzięć inwestycyjnych.

→ fot. Lukasz Korporowicz

→ fot. Anna Urzyczyn

2. Narodowy Fundusz będzie współfinansował przedsięwzięcia przyczyniające się do zrealizowania polityki ekologicznej państwa w latach 2009-2012. Podstawowe cele to:

- zmniejszanie ładunku zanieczyszczeń odprowadzanego do wód, przez modernizację istniejących i budowę nowych oczyszczalni ścieków,
- zakończenie programu budowy kanalizacji i oczyszczalni ścieków z podwyższonym usuwaniem biogenów w aglomeracjach powyżej 15 tys. RLM,
- sfinalizowanie rozpoczętych w latach ubiegłych inwestycji hydrotechnicznych,
- optymalizacja inwestycji w gospodarce wodnej poprzez realizację zapisów z Ramowej Dyrektywy Wodnej,
- ograniczenie wielkości emisji do powietrza ze źródeł przemysłowych i komunalnych,
- osiągnięcie 7,5% udziału energii wytwarzanej ze źródeł odnawialnych w bilansie zużycia energii pierwotnej w 2010 r. oraz 10,4% udziału tych źródeł w produkcji energii elektrycznej w 2012 r.,
- uzyskanie 5,75% udziału biokomponentów w zużyciu paliw płynnych w transporcie w 2010 r.,
- osiągnięcie celu pośredniego oszczędności energii – 2% w 2010 r. i stworzenie warunków umożliwiających osiągnięcie celu indykatorywnego – 9% w 2016 r.
- ograniczenie emisji z dużych źródeł energetycznego spalania paliw,
- porządkowanie problematyki ochrony ziemi zgodnie z zapisami Krajowego Planu Gospodarki Odpadami, Programu usuwania azbestu, Programu rekultywacji zdegradowanych terenów przemysłowych,
- wspieranie działań mających na celu unikanie wytwarzania odpadów i zapewnających bezpieczne dla środowiska ich unieszkodliwienie,

- odtworzenie zniszczonych ekosystemów i siedlisk, odbudowa zagrożonych gatunków, roślin, zwierząt i grzybów, wzmocnienie ochrony różnorodności biologicznej zarówno in situ, jak i ex situ,
- kontynuacja prac zmierzających do wzrostu lesistości kraju (docelowo do 30% powierzchni kraju),
- prowadzenie edukacji ekologicznej dla zapewnienia akceptacji społecznej dla podejmowanych programów ochrony środowiska,
- wspieranie badań naukowych dotyczących ochrony środowiska i racjonalnego wykorzystywania jego zasobów.

3. NFOŚiGW dostosuje swoją organizację do wypełnienia wszystkich powierzonych mu funkcji, łącząc zarządzanie środkami własnymi i absorpcję funduszy Unii Europejskiej, równoległe kładąc nacisk na koordynację działalności z pozostałymi znaczącymi podmiotami wspierającymi inwestycje ochrony środowiska. Organizacja NFOŚiGW zapewni pełne wykorzystanie doświadczonej kadry dla przygotowania i wdrażania projektów finansowanych z funduszy unijnych. Fundusz weźmie aktywny udział w upraszczaniu i usprawnianiu istniejącego systemu wdrażania projektów w sektorze środowisko, będzie inicjował i prowadził szkolenia zarówno dla własnych pracowników, jak i innych instytucji uczestniczących we wdrażaniu projektów czy beneficjentów dofinansowania. NFOŚiGW rozwinie działalność zmierzającą do lepszej identyfikacji potrzeb potencjalnych beneficjentów wynikających z konieczności wdrożenia środowiskowego acquis UE. Działalność ta będzie polegała na współpracy z sektorowymi izbami gospodarczymi, zewnętrznymi grupami eksperckimi i pozarządowymi organizacjami ekologicznymi. Jej efektem będzie lepsze oszacowanie potrzeb, a w kategoriach finansowych dostosowanie planów finansowych (zarówno kwot, jak i produktów) do tych potrzeb. NFOŚiGW wykorzysta swoją elastyczność w zakresie doboru instrumentów i możliwości alokacji środków własnych do realizacji celów operacyjnych. W przypadku zaistnienia kolejnych zakłóceń na rynku usług budowlanych, Fundusz będzie starał się pomóc beneficjentom w dostosowaniu się do nowej sytuacji.

4. NFOŚiGW będzie wspierał działania Ministra Środowiska w zakresie wypełniania zobowiązań RP wynikających z Konwencji Klimatycznej, Konwencji Bioróżnorodności, wdrażania Instrumentu Finansowego LIFE+, realizacji programu NATURA 2000 oraz polityki ekologicznej państwa dotyczącej edukacji ekologicznej.

Wspólna strategia NFOŚiGW i WFOŚiGW 2009-2012

Również jesienią 2008 roku przyjęta została „Wspólna strategia działania NFOŚiGW i WFOŚiGW na lata 2009-2012”. Fundusze, Narodowy i wojewódzkie, jako podstawowe elementy polskiego systemu finansowania ochrony środowiska i jako samodzielne instytucje finansowe posiadają osobowość prawną, a to stanowi nadrzędny walor funduszy, tworzący warunki do kierowania się w działaniu perspektywiczną misją, a nie krótkookresowymi uwarunkowaniami politycznymi.

Fundusze posiadają kilkunastoletnie doświadczenie w finansowym wspomaganie przedsięwzięć związanych z ochroną środowiska, wynikających z polityki ekologicznej państwa oraz z polityk regionalnych. Dotychczasowy system jest spójny, sprawnie funkcjonujący i gwarantujący zbilansowanie środków na inwestycje proekologiczne, spełniające wymagane kryteria. Narodowy Fundusz i wojewódzkie fundusze posiadają doświadczenie w finansowaniu podmiotów o różnych formach organizacyjno-prawnych. Posiadają wysoko wykwalifikowaną kadrę, potencjał ekonomiczny i organizacyjny. Fundusze są dobrze postrzegane przez krajowe i zagraniczne organizacje działające na rzecz ochrony środowiska i gospodarki wodnej. Dzięki temu fundusze mają szczególnie możliwości efektywnego działania na rzecz realizacji polityki ekologicznej kraju.

Misją funduszy jest finansowe wspieranie przedsięwzięć służących ochronie środowiska i poszanowaniu jego wartości, w oparciu o konstytucyjną zasadę zrównoważonego rozwoju, przy zachowaniu bezpieczeństwa ekologicznego kraju, zgodnie z Polityką ekologiczną państwa i Traktatem Akcesyjnym.

Realizując swoją misję, fundusze sformułowały następujące cele strategiczne:

- wspomaganie przedsięwzięć dofinansowywanych środkami pochodzącymi z Unii Europejskiej, przez zapewnienie niezbędnego wkładu krajowego, w celu wypełniania zobowiązań wynikających z Traktatu Akcesyjnego,
- wspomaganie przedsięwzięć zapewniających osiągnięcie standardów emisyjnych i jakości środowiska wynikających z prawa wspólnotowego i krajowego, w tym ograniczenie emisji zanieczyszczeń do środowiska i zwiększenie udziału ilości energii wytworzonej ze źródeł niekonwencjonalnych i odnawialnych,
- kształcenie kadr ochrony środowiska i kreowanie postaw ekologicznych.

Wspólne działania funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej koncentrować się będą na sprośnaniu zadaniom wynikającym z dyrektyw środowiskowych Unii Europejskiej.

Strategia wyznacza ogólne kierunki wspólnej działalności i współpracy dla finansowego wspierania przedsięwzięć na rzecz ochrony środowiska i gospodarki wodnej, w szczególności w dziedzinie współdziałania funduszy ekologicznych w absorpcji środków z Unii Europejskiej.

Porównanie zapotrzebowania na środki krajowe wynikające z realizacji PO IiŚ z planowanymi przychodami funduszy oraz strukturą ich wydatków wskazuje, że absorpcja pomocy unijnej na ochronę środowiska w okresie 2009-2012 jest realna pod warunkiem:

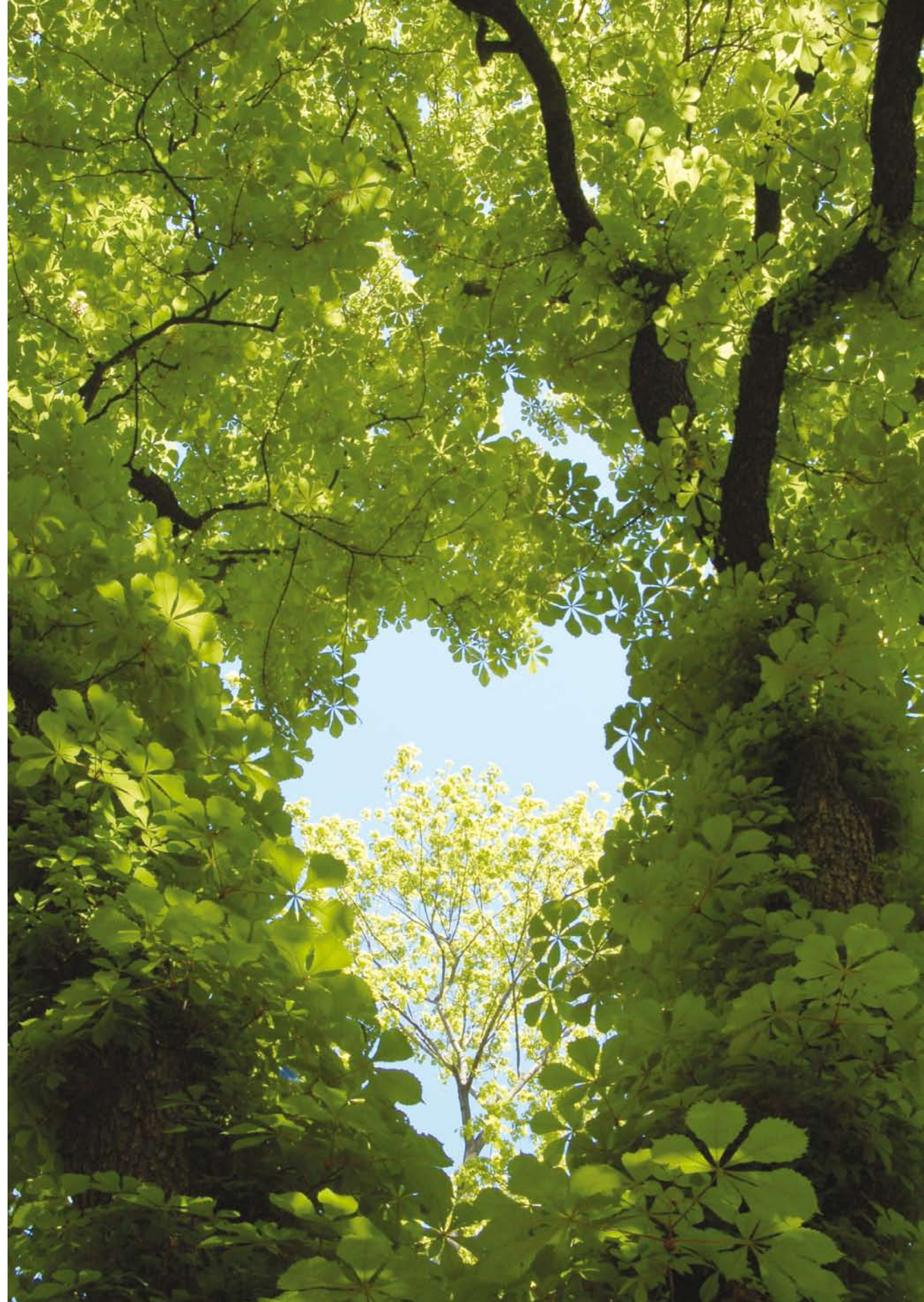
- zwiększenia wkładu własnego inwestorów (który będzie wymuszany zmianą oferowanych produktów finansowych),
- zacieśnienia współpracy pomiędzy funduszami,
- dopuszczenia do stabilizacji majątku funduszy lub nawet do jego zmniejszenia w przypadku dużego popytu na środki,
- usunięcia nieelastycznych ograniczeń w gospodarowaniu środkami subfunduszy.

Przewiduje się monitoring procesu wdrażania Strategii poprzez użycie kilku wskaźników:

- ilość zawartych, pomiędzy NFOŚiGW a funduszami wojewódzkimi, porozumień o współpracy i ustaleniu demarkacji projektów,
- „efektu dźwigni” mierzącego ilość środków, które zapewnił beneficjent przypadających na 1 zł środków zaangażowanych przez fundusze,
- efektywności instytucjonalnej odnoszącej koszty operacyjne funduszy do wartości udzielanej pomocy.

NFOŚiGW oraz fundusze wojewódzkie są stabilnymi (w sensie wielkości udzielanej pomocy) podmiotami, na których spoczywa ciężar wsparcia jednostek sektora publicznego w zakresie realizacji inwestycji proekologicznych. Zakres wsparcia podmiotów spoza sektora publicznego jest kwotowo mniejszy, jednak obserwuje się tu większy efekt dźwigni.

Dla realizacji zadań powierzonych NFOŚiGW i wojewódzkim funduszom niezbędna jest stabilność instytucjonalna i prawna funkcjonującego systemu finansowania ochrony środowiska w Polsce. W praktyce oznacza to stworzenie stabilnych warunków gwarantujących perspektywę efektywnego działania (nie wykluczając przy tym zmian organizacyjnych i funkcjonalnych poprawiających jakość działania funduszy).

Członkowie Zarządu NFOŚiGW w latach 1989-2009

Lesław Puczniewski Wiceprezes Zarządu, p.o. Prezesa Zarządu (do czasu powołania Prezesa Zarządu)	1989.07.15 – 1993.02.17
† Tadeusz Pusiak Zastępca Prezesa Zarządu	1989.07.15 – 1991.08.01
Bronisław Kamiński Prezes Zarządu	1991.02.05 – 1992.03.13
Władysław Jasiński Prezes Zarządu	1992.03.13 – 1993.02.17
† Kazimierz Chłopecki Zastępca Prezesa Zarządu	1992.05.01 – 1992.12.14
Jan Rey Zastępca Prezesa Zarządu	1992.12.15 – 1993.05.11
Marek Gruchelski Prezes Zarządu	1993.02.17 – 1994.03.03
Mariusz Popiołek Zastępca Prezesa Zarządu	1993.01.05 – 1994.07.12
Jerzy Kędziński Zastępca Prezesa Zarządu	1993.03.10 – 1997.12.22
p.o. Prezesa Zarządu	1997.12.22 – 1998.03.09
Zastępca Prezesa Zarządu	1998.03.09 – 25.05.1999
† Kazimierz Chłopecki Zastępca Prezesa Zarządu	1994.02.01 – 1994.03.03
p.o. Prezesa Zarządu	1994.03.03 – 1994.07.20
Prezes Zarządu	1994.07.20 – 1996.06.25
Jerzy Kędziński p.o. Prezesa Zarządu	1996.06.26 – 1996.09.30
Józef Zegar Prezes Zarządu	1996.10.01 – 1997.12.22
Janusz Ostapiuk Zastępca Prezesa Zarządu	1994.05.06 – 1997.12.02
Wojciech Bieńkowski Zastępca Prezesa Zarządu	1995.11.01 – 1998.01.30
Maria Zajczkowska Prezes Zarządu	1998.03.09 – 2002.07.07
Sławomir Skrzypek Zastępca Prezesa Zarządu	1997.11.27 – 2000.03.29
Lech Plotkowski Zastępca Prezesa Zarządu	1998.03.09 – 2002.01.17
Zbigniew Myczkowski Zastępca Prezesa Zarządu	1999.06.17 – 2000.06.27
Kazimierz Kujda Zastępca Prezesa Zarządu	1998.01.30 – 2000.07.07
p.o. Prezesa Zarządu	2000.07.07 – 2000.08.18
Prezes Zarządu	2000.08.18 – 2001.11.26
Cezary Starczewski Zastępca Prezesa Zarządu	2000.04.01 – 2001.11.26
Wiesław Longota Zastępca Prezesa Zarządu	2000.08.18 – 2001.11.21
Zofia Hekiert Zastępca Prezesa Zarządu	2000.11.22 – 2001.11.26
Jerzy Witold Pietrewicz Prezes Zarządu	2001.11.27 – 2003.03.20
Jan Traczyk Zastępca Prezesa Zarządu	2001.12.14 – 2002.06.06
Jerzy Małachowski Zastępca Prezesa Zarządu	2002.01.17 – 2005.11.21

Jerzy Swatoń Zastępca Prezesa Zarządu	2001.12.14 – 2003.03.20
Prezes Zarządu	2003.03.20 – 2004.05.02
zawieszenie pełnienia funkcji w związku z objęciem stanowiska Ministra Środowiska	2004.06.30
Jan Hawryłowicz Zastępca Prezesa Zarządu	2002.01.17 – 2005.03.21
p.o. Prezesa Zarządu	2004.05.05 – 2005.03.21
Prezes Zarządu	2005.03.22 – 2006.01.02
Ryszard Ochwat Zastępca Prezesa Zarządu	2002.06.07 – 2003.03.20
Jerzy Kędziński Zastępca Prezesa Zarządu	2003.03.20 – 2006.01.17
Janusz Stanisławski Zastępca Prezesa Zarządu	2004.07.19 – 2006.06.08
Kazimierz Kujda Zastępca Prezesa Zarządu	2005.11.21 – 2006.01.02
p.o. Prezesa Zarządu	2006.01.02 – 2006.10.20
Prezes Zarządu	2006.10.20 – 2008.01.21
Lech Plotkowski Zastępca Prezesa Zarządu	2005.11.21 – 2006.10.19
Oskar Kowalewski Zastępca Prezesa Zarządu	2006.02.02 – 2006.10.19
Bernadetta Czerska Zastępca Prezesa Zarządu	2006.06.12 – 2008.06.03
Artur Michalski Zastępca Prezesa Zarządu	2006.09.25 – 2008.01.03
Jerzy Wolski Zastępca Prezesa Zarządu	2006.10.20 – 2008.01.21
Jan Rączka Prezes Zarządu	od 2008.01.28
Władysław Jan Majka Zastępca Prezesa Zarządu	od 2008.01.03
Małgorzata Skucha Zastępca Prezesa Zarządu	od 2008.01.21
Jan Wiater Zastępca Prezesa Zarządu	od 2008.06.03

Przewodniczący Rady Nadzorczej NFOŚiGW w latach 1989 – 2009

dr Bronisław Kamiński
dr Józef Koziół
prof. dr hab. Józef Stanisław Zegar
Bernard Błaszczyk
prof. dr hab. Józef Stanisław Zegar
dr Andrzej Walewski
prof. dr hab. Waldemar Michna
prof. dr hab. Janina Józwiak
Dorota Jakuta
Józef Lubieniecki
dr Krzysztof Szamałek
dr Krzysztof Panas
dr Krzysztof Szamałek
Andrzej Skowroński
Sławomir Skrzypek
prof. dr hab. Tadeusz Żarski
Stanisław Gawłowski - od 21.11.2007 r.

Aktualny skład Rady Nadzorczej NFOŚiGW podany jest na str. 15

Kalendarium ważniejszych wydarzeń w historii NFOŚiGW

31 stycznia 1980 r.	uchwalenie Ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska;
10 marca 1989 r.	zakończenie obrad i przyjęcie Protokołu Podzespołu ds. Ekologii Okrągłego Stołu;
27 kwietnia 1989 r.	nowelizacja Ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska – powołanie Narodowego Funduszu;
15 lipca 1989 r.	rozpoczęcie działalności przez NFOŚiGW i nadanie statutu, zgodnie z zarządzeniem nr 11 MOŚZNiL;
1991	zmiany w strukturze organizacyjnej Biura NFOŚiGW; powołanie stanowiska do spraw kontaktów z województwami;
1992	wprowadzenie pełnej komputerowej obsługi działalności NFOŚiGW oraz uregulowanie organizacyjne Biura NFOŚiGW;
1993	nowelizacja Ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska nadająca wojewódzkim funduszom ochrony środowiska i gospodarki wodnej osobowość prawną;
1994	przejęcie w struktury NFOŚiGW Biura Programu „Strategia Zarządzania Środowiskiem”, którego zadaniem było gospodarowanie zagranicznymi środkami pomocowymi;
1995-2001	cztery edycje konkursu dla samorządów pod hasłem „Zagospodarowanie odpadów na terenach wiejskich”;
1995	przeniesienie siedziby NFOŚiGW z ulicy Wawelskiej 52/54 (budynek Ministerstwa Środowiska) na ulicę Konstruktorską 3A;
1995	początek finansowania profilaktyki dzieci i młodzieży z obszarów z przekroczeniami standardów jakości środowiska;
1997	pomoc finansowa Narodowego Funduszu na rzecz likwidacji szkód spowodowanych powodzią w południowej Polsce;
1998	nowe procedury przyjmowania i rozpatrywania wniosków o dofinansowanie, reorganizacja Biura NFOŚiGW, wprowadzenie nowego schematu organizacyjnego i nadanie nowego statutu;
1999	utworzenie zespołu do obsługi przedakcesyjnego funduszu ISPA;
2000	podpisanie umowy pożyczkowej pomiędzy NFOŚiGW a Bankiem Światowym na realizację projektu „Ochrona Środowiska na Terenach Wiejskich”;
2002	zgodnie z nowelizacją Ustawy o finansach publicznych powołanie Zespołu Audytu Wewnętrznego; Narodowy Fundusz zostaje wierzycielem opłat eksploatacyjnych, wynikających z Prawa geologicznego i górniczego; wdrażanie Zintegrowanego Systemu Informatycznego technologii SAP;
2003	nowelizacja ustawy Prawo ochrony środowiska – celem gospodarki finansowej NFOŚiGW oraz WFOŚiGW pełne wykorzystanie bezzwrotnej pomocy unijnej;
2004	uruchomienie programu wsparcia dla pozarządowych organizacji ekologicznych;
2007	powierzenie NFOŚiGW funkcji Instytucji Wdrażającej (IW) dla obsługi I, II i IX priorytetu Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko;
2008	NFOŚiGW przejmuje obowiązki IW dla III priorytetu PO IiŚ;
2008	początek gruntownej reformy Narodowego Funduszu, duże zmiany organizacyjne, przeniesienie kompetencji decyzyjnych na szczebel dyrektorów departamentów;
2009	programy priorytetowe – jako podstawowe narzędzie rozpatrywania wniosków o dofinansowanie.

Spis treści:

• Słowo wstępne	
Ministra Środowiska	
Przewodniczącego Rady Nadzorczej	
Prezesa Zarządu NFOŚiGW	
• Historia Narodowego Funduszu	
Minęło dwadzieścia lat... ..	5
Od transformacji do akcesji	11
Ludzie Funduszu	16
• Dwie dekady w ekologii	
System finansowania ochrony środowiska w Polsce	19
Struktura i formy finansowania ze środków NFOŚiGW	25
• Bilans dwudziestolecia 1989-2009	
Gospodarka wodna	39
Woda dobrej jakości	43
Czyste powietrze nad Polską	47
Gospodarka odpadami	51
Monitoring i nadzwyczajne zagrożenia środowiska	56
Na rzecz nauki polskiej	61
Rekultywacja po górnictwie	64
Geologia i zasoby ziemi	68
Dotacje na edukację	71
Przyroda i krajobraz pod ochroną	79
Ochrona i ekorozwój w lasach	82
Absorpcja środków zagranicznych	86
• Nowe wyzwania dla funduszy ochrony środowiska	98
• Archiwum dwudziestolecia	
Zarząd NFOŚiGW w okresie 1989-2009	104
Przewodniczący RN NFOŚiGW w latach 1989-2009	105
Kalendarium ważniejszych wydarzeń w historii NFOŚiGW	106

Redakcja:

Publikacja powstała w Zespole Informacji i Promocji NFOŚiGW pod redakcją red. Krzysztofa Walczaka, z udziałem departamentów merytorycznych NFOŚiGW weryfikujących treść poszczególnych rozdziałów.

© Zespół Informacji i Promocji
Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
ul. Konstruktorska 3 A, 02-673 Warszawa
tel. (+ 48 22) 45 90 000, 45 90 100
e-mail: fundusz@nfosigw.gov.pl
www.nfosigw.gov.pl

Zdjęcia wykorzystane w publikacji pochodzą z Konkursu Fotograficznego „Oblicza Natury” zorganizowanego z okazji Jubileuszu 20-lecia NFOŚiGW dla pracowników NFOŚiGW i Ministerstwa Środowiska. Nagrody i wyróżnienia przyznano następującym osobom (w kolejności alfabetycznej):

Paweł Bachnacki (NFOŚiGW)

- I nagroda w kategorii „Człowiek i środowisko” za zdjęcie „Dolina duchów”
- Wyróżnienia w kategorii „Ziemia” za zdjęcia „Zielony bezmiar” i „Oblicza ziemi” w kategorii „Powietrze i klimat” za zdjęcie „Erozja”

Jerzy Chaber (NFOŚiGW)

- Wyróżnienie w kategorii „Woda” za zdjęcie „Jezioro Duszatyńskie”

Janusz Jeziorski (MŚ)

- II nagroda w kategorii „Ziemia” za zdjęcia „Kamienny las” i „Jaskinia trzciniowego fletu”

Teresa Lusio (NFOŚiGW)

- II nagroda w kategorii „Powietrze i klimat” za zdjęcia „Kształty”, „Rzeźbiarz” i „Wiatr”
- Wyróżnienia w kategorii „Woda” za zdjęcie „Magia domniemań” w kategorii „Ziemia” za zdjęcie „O”

Bartłomiej Maliszewski (NFOŚiGW)

- III nagroda w kategorii „Powietrze i klimat” za zdjęcia „Złodowacenie” i „Pożegnanie słońca”

Andrzej Muter (NFOŚiGW)

- I nagroda w kategorii „Woda” za zdjęcie „W zwierciadle”
- III nagroda w kategorii „Ziemia” za zdjęcia „Ziemia zimą” i „Oblicza ziemi”
- Wyróżnienia w kategorii „Powietrze i klimat” za zdjęcie „Smog?” w kategorii „Człowiek i środowisko” za zdjęcie „Świt w drodze”

Irena Ryczkowska (NFOŚiGW)

- Wyróżnienie w kategorii „Ziemia” za zdjęcie „Potęga”

Katarzyna Słomska (NFOŚiGW)

- I nagroda w kategorii „Ziemia” za zdjęcia „Wulkaniczna ziemia” i „Księżycowe lato”
- I nagroda w kategorii „Powietrze i klimat” za zdjęcia „Dwa światy – słoneczny brzeg i nieobliczalne góry”, „Powietrzny ślizg” i „Powietrzny deszcz”
- II nagroda w kategorii „Człowiek i środowisko” za zdjęcia „Pokonywanie naturalnych barier”, „Odkrywanie czarnej przyszłości” i „Ropna rana”

Janusz Topolski (NFOŚiGW)

- Wyróżnienia w kategorii „Woda” za zdjęcie „Rozlewisko Wisły” w kategorii „Człowiek i środowisko” za zdjęcie „Wyjście”

Beata Wójcik-Napiórkowska (NFOŚiGW)

- Wyróżnienia w kategorii „Powietrze i klimat” za zdjęcie „Zima” w kategorii „Człowiek i środowisko” za zdjęcie „Pasterz owiec”

Mariusz Zega (NFOŚiGW)

- III nagroda w kategorii „Woda” za zdjęcia „Biebrzańskie bataliony” i „Budzący się dzień”
- III nagroda w kategorii „Człowiek i środowisko” za zdjęcie „Poranny wypas”

Kajetan Zielkowski (NFOŚiGW)

- II nagroda w kategorii „Woda” za zdjęcie „Grzbietopław”

© NFOŚiGW

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
02-673 Warszawa, ul. Konstruktorska 3a
tel. +48 (22) 45 90 100
www.nfosigw.gov.pl